

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

Dílo Josefa Hory v kontextu
literatury 1. poloviny 20. století
(monografická studie)

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce:

Prof. PaedDr. Vladimír Papoušek, CSc.

Filosofická fakulta – Ústav bohemistiky

Autor diplomové práce:

Jiří Klečák

Obor: Čj – L / SŠ

České Budějovice 2008

Anotace

Diplomová práce se zabývá analýzou souboru díla Josefa Hory (1891-1945) v kontextu literatury 1. poloviny 20. století. Je zaměřena hlavně na proměny Horovy poetiky v jeho díle básnickém. Jejím předmětem zájmu je také další autorova umělecká a publicistická tvorba, vše je uváděno do souvislostí s jeho životem a ostatní literární produkcí té doby.

První kapitola je věnována životopisu Josefa Hory se zaměřením na vlivy na jeho dílo. Druhá kapitola analyzuje autorovo dílo básnické po jednotlivých básnických sbírkách. Ty jsou řazeny chronologicky pro lepší pochopení vzájemných vlivů i vlivů doby, v nichž vznikaly.

Ve třetí kapitole je popsán vývoj jeho próz a jejich interpretace, řazeny jsou opět chronologicky. Čtvrtá kapitola referuje o Horových překladech z ruštiny, němčiny a z jihoslovanských jazyků. V páté kapitole se stručně pojednává o jeho tvorbě publicistické, především o tématech a žánrech, jimž se věnoval.

Šestá kapitola zachycuje bibliografii Josefa Hory a v závěru jsou shrnuta a zobecněna všechna zjištěná fakta.

Summary

The thesis deals with interpretation Josef Hora's (1891-1945) collection of works in context of literature of 1st half of 20th century. It is primarily focused on changes of Hora's poetics in his poetical production. In addition the subject of interest is also author's artistic and publicistic production. All these parts are related with his life and another literary production at that time.

In the first chapter is Josef Hora's biography devoted to influences on his works. The second chapter interprets author's poetical production. His books of poetry are sorted in a chronological sequence for better understanding their mutual influences and the influences of period, when they were written.

The third chapter refers to a trend of Hora's proses in a chronological sequence as well and their interpretations. The fourth chapter specifies Hora's Russian, South Slavic and German translations. The fifth chapter touches his publicistic production, particularly favourite themes and genres

In the sixth chapter there is enumerated bibliography of Josef Hora and finally, all discovered facts are recapitulated and generalized in the summary.

Prohlášení:

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích, duben 2008:

.....

podpis

Poděkování:

Rád bych touto cestou poděkoval panu profesorovi Vladimírovi Papouškovi za odborné vedení, cenné rady a vstřícný přístup při vypracování této práce. Dále pak i všem, kteří mi byli v době její tvorby ve všem nápomocni, hlavně pak svým rodičům za pochopení a materiální i morální podporu, bez níž bych se jistě neobešel.

Obsah

Úvod	7
------------	---

I. Životopis Josefa Hory (1891-1945) se zaměřením na vlivy na jeho dílo	8
--	----------

II. Poezie

II. 1 Tvorba Horova mládí.....	16
II. 2 Básně (1915).....	18
II. 3 Strom v květu (1920).....	23
II. 4 Pracující den (1920).....	30
II. 5 Srdce a vřava světa (1922).....	35
II. 6 Bouřlivé jaro (1923).....	39
II. 7 Z politické svatyně (1924).....	42
II. 8 Itálie (1925).....	47
II. 9 Struny ve větru (1927).....	52
II. 10 Mít křídla (1928).....	56
II. 11 Deset let (1929).....	58
II. 12 Tvůj hlas (1930).....	61
II. 13 Tonoucí stíny (1933).....	64
II. 14 Dvě minuty ticha (1934).....	66
II. 15 Popelec (1934).....	70
II. 16 Tiché poselství (1936).....	72
II. 17 Máchovské variace (1936).....	78
II. 18 Domov (1938).....	80
II. 19 Jan houslista (1939).....	87
II. 20 Rekviem (1940).....	90
II. 21 Zahrada Popelčina (1940).....	93
II. 22 Proud (1946).....	97
II. 23 Život a dílo básníka Aneliho (1945).....	100
II. 24 Pokušení (1946).....	104
II. 25 Zápisky z nemoci (1945).....	106

III. Próza

III. 1 Počátky Horovy prozaické tvorby.....	111
III. 2 Hliněný Babylon (1922).....	112
III. 3 Socialistická naděje (1922).....	113
III. 4 Probuzení (1925).....	117
III. 5 Hladový rok (1926).....	119
III. 6 Smrt manželů Pivodových (1928).....	122
III. 7 Dech na skle (1938).....	124

IV. Překlady

IV. 1 Překlady z ruštiny.....	128
IV. 2 Překlady z jihoslovanských jazyků.....	131
IV. 3 Překlady z němčiny.....	132

V. Činnost publicistická a editorská, teoretické statě a kritiky

V. 1 Stručný souhrn publicistické činnosti Josefa Hory a názorů, jež prosazoval.....	134
---	-----

VI. Bibliografie díla Josefa Hory139

Závěr.....143

Seznam použité literatury.....145

Úvod

Ve své diplomové práci se hodlám zabývat souborem díla Josefa Hory v kontextu literatury 1. poloviny 20. století. Cílem bude především zachytit proměny poetiky v jeho díle básnickém.

Kromě Horovy básnické tvorby budu analyzovat i jeho dílo prozaické, v němž se pokusím najít společné prvky s jeho poetickými díly, případně sledovat vývoj těchto próz jako samostatné části jeho tvorby.

Dále se hodlám zabývat i Horovými překlady z cizích jazyků a hledat motivaci pro tyto překlady, výběr jednotlivých jazyků, autorů i jejich konkrétních děl.

Také publicistická činnost bude předmětem mého zájmu v této práci. V ní se zaměřím hlavně na výběr témat a žánrů, jimž se věnoval, a též se je pokusím porovnat s jeho činností uměleckou.

Veškerou Horovu tvorbu budu uvádět do souvislostí s děním na české literární scéně 1. poloviny 20. století a sledovat, kam autor se svou tvorbou mířil, kde se jeho dílo střetává s uměleckými směry v české literatuře té doby a kde naopak postupoval samostatně, mimo tehdejší literární trendy.

Jelikož je dílo Josefa Hory velice rozsáhlé, rozhodl jsem se postupovat v práci v jednotlivých oddílech Horovy tvorby chronologicky.

Tento způsob by mi měl pomoci lépe se orientovat v jeho díle a správně je chápat v kontextu doby, v níž je autor psal a v níž žil, a lépe tak poukázat na nejrůznější vlivy na jeho jednotlivá díla.

Dále by se měla takto vytvořit historická souvislost mezi životem Josefa Hory a jednotlivými básnickými sbírkami a skladbami, prózou i publicistikou a dovolit mi najít vzájemné vlivy a rozdíly uvnitř jeho vlastního díla, a zároveň i souvislosti s ostatní časově související českou literaturou, jež na ni mohla působit a jakkoli ji ovlivnit.

Pracovat budu především s konkrétními díly Josefa Hory a hodlám je analyzovat, interpretovat a srovnávat s dalšími díly tohoto autora i s díly autorů jiných.

V první kapitole osvětlím Horův život se zaměřením na vlivy na jeho dílo. Každému ze čtyř oddílů Horovy tvorby pak následně věnuji jednu kapitolu, z nichž každou dále rozdělím dle jednotlivých uměleckých děl, jež budou seřazena chronologicky za sebou, dle doby jejich vzniku. V poslední kapitole zpracuji Horovu bibliografii a v závěru shrnu a zobecním veškerá mnou zjištěná fakta.

I. Životopis Josefa Hory (1891-1945) se zaměřením na vlivy na jeho dílo

Josef Hora se narodil dne 9. července 1891 v Dobříni u Roudnice nad Labem, rodině jeho matky Marie, rozené Aubkové, zde patřila selská usedlost, do které se Horův otec přiženil. Následující roky však byly pro celou rodinu plné stěhování, odloučení a setkání, jež nakonec vyústily v rozchod jeho rodičů, což muselo malého Josefa Hory jistě ovlivnit na celý život.

Již v roce 1893 tedy statek prodávají a celá rodina se stěhuje do Prahy. Společně pak v Praze tráví pouhé další tři roky a rodina se rozpadá. Otec odchází ke své matce do Kamenných Žehrovic a matka s mladšími dětmi Marií a Jiřím ke své příbuzné Marii Svobodové do Spomyšle.

Malý Josef Hora se vrací roku 1896 z Prahy zpět do rodné Dobříně ke svým prarodičům Antonínovi a Marii Aubkovým, kteří tam měli v podnájmu usedlost, kde žili i s jejich nejmladší dcerou, jeho tetou Boženou, tehdy šestnáctiletou, k níž malý chlapec citově přilnul. V Dobříni začal také chodit do školy.

O další 3 roky později (1899) se Josef s babičkou Marií stěhuje k její sestře Emilii, která pracovala v Roudnici jako učitelka. Roku 1904 se v Roudnici shledává téměř celá rodina, Marie Horová s dětmi Marií a Jiřím a se sestrou Boženou, a roku 1907 si Emilie a Marie kupují za zděděné peníze dokonce v Roudnici skromný dům.

Dochází tehdy též ke konečnému rozchodu Josefových rodičů, neboť jeho otec byl spíše lehkomyšlné povahy bez vztahu k práci na poli, zatímco rodina jeho matky, hlavně jeho dědeček Aubek, viděli v zemědělství smysl života. Sám Josef Hora se později zmiňoval o tom, že dle jeho mínění za rozchodem jeho rodičů stály hlavně příbuzní. S otcem se ale všechny děti, Josef, Jiří i Marie, stýkali až do jeho smrti v roce 1936. Avšak vzpomínky na život bez otce lze vytušit z náznaků především v jeho prózách.

Rodina Aubkova však držela pevně pohromadě a tak se krajem Horova dětství a chlapectví stalo okolí Roudnice. Řeka Labe a krajina, jež ho obklopuje, se v různých podobách objevuje v mnoha jeho dílech. Což sám Hora později mnohokrát připustil.

Mužský prvek v rodině ale vnímavému chlapci jistě chyběl a možná snad i skrytě obdivoval otcův volný a nespoutaný způsob života, který byl Josefovi

v dospělosti cizí. K matce cítil poslušnost a uvědomoval si, jak mnoho jí je zavázán a do Roudnice se vracel i v dospělosti. Již od dětství si byl vědom její osamělosti, pracovitosti a nezlomné odhodlanosti postarat se o rodinu za všech okolností.

Díky rozsáhlému příbuzenstvu rodiny Aubkovy měl o prázdninách možnost poznat různá další místa a hlavně se seznámil s množstvím literatury, kterou jeho příbuzní porůznu nashromáždili. Od mala rád četl, a proto záhy poznal jak českou literaturu 60. - 90. let 19. století, tak i verneovky a německé klasiky.

Zajímavostí jistě je, že mezi jeho předky z matčiny strany je i prateta Amálie Aubková, která je jednou ze zapomenutých prvních ženských básnických osobností v literatuře z dob národního obrození. Ovšem ani sám Hora na nikdy nepoukazoval, nicméně láska k literatuře byla v této rodině běžnou.

Ve škole a později na roudnickém gymnáziu si poprvé uvědomil propastné rozdíly v životní úrovni i v přístupu některých lidí a učitelů k žákům a studentům z bohatých a naopak chudých poměrů, a přestože jeho rodiny nikdy netrpěla přímo nouzí ani bídou, dovedl si ji dobře představit a pochopit. V mnoha svých prozaických dílech ji později i vykreslil se samozřejmou dovedností jejího očitého svědka.

Gymnázium počátku 20. století bylo v českých zemích stále zaměřeno hlavně klasicky, vyučovala se latina i klasická řečtina, a touha mladých lidí po technických novinkách nebo nových myšlenkách ve filozofii nenacházela v tehdejších učebních osnovách odezvu. Proto se studenti i absolventi středních škol pohybovali ve světě odtrženém od skutečného a jen obtížně mu později přivykali.

Přesto se Hora už tehdy účastnil snah o získání všeobecného hlasovacího práva, četl zakázané autory a měl i názorové neshody se svými učiteli. Všimá si hlavně nových myšlenek v sociální oblasti, čte tehdejší pokrokové noviny a časopisy a začíná si klást mnohé z otázek, které ho v životě dovedou až k myšlence komunismu, ovšem nikoli k naprosto nekritickému obdivu k této ideologii, což se stalo mnoha jeho současníkům, ale spíše ke skutečnému hledání sociální spravedlnosti a jistot ve světě.

První verše raději skrývá, neboť si je vědom toho, že jako nemajetný student by měl především studovat. Studentem však byl poměrně dobrým, ale právě spíše z povinnosti k matce a tetě, které mu tato studia umožnily. Za studií se intenzívně zajímal veškeré jenu dostupné dění na české i světové literární scéně.

Vzhledem ke své plaché povaze publikoval své první verše na střední škole v roce 1908 pod pseudonymem Jakub Hron v časopise *Vesna* určeném především ženskému čtenářstvu.

Po maturitě se roku 1910 dostává z ubíjejícího maloměstského roudnického prostředí do Prahy na právnickou fakultu. Pobyt ve velkoměstě je pro něj úlevou a velkou inspirací po všech stránkách, neboť toto kulturní centrum mělo mladému básníkovi jistě co nabídnout.

Právnické studium a povolání bylo ovšem především přáním Horovy rodiny a jeho samotného ho k němu nic nelákalo. On sám původně se studiem na vysoké škole váhal a uvažoval o kurzu na obchodní akademii. Nakonec však fakultu zdárně ukončuje roku 1916. Ale již rok předtím roku 1915 publikuje svou první sbírku *Básně*, díky fondu Julia Zeyera, od něhož obdržel stipendium pro debutanty předcházející rok.

Již od roku 1910 pracoval příležitostně pro sociálně demokratický tisk (*Rudé proudy*), neboť brzy po maturitě se stal členem sociálně demokratické strany. Kromě veršů psal i črty, fejetony a kritické glosy. Přesto dlouho neměl velkou naději, že by se žurnalistice mohl věnovat plnohodnotně, o což měl zájem.

Za dob svých studií žil v Praze jen přechodně a mnoho času trávil i v Roudnici, proto se nedostal do styku s mladými literáty své generace, ale jejich práce dobře znal. Na živobytí si přivydělával právě novinářinou (za války periodika *Akademie* a *Právo lidu*), čímž se stával nezávislejším na rodině. Intenzívně sledoval politické dění, ale nikdy nepatřil k radikálům. Vše viděl s nadhledem i dávkou skepse. Studium přitom mírně zanedbává a některé zkoušky odkládá.

Vojenské služby za let válečných byl zproštěn kvůli srdeční chorobě. Proto válku na vlastní kůži nepoznal, ale její průběh vnímal velmi citlivě. Začíná v něm dozrávat vlastenecké cítění a potřeba vlastního státu Čechů.

Jeho skutečná novinářská kariéra začala místem redaktora v liberálním listě *Podřipan* roku 1915. Tam poznává i svou budoucí ženu Zdenu dívčím jménem Janouškovou (narozenu roku 1893), která zde zastávala místo účetní. Životem na maloměstě ovšem trpěl, vadila mu jeho měšťáckost a někdy i litoval, že se nedostal do války. Možnost změny viděl v poválečných událostech.

Začíná spolupracovat s *Právem lidu* a zasílá příspěvky do Neumannova *Června*. Koncem války začne uvažovat o změně svého života, také pod vlivem své budoucí ženy, v které poznává výjimečnou, láskyplnou bytost plnou porozumění a touhy pomáhat druhým, a již si velmi váží.

V polovině roku 1919 začíná Hora pracovat v *Právu lidu* (kam již předtím přispíval externě a k čemuž využil i svých známostí s F.V. Krejčím a I. Olbrachtem),

což mu zajišťuje existenci a 30.12. 1919 se žení se Zdenou Janouškovou. A rok poté získávají první společný byt v Košířích a narodí se jim dcera Zdeňka.

Jeho manželka pocházela ze zemědělské rodiny a k umění neměla nějaký zvláštní vztah, je pravděpodobné, že i mírně cenzurovala jeho práce, aby v nic nebylo nic z jejich společného života, případně tak činil Hora sám na její přání. Proto bývá jeho milostná poezie spíše obecnějšího rázu a nikoli osobní. Zároveň byl ale básník sám i vždy velmi cudný a plachý, proto mu to asi příliš nevadilo.

Horovy názory na život pravděpodobně ovlivnila i sebevražda přítele jeho sestry Marie. Za jejím základě definoval své morální a etické zásady, kterých se pak držel celý život. Domníval se, že jen člověk s pevným charakterem, ale zároveň i s pokorou a úctou může vytvořit skutečné umělecké dílo. A takový se proto i snažil být.

Již od dob ukončení svých gymnaziálních studií se věnoval politické činnosti v rámci sociálně demokratické strany, za války jeho levicové přesvědčení dospělo až k názoru na nutnost změny společenských poměrů. V *Právu lidu* pak veškeré tyto snahy vyvrcholily a jeho politická aktivita roste a on se dostává do hnutí tzv. marxistické levice, správnost levicových ideálů a reálnou možnost je uskutečnit pak spatřoval v ruské bolševické revoluci.

Ovšem zároveň v něm stále přetrvávala ona schopnost a nutnost analýzy svých myšlenek a názorů, a proto nebyl nikdy přímým zastáncem revoluce. To mu ale nijak nebránilo pokoušet se aktivně zasahovat do běhu věcí veřejného života.

Po vzniku komunistické strany roku 1921 odštěpením části strany sociálně demokratické se stal jejím členem a pracoval v kulturní rubrice jejích novin *Rudého práva*. Ve straně i v *Rudém právu* působil až do roku 1929, kdy se jejího vedení zmocnili lidé kolem Klementa Gottwalda. Byl jedním ze signatářů tzv. *Manifestu sedmi*, což bylo sedm umělců, kteří po jejím V. sjezdu veřejně vystoupili proti bolševizaci strany a její naprosté podřízenosti Moskvě (mezi další patřili Ivan Olbracht a jeho žena Helena Malířová, Jaroslav Seifert, Marie Majerová, Vladislav Vančura a dokonce i Stanislav Kostka Neumann), za což byli všichni vyloučení.

Ve dvacátých letech, v době působení v redakci *Rudého práva*, byl jedním z hlavních marxistických kritiků. Psal na nejrůznější témata ať literární nebo politická. Roku 1924 cestuje po Itálii a o rok (1925) později jako člen kulturní delegace do Ruska. Obě cesty mu otevřely nové obzory jak v literatuře, tak v politickém rozhledu.

Konal pak i přednáškovou činnost o kulturním rozvoji v Sovětském svazu a na domácí scéně soupeřil především s poetismem, kterému vyčítal jednoduchost, estétství a podbízivost exotickými tématy. Vyzdvihoval především tvorbu Jiřího Wolкера.

Píše po celá třicátá léta i politicky angažovanou poezii a satiry, ale jeho sbírky jsou pečlivě sestaveny a mají nadčasová témata a obecnou platnost. Stále také zdůrazňoval společenskou funkci umění, ne její vytržení z kontextu doby.

Ocenil mimo jiné Nezvalova *Edisona* a Bieblova *Nového Ikara*. Ale jinak měl s mladší generací básníků mnohé neshody. Vančurovo dílo *Pekař Jan Marhoul* vyzvedl velmi vysoko a viděl v něm nové možnosti proletářské literatury.

Po odchodu z KSČ i z *Rudého práva* přispíval i do *Lidových novin* (což mu vyčítal mj. i jeho přítel F.X. Šalda) a nakonec zakotvil v redakci *Českého slova*, aby mohl pokračovat v činnosti žurnalistické, v níž viděl smysl svého života mimo literaturu, a opět tam vedl kulturní rubriku. Snažil se také nikdy nezpronevěřit myšlenkám socialismu a do jiné strany už nikdy nevstoupil.

Díky odchodu z *Rudého práva* a hlavně z KSČ získal nebývalou volnost tvorby a nebyl již ničím omezován. Mohl proto uplatnit plně své lyrické nadání bez služeb ideologii. V letech 1929 -1930 pak redigoval i vlastní časopis *Plán*, ve kterém chtěl pomoci lidem chápat skutečné moderní hodnoty v kultuře tehdejšího světa v co nejširším spektru. Vycházel hlavně z Šaldových *Bojů o zítřek*.

V třicátých letech jezdil často na Slovensko, sám i s přáteli a nové si získal i tam, přednášel v Bratislavě, zajímal se o slovenskou literární tvorbu, přál si vzájemné sblížení obou kultur i umělců a v roce 1936 se zúčastnil sjezdu slovenských spisovatelů v Trenčianských Teplicích. Pobyt ho inspiroval ke sbírce *Tiché poselství*.

Kromě Itálie, SSSR a Slovenska podnikl i cesty do Francie (1930), Maďarska (1933), Jugoslávie (1923, 1926, 1938), Estonska (1932) a Německa (1927 a 1940), znal dobře i celé Československo, neboť často přednášel v různých koutech naší tehdejší vlasti.

Ve třicátých letech se též zapojil do diskuse o obnovení snah o proletářskou poezii (po Charkovském kongresu proletářských spisovatelů v roce 1931), ale přestože sám podobnou poezii kdysi psal, tak ve všech jeho úvahách na toto téma převažuje skepse. Upozorňoval, že literatury má vyjadřovat postoj a vidění světa básníků a na rozdíl od let dvacátých pochyboval o možnosti rychlé změny společnosti.

Pomáhal i jako redaktor mladým začínajícím básnickým talentům (Halas, Hrubín, Holan) a měl vždy plné porozumění pro jejich vlastní myšlenky a záměry.

Právě na místě redaktora kulturní rubriky v *Českém slově* měl Hora velkou možnost zasahovat do kulturního i veřejného života a také toho využíval. Hlavně v pracích recenzních a kritických. Nebál se psát články na podporu uměleckých děl, které se setkali s nevlí a odporem u vládních struktur (např. T. Svatopluka a jeho románu *Botostroj*), propagovat kulturně-politické akce a pomáhat lidem, o nichž byl přesvědčen, že jsou neprávem postihováni a pronásledováni (v kulturním světě se snažil např. pomoci J. Honzlovi, aby nemusel opustit Národní divadlo v Brně v roce 1930).

U dalších proudů české literatury si pak povšiml větší umělecké síly katolických autorů (i přes svůj neutrální vztah k náboženství) než u ruralistů a jejich návratu k venkovu. Surrealismus ve shodě s Neumannem odmítal.

Zároveň pak díky svým prokázaným a osvědčeným uměleckým kvalitám byl členem mnoha literárních porot, financovaných městem Prahou, i u udělování cen státních. Také byl díky svému výjimečnému postavení na české literární scéně jmenován předsedou Obce československých spisovatelů a ve funkci působil v letech 1934 – 1939.

V období hospodářské krize patřil mezi kritiky obtížných sociálních podmínek, bídy, hladu a hlavně nezaměstnanosti (v práci viděl pro každého smysl života). Zároveň si začal všimnout spjatosti společenských problémů s nárůstem obliby fašismu v sousedním Německu a obával se podobného vývoje i u nás.

Již od počátku viděl ve fašismu nebezpečí jak pro občany země, kde se objevil (již ve sbírce *Itálie* z roku 1925 to lze doložit), ale i pro ostatní země v jejím okolí. Varoval hlavně intelektuály a umělce, aby před reálnými hrozbami tehdejšího světa neutíkaly k jiným tématům jako je víra, exotika nebo samota. Opět tak pozvedá svou starou myšlenku nutnosti umění dokázat reagovat na vnější svět a jeho problematiku.

„Fašismus nebyl podle Hory výplodem šíleného Hitlerova mozku, naopak Hitler mohl vyrůst jen proto, že se opíral o ideology kapitalistického světa, o práce evropských historiků, sociologů, filozofů a básníků, o názory těch, kteří představovali moc a pýchu staré a nemocné Evropy. Mistři evropské kultury to byly, kteří většinou mimo svou vůli dali podklad ke vzniku fašistické ideologie. Mnozí z nich, teprve když byli postaveni tváří v tvář hrozícímu nebezpečí, poznali svůj omyl.“¹

Podobná prorocká a později i prokázaná prohlášení mu zajistila přední místo mezi spisovateli, kteří se od prvních chvil snažili aktivně stavět proti fašismu a nacismu.

¹ MOURKOVÁ, J.: Josef Hora: Studie s ukázkami z díla. Melantrich, Praha 1981, s. 177.

možno udržovat v únosných mezích pomocí životosprávy a medikamentů. Ale nemoc jej ovlivňovala čím dál tím více. Začal se bát i sám chodit, neboť potřeboval občas oporu.

Stále se ale pokoušel tvořit a psal verše pro časopis *V boj*. Tvorba se pro něj stala útočištěm a východiskem, jak již mnohokrát zdůraznil předtím v mnohých svých dílech. Vytvořil tři ucelené básnické sbírky *Proud*, *Život a dílo básníka Aneliho* a *Zápisky z nemoci* a nedokončenou básnickou povídku *Pokušení* a usilovně pracoval na překladech. Především z ruštiny, ale i z jihoslovanských jazyků a z němčiny.

Nemoc ho ovšem zmáhala více a více a Hora pobýval často v různých sanatoriích (Dobříš, červen 1941; Vráž, podzim 1942), a protože byl velmi citlivý, někdy odmítal vycházet ze svého pokoje, neboť se obával o svou lidskou důstojnost. Cítil se být těmito pobyty vyřazen ze společnosti, neboť celý život prožil v centru všeho dění, přestože zde byl často navštěvován přáteli a obklopen láskou těch nejbližších.

Dokonce i gestapo se přišlo přesvědčit, zda svou chorobu jen nepředstírá, ale když jeho zástupci uviděli Horův zbědovaný stav, zase odešli s opovržlivým mávnutím ruky.

Poslední měsíce trávil v Praze nebo v Roudnici, kam se i těsně po osvobození nakrátko vrátil, ale jeho stav se zhoršil a konec května 1945 tak tráví v roudnické nemocnici. Vrátil se pak ještě na chvíli do Prahy, ale 16.6. 1945 ve Vinohradské nemocnici konstatovali jeho celkové vyčerpání. Těsně před smrtí ho ještě navštěvuje kromě nejbližší rodiny i množství přátel a příbuzných.

Josef Hora umírá 21.června roku 1945. Je in memoriam jmenován prvním národním umělcem Československé republiky a státního pohřbu vypravenému z pantheonu Národního muzea se účastní tisíce lidí. Je pohřben na Vyšehradském hřbitově mezi dalšími velikány naší kultury a vědy, kam nepochybně svým dílem i občanskými postoji patří.

II. Poezie

V následujících kapitolách se pokusím analyzovat a interpretovat básnické dílo Josefa Hory. Rozhodl jsem se pro chronologické řazení jeho sbírek dle časové posloupnosti, kdy vznikaly. Proto u jeho posledních sbírek dochází k určité nelogičnosti v jejich řazení, pokud bereme v potaz roky vydání. Ovšem autor je napsal v onom pořadí, jak jsou uvedeny v této práci, což vysvětluji i v kapitolách o každé z nich.

Chronologické řazení dle mého názoru mi pomůže co nejlépe osvětlit vývoj Horovy poetiky a odkázat i na případné doby jeho autorského tápání či regrese. Nechtěl jsem totiž použít ono zavedené dělení Horovy poetické tvorby na období vitalisticko-civilistické, proletářské, experimentální, poezii času a specifické lyricko-epické básnické povídky z let čtyřicátých.

Přesto ale i mnohokrát na toto dělení odkazuji a snažím se ho často buďto doložit nebo naopak vyvrátit, případně vysvětlit přechodné tendence v básnickově díle.

II.1 Tvorba Horova raného mládí

První pokusy Horovy básnické tvorbou můžeme datovat jen stěží, ale jistě sahají již před rok 1907, kdy jsou datovány jeho první dochované zápisníky. Navíc ten první ze zápisníků je pouhým opisem jeho přítele a druhý již autentický spadá do roku 1909.

Ve své poetické tvorbě navázal hlavně na dřívější českou básnickou generaci, hlavně na tehdy stále ještě oblíbeného Vrchlického. Ovšem v další fázi již používá mnohdy patetické výrazy Antonína Sovy a případně zase jindy „metafyzické vidění světa“ Otokara Březiny, čímž se jeho tvorba posunuje mnohem a mnohem dále a začíná pomalu získávat osobitý výraz.

Jeho básnické prvotiny mají obvykle klasickou básnickou formu (v následující ukázce jde o sonet neboli znělku), rým také obvykle nijak nevybočuje, jsou plné obrazů přírody, působí na čtenáře množstvím básnických přívlastků a přirovnání, které pomocí barev, vůní a pocitů navozují výsledný efekt a je z nich cítit radost i smutek zároveň:

*Tak dlouho se již mlhy choulí,
pod nebem v brázdách šedivých,
a smutné oči krajem jdou-li,
vždy v mokru utkví mokrý lích...*

*Ze skříní starých vůně kdoulí,
jde po zšeřelých světnicích,
a vzpomínati nemohou-li,
tam staří minulých dnů svých,*

*tož aspoň parfém uschlých plodů
za nocí dlouhých, podzimních
je omamuje sladkým dechem,*

*jenž dýše z věcí minulých
a kouzlí duše zašlých rájů,
co po oknech jim splývá snůh - - -*

(Datováno prosinec 1907) ¹

Mezi jeho další oblíbené autory patřil bezesporu i Karel Toman, který mu pomáhal hledat cestu k nezávislosti a touhu po osobní, nikým nezmenšované, svobodě. Zároveň Toman poukazoval i na problematické jevy ve společnosti – bídu, utrpení, nezáměr o obyčejné lidi, které byly Horovi tak blízké, neboť pocházel z nepříliš majetných poměrů.

Ovšem sociální problematika se pro Horu nikdy nestala primárním tématem, přestože se později připojil na několik let i k tzv. proletářskému proudu české literatury a měl vždy velmi silně vyvinutý smysl pro sociální křivdu a bídu a toužil po uskutečnění společenské spravedlnosti.

Sociální otázky pokládal důrazně i Josef Svatopluk Machar, který byl v tomto ohledu asi inspirací největší a Hora se tato témata pokusil zpracovat též.

Také F.X Šalda je jedním z jeho nejuznávanějších autorů – kritiků, jehož si nikdy nepřestal vážit a později je spolu pojil i přátelský vztah. Navíc Šalda patřil i k prvním vykladačům Horova díla.

Uvádím zajímavou část básně s názvem *U svatého Jiří pod Libušínem* z roku 1908, kde se zároveň se pokusil mladicky důrazně a naivně vypořádat s náboženským pohledem na svět a vycházel přitom ze zkušeností z rodného kraje nedaleko hory Říp.

¹ MOURKOVÁ, J.: Josef Hora: Studie s ukázkami z díla. Melantrich, Praha 1981, s. 20 .

To kontrastuje s častým využíváním náboženských motivů v jeho pozdějších básních, v nichž se ovšem stále k náboženství stavěl spíše neutrálně.

Je vidět, že jako většina mladých lidí byl velice radikální a později mnohé své skutky a básnické počiny přehodnotil. V básni se vymezil proti minulosti a stáří a snaží se najít nové možnosti ve světě:

Zpustlo tu všechno a umírá...

Lid nevěří prorokům lhavým...

Pouti se líbí už jen as

babičkám povídavým. -

(Datováno červenec 1908)²

Dalším z klasických tématických okruhů mladých básníků 20. století (i století předchozího) je kromě přírody a sociálních otázek samozřejmě láska, opojení objeveným citovým životem, který je ovšem konfrontován se společenskými zvyklostmi jeho doby a nenachází proto uplatnění.

Po maturitě roku 1910 začínají být Horovy verše vyzrálejšími a přestože jsou stále poplatné době a módě, začíná se objevovat budoucí originalita a výjimečnost.

II.2 První sbírka **Básně (1915)**

Roku 1914 získává Hora stipendium z Fondu Julia Zeyera (částku 200K) na sbírku, jejíž původní název zněl, dle jedné z básní, *Kořist smyslů* (tuto báseň samotnou však publikoval až v roce 1920 ve sbírce *Pracující den*), a jež byla vydána v bibliotéce tohoto fondu o rok později (1915).

Jedná se o básně z let 1911 – 1915, některé z nich byly předtím uváděny v časopisech jako byly *Dámské besedy*, *Zvon*, *Švanda dudák*, *Rudé květy*, pro Horu však bylo důležitější otištění jeho prací v *Moderní revue* nebo v Šaldově *České kultuře*. Hora pak mnohé z nich ze sbírky vypustil a jiné zase do jejího konečného vydání doplnil. Změnil i název celé sbírky, která vyšla jako 12. svazek Bibliotéky Fondu Julia Zeyera a druhé, přepracované vydání pak pod názvem *První kniha básní* roku 1924..

² Tamtéž, s. 21-22.

Původní název *Kořist smyslů* výborně vystihoval celé počáteční období tvorby Josefa Hory a proto Miloslav Novotný, vydavatel a vykladač jeho díla, zvolil tento název pro první svazek souborného vydání díla Horova z roku 1948 (po Novotném se stal vydavatel souboru Antonín Matěj Píša, autor jedné z prvních Horových monografií z roku 1947) a zařadil do něj i další jeho prvotiny *Strom v květu* a sbírku *Itálie*.

Sbírka jako celek je v mnoha znacích a na první pohled typickou ukázkou poezie předválečné, kdy také vznikala, a již názvy mnoha jednotlivých básní dávají najevo její příslušnost k dobové linii vitalismu, v některých dalších ohledech pak i k symbolismu.

Jako příklad, kde již název vystihuje především vitalistický obsah a ladění, bych uvedl básně *Jitřní rozhovor*, *Tiché lesy*, *Ráno*, *Letní ekloga*, *Léto*, *Nedělní odpůldne*, *Krásný svět* a mnohé další.

Ráno

*Ráno, až vstanu, uzřím modré nebe,
nebe ještě krásnější od té doby,
co ztratil jsem tebe...*

*Zahrady, do nichž spolu již nevkročíme
nepolitují, nepožalují...
Budou kráslit stále smutné dny mé...*

*A jednou zas, až se rozesměji
nad mateřídouškou, nad šalvějí,
uzřím tančit v mladé jitřní rose
ještě krásnější dvě bílé nožky bosé,
než jsi měla ty...*

Na rýmech básně je vidět lehkost Horovy tvorby, nalezneme tam i již zmíněné prvky vitalismu, ráno, přírodu, lásku a konec vyjadřující naději. Zároveň je báseň prodchnuta jakýmsi smutkem a nostalgií, jenž je ale v závěru přebit vírou v nové možnosti budoucího života.

Kromě radosti je tedy již zde vidět pro Horu jistě typický rys nostalgie a zádumčivosti, lehká nedůvěra ke světu a jeho možnostem a též intelektuální hledání sama sebe, optimismus ovšem zatím vítězí.

Sbírka je pak bližší spíše Neumannovi a jeho *Knize lesů, vod a strání* a jsou zde opět i prvky Sovovy a Březinovy. Od něj si bere hlavně vztah člověka a jeho života jako díla, které vytvořil a tvoří. Dále pomíjivost a nejistotu všeho. Již v názvu na Březinu a jeho symbolistickou poezii odkazuje *Balada o staviteli*:

Balada o staviteli

Dům nedostavěli. Je opuštěný práh.

Lamp světla nevedou sem v nočních temnotách...

Na schodech krokvice tlí deštěm omyty.

A v písku stopy. Nejisté as byly kroky ty,

v trávě se tratící. Tam odtud hleděl as

stavitel neznámý, jak prchá jeho čas,

tam zamýšlel se, mdla, tam přetvářel svůj plán,

den za dnem slevuje a výčtkami štván...

Dále báseň pokračuje v melancholickém tónu a vypráví o lásce a nadějích milenců na společnou budoucnost a končí nešťastně a neurčitě.

A nadarmo to vše. Odešel stavitel.

Pohrdl dílem svým. A neznámo, kam šel...

Tyto dva verše sice nejsou zdaleka posledními, ale dokreslují atmosféru básně a motivy, které by bylo možno nalézt jistě třeba i u Máchy. Je tu také možno doložit i neustálý Horův zájem o plynutí času, které si uvědomil již tehdy a přikládal jí důležitost v životě člověka.

Další symbolistické březinovské motivy: práce a její oslava, spojených rukou, neutěšenosti reality (žár) a společného díla všech lidí, jsou cítit i například z mnohých veršů básně *Přítomnost* a jsou v ní již patrný i rysy citlivého vnímání sociální problematiky, ovšem chybí zatím náznaky řešení, a zároveň ukazuje dva různé úhly pohledu na jednu věc, zase záležitosti tak typické pro další Horovy práce, tedy schopnost přemýšlet a analyzovat názory více stran.

*Sedraná bída ruku podává
si s nádherou na úzké ulici.
Oběma v zracích žádost zahrává
plameny dychtivými tisíci...*

*Obchody chudých, zářné bazary,
ulice s šantány a divadly
ve zracích rozžehují požáry,
v nichž zhrdání i chtíč se zrcadlí...
A vy, ó ruce, které v bouři dnů
jste všemu daly smysl, vznik a tvar,
táhnete smyčec po viole snů,
již na prasknutí zladil nervů žár...*

(báseň Přítomnost)

Některé další básně obsahují i oslavu civilizace a techniky (města, přístavy, železnici a další moderní vynálezy a vymoženosti tehdejšího světa), tedy motivy civilismu, většinou však jen sporadické a stále spojené s vitalistickými.

*Ó, vlaky, letící
do metropolí světa!
Přístavy, zvučící
sty temných lidských těl
v hlaholu léta!*

(báseň Má vlast)

V několika básních je už i cítit mnohem silněji sociální tematiky, např. báseň *Opuštěná*, kde vede matka dialog se spícím dítětem a s Bohem a čeká na svého muže, o němž nemá již půl roku zprávy.

Nejsilněji pak lze vidět předzvěst proletářského období v básni *Zapomenutí* (obě se však do sbírky dostaly až ve druhém vydání v roce 1924, ale pocházející z doby mnohem dřívější), v níž je první odkaz na vzpouru a změnu života, o niž by se lidé společně měli pokusit, je tam už i cítit rys kolektivismu.

Zapomenutí

*Dělníci z dolů a z hutí,
bylo co krásnějšího
nad zapomenutí?
... Usnout a zapomenouti,
že boháčů jemnost a vážnost
zítra budete kouti, že úkol váš: procitnout svěží
pro práci na cizí štěstí.
A vaše že za hrobem leží...
Dělníci z dolů a hutí,
je něco strašnějšího
nad zapomenutí?*

*Stále slavněji planu ohně
v zornicích lidských
životu na přivítanou.
Stále slavněji vzlétá
poselství vítězství mnohých
do čtyř stran světa.
Ruce tisíců hnuly
spící spravedlností,
a vy byste zapomenuli?
Z hlubiny otroctví kleté
život vás k odboji volá.
Kéž pamatujete...*

Horova prvotina byla přijata příznivě, ale nevzbudila žádné větší ohlasy mezi našimi literáty.

Celá sbírka *Básně* není v žádném případě jen a pouze typickou ukázkou předválečné vitalistické poezie, ale není ani nějakou přelomovou prací pro vývoj české poezie. Josef Hora v ní ovšem prokázal své básnické kvality hned v mnoha směrech. Výstavbou básní i veršů, bohatou imaginací, krásou jazyka a množstvím motivů i inspirací, které v díle využil.

Zároveň se zde sice ještě objevily mnohé znaky typické pro jeho umělecké vzory (Neumann, Sova, Březina i dokonce některé máchovské motivy), ale také se již autor projevil jako svébytná básnická osobnost.

„Touhy a sny subjektu se střetávají se smyslovým okouzlením světem, symbolistická neurčitost s konkrétností vitalistického zaujetí projevy života a teprve z tohoto neobvyklého a bezděčného spojení vzniká vlastní vnitřní dramatickosti sbírky a její specifická uprostřed tehdejší poezie.“¹

Hlavně bych též viděl jeho přínos v pokusech dobrat se smyslu věcí a jevů, přemýšlet, ptát se, hledat odpovědi a analyzovat. Též jeho oblíbené motivy jsou přítomny již zde: odkazy na čas, práce jako smysl života i její odvrácená tvář v podobě chudoby, což je zase odraz aktuálnosti jeho tvorby, o níž se vždy tolik snažil.

II.3 Strom v květu (1920)

V pozdějším souborném díle Josefa Hory je v prvním díle s názvem *Kořist smyslů* k jeho prvotině *Básně* připojena i sbírka *Strom v květu*, která obsahuje básně z let 1915 – 1918, tedy z válečného období.

Její základ byla původně sbírka *Kde domov můj*, kterou v roce 1917 nabídl Hora k vydání Františku Borovému (ta obsahovala jen básně z let 1915-1916).

Sbírka byla pak jako celek věnována Horově manželce Zdeně. Druhé vydání vyšlo v roce 1927 a bylo již beze změn v počtu i pořadí jednotlivých básní.

Celá sbírka začíná básníkovým vyznáním připomínajícím svým ponurým a prostým tónem Bezručě.

Smutek básníkův

Hrubou nití tkám, větu za větou,

nepochopitelná mi snění.

Je to možno, že růže rozkvetou

na sukovitém kmeni?

¹ HORA, J.: *Prsty bílého hvězdáře: výbor z lyriky*. Uspořádal a doslov napsal Zdeněk Pešat. Československý spisovatel, Praha 1975, doslov s. 198.

*Tvrdá slova mi ze rtů padají,
jako kameny do modrých zřídél.
je možno, že cestou vzeplání
a neutrnou snu křídél?*

Válečné události, které v letech 1914 – 1918 hýbaly celou Evropu i zbytkem světa se v některých ohledech projeví i v tomto díle. Ohlas války lze nalézt hned v několika básních přímo (*Západní vítr, Revoluce,...*) i přesnými daty či odkazy na místa, píše i o mrtvých, zprávách z bitev i ze zázemí (krachy podniků a bída obyčejných lidí).

*Západní vítr
1917*

*Duj, větre západní duj!
Duj, pozdrave války!
je všude ticho až k zalknutí.
Je čtvrtý rok války.*

Válka také donutila přemýšlet Horu o nejjednodušších jistotách, se kterými lze v životě počítat, jako je domov, rodina a rodiče (báseň *Dítě*). Zároveň vlna vlastenectví kvůli válce, která nebyla vedena ve prospěch naší země, ale pro uchování kontinuity Habsburské monarchie, předurčila za téma vlast, rodné Čechy, a národ.

Otevřeně to říká v básni s názvem *1917*, kde píše o jednotlivých národech a jejich důvodech k válce. Francouzi, Rusové i Němci v ní dle jeho názoru brání svou vlast a mají důvod k boji, ovšem jinak vidí válku čeští vojáci, ti touží hlavně po klidu domova a svém předchozím životě, který jim válka vzala.

*Ale jsem Čech.
na tebe myslím, má milá, hladová po radosti,
nenarozené ještě,
na tebe, matko, opravující u okna tiše svůj šat,
chodě jako zmámený světem, jenž v horečce*

drkotá zuby.

(báseň 1917)

Na úryvku básně lze i dobře sledovat, jak si nové myšlenky a nové podněty vyžádali i nový způsob jejich ztvárnění. není zde použit verš klasický, ale volný, který umožňoval věnovat více pozornosti smyslu vyjádření než jeho formě.

Ovšem mimo obrazů válečných lze nalézt v textu stále i vitalistické tendence opět spojené s melancholií a smutkem, ale zakončené povětšinou pozitivně. Takové verše jsou často plné bohatých metafor a odkazují na až impresionistické vnímání světa, všech jeho barev a jednotlivostí vnímaných skrze všechny smysly.

Duben

*Večerem předjarním bílý dým,
mlha to nebo kouř na střechách,
k nebesům stoupá zrakem mým,
ztopeným v lásce a vzpomínkách.—*

Někdy je vitalistická radost ze života a z jednoduchých, na první pohled běžných věcí, považována Horou za jediné východisko a řešení, jak uniknout před dotírajícím světem plným hrůz, smrti a utrpení. Prchá tak v básni do kraje svého domova, do přírody a k náboženské víře a jejím symbolům (o níž se jako mladý někdy vyjadřoval jako o přežitku, viz výše). Na konci pak oslovuje všechny, kteří mají názor podobný jeho a upozorňuje na marnosti lidského života.

*Lidé by nebyli zlí. dav sytých je krutý.
Úskočné oči má, zbabělé.,
Ale sem neslyším hlas jeho dutý.
Tady se беру svobodou svých snů.
Tady jsem v kostele.*

*Kočky na jívě, podléšky v trávě.
Radostno zradostnit život svůj.
Co mi dnes po válce, vraždě a slávě?
Po všem, co splaskne, bublinou se skvíc -?*

Vid', ty neznámý bratře můj!

(báseň Den jako svátek)

Ale největší posun se projevil v básních s výrazným rysem civilismu. Ne již jen v náznacích, jako tomu bylo u sbírky předchozí, ale již je zde obsažena plnohodnotná oslava vědy a techniky, jejích tvůrců a jejího využití ve prospěch člověka.

Zároveň ale byla válka varováním pro nekritický obdiv k vědě a technice, neboť právě ve válce byla zneužita lidská vynalézavost při tvorbě prostředků život ničících a nikoli život ulehčujících.

Ukázkou chvály civilizace, techniky a zároveň lidské práce a vynalézavosti je jistě báseň s příznačným názvem *Most*. Tentokrát ne most kamenný, středověký, symbol zašlé slávy, ale naopak most moderní, postavený z betonu a litiny, s konstrukcí vystavenou všem na obdiv.

*...rozpjál své olbřímí klouby,
jež beton a litina vroubí,
jakoby držel v nich svět.*

Zároveň je ale takové dílo i prací nikoli pouze jedince ale naopak kolektivní. Je majetkem všech, slouží všem, bylo vytvořeno vědou, inteligencí člověka, ale i těžkou prací rukou.

*Ted', desetitisíce občanů syn,
zplozený matematikou, lehce se houpá,
jak myšlenka věčná, jež do mozku stoupá,
jak práce, jež uzrála v čin.*

Autor také v básni obdivuje nejen most samotný, ale civilizaci jako celek, která je tvořena mnoha dílky, které se vzájemně doplňují a pouze jedním z nich je i onen most. Právě lidstvo jako celek je dle něj hodno obdivu.

*Zřím továrny do noci svítící. Most, bratr jich,
pne k nim své železné ruce a spolupracuje s nimi.*

Stojí přírodě navzdory a bude zde stát ještě dlouho, je tak zároveň symbolem člověka samotného, lidské práce i schopností jeho ducha. I člověk přežívá a v především minulosti přežíval přírodě navzdory.

*Panenské přírody vzkaz, pradávna řeka,
ve vzteklém útoky povodní marně jím otřásá...*

*...Směje se vichrům, jež ráznými biči
práskají do vzdutých vln,
větve svistí a děrami fíčí –
směje se mrazům a lidské své jistoty pln,
v třesku zim, v léta jasů, metafysiky prost,
podoběn člověku má jeho krásu
a houževnatost.*

Toť most.

V básni je i typicky horovský motiv jeho rodného kraje, neboť most se klene přes řeku Labe, kterou básník tolik miloval a u níž prožil své mládí. A jenž lze najít i v mnoha dalších jeho básních i dílech prozaických.

Ještě jeden typ propojení dvou motivů se ve sbírce objevuje. A to motivu sociálního, který byl přítomen již v jeho prvotině, a motivu války, který se stal nutností vzhledem k době, kdy básně vznikaly.

Sociální tematika stojí mnohdy i sama, jak je tomu třeba v básni s příznačným názvem *Sodoma a Gomora* (mj. opět biblický odkaz).

*Výkladní skříně drze volají.
Výkladní skříně provokují.
A ti, kdo skývy chleba nemají,
výkladní skříně pozorují.*

Již z těchto několika veršů se nabízí okamžitě srovnání s pozdější známou básní Jiřího Wolкера *Tvář za sklem* ze sbírky *Těžká hodina* (1922). Proto nelze pochybovat,

že právě Hora byl jedním ze zakladatelů tzv. proletářské poezie, do níž vstoupil téhož roku sbírkou *Pracující den* (viz níže).

Báseň *Revoluce* pak sociální útlak i donucení bojovat ve válce spojí a vyústí ve výzvu k činu. Zároveň v ní opět Hora využívá volného verše, což mu dává prostor důraznému vyjádření myšlenek. Svou patetičností a básnickými obraty vyjádřené běžnou a drsnou mluvou má pak jistě blízko k baladám Bezručovým. Též obviňuje bohaté a mocné drsnými vyjádřeními a ukazuje až naturalisticky bídu a utrpení chudých a obviní je na konci z vyvolání války.

*Léta v porobě žil jsem,
učili mě hlínu jíst, duši hanbou odívat,
prací o hladu a žízni bičovali mě
u ohně, na vodách v prachu silnic, v štól vedru,
starostí o kus chleba, nemoc a stáří šij shrbili mi,
abych nemohl zvednout
k nebesům hlasu svého-
a když jsem věřiti přestal v modrou oblohu,
v zářící slunce,
pak,
bídnu hmotu z níž vyštvali duši,
vlastní mou rukou mě kovali
v pušky, děla, munice, torpéda-
a zapřáhli mě
k automobilům, dreadnoughtům, aeroplánům,
abych šel vraždit...
Zakovali mi v čelo
svůj zákon: **Otroku, braň nás!***

Dále pak se nevyhýbá ani jmenovat některé přímé původce války a sociálního útlaku (stejně jako Bezruč). Jmenuje Rothschilda, Kruppa, Habsburky, Liechtensteiny a Hohenzollerny a činí je tak odpovědnými za válečné i jiné útrapy.

Báseň končí vítězstvím revoluce, obrazem vlajícího rudého praporu a symbolicky nově narozeným dítětem, které již podobný život nikdy nepozná.

Válka velmi silně otřásla Horovým systémem hodnot, uvědomil si lidskou bezohlednost, krutost a surovost, ale zároveň v něm zůstala potřeba po něčem, co lidi spojuje a pomáhá jim vždy přežít.

„Vědomí morální krize v něm vystupňovalo touhu podřídit svou osobnost objektivním etickým hodnotám. Tyto hodnoty však byly v dané chvíli velmi rozkolísané, Hora o nich neměl přesnou představu a vypomáhal si často obecnými symboly jako sen, naděje, víra. Do těchto abstrakt proniká tu a tam přece něco určitějšího, co integruje lidské bytí.“¹

V poslední symbolické básni *Strom v květu* nacházíme právě tyto etické hodnoty. Touhu po šťastném životě s milovanou bytostí po boku až do smrti, autor dokonce prosí i Boha o pomoc, ale zároveň pochybuje o jeho existenci. Je v ní soustředěna veškerá touha a hledání jistot a opor ve světě, který se bez záchytných bodů jeví Horovi jako cesta bez cíle a cíl, po němž touží, je nalezení pochopení a lásky.

Zároveň je i vyvrcholením Horovy milostné poezie, která prochází oběma prvními sbírkami. Ideálem je pro něj zařazení své osoby do pevných mezilidských vztahů. A jedině tímto svazkem může člověk pochopit druhé i sebe sama.

O básních vitalistických ve sbírce *Strom v květu* tedy můžeme říci, že v nich Josef Hora použil své již dříve prověřené motivy a způsoby básnické tvory, obohacené o mnohé bohaté metafory a otázky bytí člověka.

Milostná poezie a touha po lásce se projevuje v touze po dokonalém splnutí duší a nalezení ideálního partnera, neboť pouze ve spojení s druhým člověkem pak může člověk dojít ke skutečnému a dokonalému štěstí.

U civilisticky pojatých ovšem zdůraznil význam vědy a techniky pro lidstvo jako celek, ne pouze fascinaci moderní dobou, a zároveň již moderní vymoženosti bere jako běžnou součást života, která je propojená jak mezi sebou, tak i přímo s životem lidí.

Válka se projevila nutností najít nové způsoby vyjadřování a využít proto volný verš. Zároveň odpor vůči válce a zabíjení propojil s motivy vlasteneckými a sociálními. vtělil tak do sbírky vše, co bylo v té době maximálně aktuální a k čemu se toužil ve svých básních vyjádřit.

Společenské problémy vystupňované válečnými hrůzami i útlakem národnostním a touhou Čechů po vlastním vládě a státě začíná vnímat a popisovat

¹ MOURKOVÁ, J.: Josef Hora. Studie s ukázkami z díla. Melantrich, Praha 1981. str. 30

mnohem ostřeji a neváhá už ani vyzvat k ozbrojenému odporu proti autoritám ve jménu budoucího štěstí většiny společnosti, vlasti a národa.

Sbírka tedy poskytuje mnohem větší spektrum motivů, myšlenek i způsobů jejich ztvárnění pomocí nových básnických prostředků než Horova prvotina. Jedná se tedy, ve světle jeho dalších děl, o jakési rozcestí mezi vitalismem, civilismem, proletářskou poezií a osobitou originální tvorbou Josefa Hory, jakou byla např. i sbírka *Itálie*, řazená též v souborných vydáních ke dvěma předchozím (tj. *Básním* a *Stromu v květu*), přestože do konceptu proletářské poezie bezesporu nespádala.

Hora se v prvních dvou sbírkách učí „být básníkem“ a hledá svůj osobitý výraz. Nachází ho ve schopnosti promlouvat v metaforách a vyjadřovat niterné myšlenky, citové pochody i klást sociální otázky charakteristickým přemýšlivým způsobem bez možnosti jednoznačné odpovědi. Už od počátku si uvědomuje složitost světa i složitost jeho vnímání a vůbec jen možnost pochopit svět a lidi v něm se mu ukazuje čím dál tím jistěji jako nemožná.

II.4 Pracující den (1920)

Roku 1920 vydává Josef Hora dvě sbírky. Výše zmíněný *Strom v květu*, který bývá považován za vitalisticko-impresionistickou s nádechem civilismu, což je jistě správně, ale obsahuje i básně vlastenecké a vyzývající k odporu proti vykořisťování pracovnímu, i proti nutnosti bojovat za cizí ideály, což jsem se pokusil na mnoha příkladech dokázat v předcházející kapitole. Dále byla silně ovlivněna válečnou dobou, kdy vznikala.

Je tedy jakousi jednodušší obdobou sbírky druhé - *Pracující den*, která je řazena do tzv. proletářské poezie.

Mezi oběma sbírkami tedy zase velký rozdíl není, jen *Strom v květu* není ještě natolik radikální a přímý a obsahuje i básně tématicky velmi odlišné a jejich východiskem nebývá většinou revoluce, ale radost ze života a tušení změn. Navíc obě sbírky vznikaly v podstatě souběžně, jak víme z rukopisů a časopiseckých vydání jednotlivých básní, lišily se pouze důrazem na tématickou linii. Ovšem vzájemné prolínání motivů je zřejmé v obou sbírkách.

„Pracující den (1920) organicky navazuje na jeho notu vitalistickou. Vždyť právě poznání sociální krivdy a bídy rušilo jeho shodu se světem a vrhalo stín na toužebnou představu životní plnosti a krásy.“¹

Po válce a euforii z jejího konce i ze vzniku samostatné Československé republiky se dostavilo mírné rozčarování, hlavně u chudších vrstev obyvatelstva, na něž se pokusili někteří literáti zareagovat. Hora měl kladný vztah k životu, zemi i práci. Což byl i základní systém hodnot, v něž věřil.

Sbírka *Pracující den* vyšla poprvé v roce 1920 a její druhé vydání v roce 1922. Obsahuje opět básně nikoli jednoho jediného, ale více tématických okruhů napsané hlavně mezi lety 1917 a 1920..

Některé z básní lze opět na první pohled směle zařadit k poezii vitalistické či impresionisticko- vitalistické (*Zelené jitro, Na hoře, Zahrada*, atd.).

Zelené jitro

*Zelené jitro, toť bílá dlaň,
s mateřskou něhou otevřená.
Slunečná řeka tiše po ní plyne,
děj tvořivý do děje zapadá,
domy do světla, lesy v stráž,
do mlhy silnice probuzená,
já v nový počátek.*

Zároveň se ale již v básni ozývá odkaz na „tvořivý děj“ a jitro je i počátkem nového dne stvořeného k práci, jak již napovídá i název sbírky. Za vitalistickou oslavou života je tedy již i oslava práce a lidí pracujících.

„Horova proletářská poezie je až hymnickou oslavou práce, v níž vzývá sám tmel lidské souvztažnosti, pouto lidského společenství. Velebí její plodnost a krásu, ale žaluje na kletbu práce zotročené, vykořisťované, zcizené příživníky a také - v odporu proti chvalořečníkům technické civilizace – na peklo práce odlidštěné, zmechanizované, která degraduje člověka v pouhé kolečko výrobního stroje.“²

¹ PÍŠA, A. M.: *Josef Hora*. Vydavatelství ministerstva informací, Praha 1947, str. 24.

² Tamtéž, str. 24

A právě odkaz na tvořivou práci, která člověka provází, se vine celou sbírkou. Pokračuje i v tendenci oslavy pokroku ve službách člověku, tedy techniky ve prospěch člověka.

*Ptáci založili si hnízda,
dým oznamuje mi, že budeme jísti,
že z továrních vrat vyjdou lesklé nástroje,
jež nás učiní mocnějšími.*

V básni *Aeroplán* lze též nalézt oslavu tvořivosti a techniky – létajícího stroje, tentokrát bez jakéhokoli náznaku sociálního podtextu.

Báseň *Kořist smyslů*, která měla být součástí hned Horovy první sbírky, zase vyjadřuje smyslové pocity z nově objevované lásky a přátelství.

Ovšem velká skupina básní je věnována tématice sociální, bídě, útlaku a života v nevyhovujících podmínkách a obsahuje i obžalobu společnosti a náznaky řešení.

*Občané, kterých jsme nikdy neviděli,
pro vás, pro vás jsme kovali, psali a seli.*

*Kam odešlo jsi, mozků našich dílo?
Čí krví proudíš, rukou našich sílo?*

*V šatu, jež stříhli jsme, pán bulvárem chodí.
V botách, jež šili jsme, lovec vodou se brodí.*

(báseň *Práce*)

Autor se považuje za jednoho z lidí, kteří mají život horší v důsledku sociální nespravedlnosti. Hovoří proto v množném čísle. Je tedy i on jedním z pracujících. Tato báseň ještě nevyzývá k otevřenému odporu, ale jiné již ano.

*Deset bolestí sečtených,
sto tisíc hlasů spojených,
milion rukou zhroucených*

jsou síla s jsou kladivo.

Slabí, slabí, slabí, spolu jste silní.

Ničeho pro sebe nečekej,

pro všechny všeho doufej!

(báseň Nezoufej!)

Zde je uplatněna myšlenka kolektivismu, kdy více lidí může již něco dokázat, nikoli jedinec. Člověk tedy není již ve svém utrpení a bídě sám, ale sdílí ho s ostatními a společně s nimi má naději svůj osud změnit.

„Básníkovu vřazení do něho (světa) se pak projevuje jako vědomí příslušnosti ke kolektivu sobě rovných, který násobí síly jedince a stává se zárukou spravedlivějšího žití. I tu trvá kladný vztah ke světu včetně projevů civilizace.“³

Jednou z nejznámějších básní této sbírky je bezesporu báseň *Dělnická Madona*, Hora v ní spojil křesťanskou symboliku s bojem za sociální spravedlnost. Toto spojení na první pohled dvou nesourodých motivů bylo pro proletářskou poezii naprosto běžné, neboť se jednalo o symboly všeobecně známé a nečinilo básníkům (jako byl např. i Jiří Wolker, či S.K. Neumann) žádný rozpor v uvažování, přestože později bylo náboženství marxistickou ideologií zatracováno a opomíjeno. Báseň *Dělnická madona* končí výzvou k boji pro budoucí generace.

Až doroste třiceti let,

vjede do města s evangeliem odboje na rtech,

ohlásí na náměstí příchod spravedlnosti,

ozbrojí zástupy, sen i kov dá jim do ruky –

a nedá se ukřižovat.

Neboť jeho modlitbou bude čin.

Básně celé sbírky jsou i prodchnuty jakýmsi duchem optimismu že to, o čem se v ní píše, tedy bída a utrpení, brzy skončí a nutně nastane změna, kterou považuje autor za zcela reálnou a nevyhnutelnou a za vzor byl pro něj s největší pravděpodobností nově se ustavující Sovětský svaz.

³ HORA, J.: *Prsty bílého hvězdáře: výběr z lyriky*. Uspořádal a doslov napsal Zdeněk Pešat. Československý spisovatel, Praha 1975, doslov s. 201.

Věří v sílu, životaschopnost a hlavně budoucnost utlačovaných skupin lidí – dělníků, chudých, bídných. Neuvažuje o nich pouze jako o předmět soucitu a útrpnosti, ale jako o skutečné naději světa, což dokazují následující verše.

*Pojďme spolu s nimi,
s těmi hladovějícími,
je v nich více světla než v sytých.*

(báseň Demontrace)

Sbírka je tak kromě básní stále ještě vitalistických a některých s civilizačním patosem oslavy techniky plná soucitných obrazů že života nejnižších vrstev, z událostí všedního dne obyčejných lidí a vyjadřuje básníkovu naději na brzké zlepšení jejich života, které lze dosáhnout společnými silami všech, kdo si tyto problémy uvědomují a dojít tak k lepší budoucnosti i s pomocí poezie. I sebe počítá mezi tvůrce budoucnosti a její proroky.

*Jsem most
z včerejška v budoucnost.
Nad starým světem klenu nový vám svět
rukou, kladivem převratných let,
rovnost, jednomyslnost
díla.*

(báseň Zpěv svobody)

Využívá v celé sbírce hojně symboly a metafory, ustupuje už volný verš a množí se oslovení a výzvy. Zároveň i sám sebe řadí mezi utlačované a na čtenáře se snaží působit silou obrazů a mravní odpovědnosti za život ostatních. Vytváří i nový ideál společnosti a vnímavě vysvětluje, proč je ta současná neudržitelná.

Pracující den je tak jednou z prvních předzvěstí proletářské poezie, která byla teoreticky obhájena a vysvětlena až debatami a manifesty o dva roky později, tedy roku 1922, přestože v praxi již několik let existovala nejen u Hory, ale i u Neumanna, Hořejšího a Seiferta.

II.5 Srdce a vřava světa (1922)

V roce 1922 vychází pak druhá Horova sbírka řazená do období proletářského umění, podruhé vyšla roku 1929. V letech 1920 – 1922 již došlo k ustanovení základních tezí, z nichž mělo proletářské umění vycházet a také určujících, jakým směrem by mělo směřovat.

Autoři využili k formulaci těchto tezí i první informace o proletářském umění v SSSR, objevily se i první překlady sovětských teoretických děl o něm a někteří ze spisovatelů tuto zemi i navštívili (M. Majerová, I. Olbracht).

Na jedné straně stál názor S.K Neumanna na poezii zaměřenou silně agitačně a pomáhající v boji za lepší život, zároveň však slevil z požadavků uměleckosti ve prospěch jednoduchosti a srozumitelnosti pro nejširší vrstvy obyvatel, aby mohly výzvě k revoluci porozumět a využít pak hesla v takové poezii obsažená v boji.

„Rozpor mezi mnou a komunistickými básníky a estéty vězí v tom, že já bych se rád dostal na cestu vedoucí přímo k proletariátu a z proletariátu k budoucímu třídnímu umění, kdežto oni, plni estétské horlivosti, intelektuální kasty, bud' se domnívají, že proletářské umění možno slepiti z –ismů měšťáckého úpadku (Devětsil) nebo, nejraději kolébající se na lahodných vlnkách běžné lyrické poezie a citově měknuce do nekonečna, spojují básnickou tradici s humánní ideologií humanistickou (soudruh J. Hora).“

(Umění v sociální revoluci, Proletkult II. č. 7) ¹

Takto se tedy vyjádřil Neumann o Horovi, který zastával jiný pohled na proletářskou poezii.

Hora se snažil přesvědčit o nutnosti změn ve společenském řádu především apelací na morální a humanistické hodnoty všech lidí. Viděl v dělnické třídě naději a budoucnost a udržování velkých částí populace v bídě mu připadalo neetické. Právě důraz na tyto hodnoty se vyskytl již v jeho sbírce *Pracující den*, jak jsem již pravil v předchozí kapitole.

Ten přístup (etický) pak uplatňoval především v kulturní rubrice nově vzniklého *Rudého práva*, kde působil od roku 1921 do roku 1929. Společně pak svůj názor sdílel například s básníkem Jiřím Wolkerem, který jej uplatňoval ve svých sociálních baladách.

¹ MOURKOVÁ, J.: *Josef Hora. Studie s ukázkami z díla*. Melantrich, Praha 1981. str. 86

Navíc se ve společnosti všeobecně věřilo, že socialistická revoluce skutečně brzy přijde a levicoví umělci se na ni snažili připravit ideově nejširší vrstvy obyvatel.

Sbírka *Srdce a vřava světa* tak vznikla právě z mnoha dojmů událostí na české politické scéně počátku dvacátých let. Vyjadřuje různé pocity z příchodu očekávané změny a zároveň i tíživou přítomnost života.

Již v názvu jsou v protikladu položeny niterné pocity a touhy lidí (srdce) a reálný život a s ním spojené události (vřava světa). Právě prolínání strachu a obav společně s touhou po změně prostupují celou sbírku. Cílem pro něj není revoluční běsnění, ale spravedlivý svět pro všechny.

Boj rozumu a citu se tak přenáší i z předchozích sbírek do této a činí ji o to originálnější. Tato rozdvojenost se objevuje v mnoha básních tohoto díla.

*jsem víc
než bůh, jemuž klaní se sytí,
za peníze si koupiti mohoucí
milenky, perly a kvítí.*

*ale jsem míň
než srdce malé holčičky, jež ztratila maminku,*

(báseň Jsem víc, jsem míň)

V básni *Jitro* lze též vyčíst touhu po změně spojenou s touhou po harmonii. Kdy ráno je mysl opojená krásou nového dne a chce zapomenout na strasti života.

*Hlava má ztvrdlá vzdorem,
rty výčitkami slané,
revolty pod praporem
krvácející sen,*

*pokoření a bída
se odmlčely v mé duši.
V jarního světla van vyjda,
něhu naleznu zas.*

(báseň Jitro)

Lyrické obrazy krajiny nebo měst se často střídají s pocity a touhami po lepším životě. Obrazy bídy zase s leskem a krásou bohatství. Kontrast dvou věcí, pocitů či myšlenek lze nalézt v mnoha básních.

*Bledý a modravý měsíci!
Nad zahradami hvězdy skvělé!
Neviděl jsem ruky tvořící.
Spala na smrt unavena prací.
A neviděl jsem spasitele.*

*I revoluce spí a nepřichází.
(báseň Noc velkoměsta)*

Zde je již patrné, že revoluce asi neproběhne hned a že důvodů, proč se tak nestane je více.

Uvědomuje si i sounáležitost Československa se zbytkem západní Evropy, která je mu historicky i geograficky blíže než všemi levicovými spisovateli tolik tehdy obdivované „revoluční a pokrokové“ Rusko. Zároveň je z básně cítit, co by vyvolil on a také radí jak dosáhnout cíle.

*Mezi Západem a Východem, mezi Moskvou a Paříží
leží svobodná, nesvobodná země.
Ó, rci mi, kam modrý hlas touhy Tvé zahlíží?
Východ či Západ? Co zvítězí ve mně?
Rci mi, co vyvolíš?
Jsi stáří světa? Jsi mládí?
Jsi myšlenka? Jsi skepse? Jsi čin?
Západu šum a let, lesk tě svádí?*

*Rozkoš mezi bohatstvím a hladem?
Závrať mezi vítězstvím a pádem?
Či snad přísná, chladná spravedlivá
mladá revoluce, jež zpívá*

čin, čin, čin?

Vol, vyvol! Ted' nebo nikdy.

(báseň Západ a Východ)

Právě báseň *Východ a Západ* (spolu s básní *Proč*, popisující smrt člověka odporujícímu tehdejší společnosti) je považována za vrchol politické lyriky Horovy². Ovšem dle mého názoru zde zůstává Hora stále svůj a snaží se pouze klást otázky, přestože je nejspíše v době psaní těchto básní nakloněn levicové ideologii a touze po změně, tak stále lze nalézt ve verších rozpor mezi rozumem a srdcem. Uvědomuje si problémy, ale zároveň se obává rychlé změny (to se ukáže i v jeho dílech prozaických, kde na Rusko už nahlíží ne jen jako na vzor, ale vidí i jeho stinné stránky, viz dále).

Sbírka je tak především pokračováním Horovy linie lyričnosti propojené s citlivě vnímanými skutečnostmi tehdejší doby. Jedná se o proletářskou poezii v mnoha ohledech, ale nalezneme zde i mnoho básní plných pocitů a vjemů bez náznaku ideologie (báseň *Luna*, *Na nádraží* aj.).

Vlídny smutek

Smutek jasmínu odkvétajícího

pohnul mým srdcem a plakal bych,

kdybych děvčetem byl.

Sbohem, bílá krásu na zeleném plátně,

sbohem, blouznivý ohňostroji barev,

vidíš, jak rozpínají stromy své ruce,

tuhé a pevné, jak nalévá se plod?

Bude tiché léto.

I takovéto básně tedy obsahuje sbírka *Srdce a vřava světa*, snad jako by básník chtěl ukázat kontrast nejen uvnitř básně jedné či jednoho verše, ale i v protipóly dvou básní samostatných - jedné lyrické a další se složkou revoluční či obsahem sociálním.

² Tamtéž, str. 94

Z básně je i opět cítit nostalgie podobná básníkovým prvotinám a neliší se ani příliš výrazové prostředky, využívá však netypické stavby básně.

Horův svět tedy není nikdy černobílým světem Neumannovým, ale ani světem krásy a štěstí jiných básníků. Je stále plný rozporuplných pocitů a nálad, které souvisely jak dobovou politickou i kulturní atmosférou, jež se pokusil zachytit, tak i básníkovou osobností, patrnou v lyrickým básních s intimním obsahem.

Právě tato tzv. ideová rozkolísanost byla Horovi vyčítána po vydání této sbírky. Čtenáři i levicová kritika si přáli spíše pravověrnou proletářskou poezii. Tomu se pokusil básník vyhovět ve svém dalším díle.

II.6 Bouřlivé jaro (1923)

Kritické ohlasy předcházející sbírky *Srdce a vřava světa* donutily Horu hledat prostší, všem srozumitelnější a jednodušší formu vyjadřování a zároveň i tématicky a motivy neodbíhat od předpokládané, žádané a teoreticky propracované proletářské poezie.

Roku 1923 proto vydává sbírku *Bouřlivé jaro*. Ta se druhého vydání dočkala roku 1927. Aby vyhověl požadavku jednoduchosti a srozumitelnosti, vrátil se k formám lidovým – k baladickým pokusům jako Wolker a k písňím (hlavně s vojenskou tematikou jako ohlasem I. sv. války a jejího ničivého vlivu na život obyčejných lidí).

*Sklízel jsem obilí,
když mě zavolali.
Pušku s bajonetem
do ruky mi dali.*

*Nechtěl jsem, musel jsem
s patronami v pase.*

*Poručili střílet:
„Bráníš vlast, ty prase!“*

(báseň Píseň o válce)

Sociální témata se stala dominantními. Zároveň i pro proletářskou poezii tak typická oslava Ruska a revoluce, i přes některé nepříznivé události, které tam v tehdejší době probíhaly, jako byl např. hladomor.

*Hladová, černá nebesa
volají na Rusko boží hněv,
však srdce Ruska neklesá
a z dělnických úst zní stále zpěv:
Pryč s Bohem kapitalistou!*

(báseň Hlad v Rusku r. 1921)

Rusko je zde vykresleno jako země lidí, kteří se ani přes nepřízeň osudu nehodlají podřídit a o nic se neprosí.

Další básně jsou prostoupeny agitačními verši plnými sociální nespravedlnosti, odlidštěnosti práce ve prospěch bohatých a surovosti světa.

*Jsem lis,
v němž zotročení
cedí svou krev, rvou sílu svou a sval,
bys nad jejich těly, z kostí jich a potu
paláce budoval,
peníze, peníze z mých rudých útrov tekou,
života mimo ně není tu.*

(báseň Stroj)

Ve sbírce jsou koncentrována témata bídy, utrpení, rozhořčení a výzvy k boji a odporu. Již názvy mnoha básní o tom vypovídají: *Modlitba dělníková, Hněv, Pro koho?, Jdoucímu kupředu, Žebrák nebo Oheň.*

Zároveň Hora vložil i jindy pro něj tak citově a smyslově nabitých témat ideálních pro lyrickou poezii jako je *Jaro* nebo *Podzim* do služeb proletářského umění, agitace a revoluce či touhy po ní.

*A když je zima, básníku, tys děl,
jaro je blízko.*

*A když svět zestará, zda v dáli neduní
krok revoluce?*

(báseň Podzim)

V této básni stojí básník jako prorok revoluce, která je pro svět a jeho přežitý společenský řád nezbytná a navíc již ukázala svou životaschopnost v SSSR.

*Však lehko oddati se snům,
jež vzbudil bílý světla kmit.
Tisíce brání tisícům
viděti jaro, v slunci žít.
Teprv až bouře zatřeskne,
i po sklepeních zableskne
se jaro...jaro...jaro...*

(báseň Na jaře)

Zde zase využívá Hora svého oblíbeného kontrastu, kdy od krásných a idylických veršů a klidného života (v prvních strofách básně) přechází k společenským problémům a jako řešení vidí opět revoluci. Lze tu nalézt podobnost s předchozími sbírkami, kde je tohoto kontrastu také často využito.

Horovi muselo být jasné, že psát pouze v intencích proletářské literatury je pro umělce, navíc tak svobodomyšlného umělce jakým byl, dlouhodobě neudržitelné. Sbíрка *Bouřlivé jaro* jasně prokázala, že pokud by měl postupovat i nadále stejně či podobně, musel by se stále opakovat a jen se pokoušet vyjádřit jinak stále stejné postavy, prostředí, politické postoje a myšlenky. Toho si všimli i někteří jeho biografové.

„Horovy sloky... se tentokráte blíží konvenci, jednak tendenční, ba přímo didaktické rétorice, pozbývající někdejší intenzity prožitku, svěží názornosti, odvážné obraznosti.“¹

Pokud by se ovšem opět pokusil vrátit k vlastní linii tvorby, kterou představovaly dvě předchozí proletářské sbírky, nebyly by asi další díla přijímána s povděkem. Jednalo se tedy o jeho poslední dílo v tomto duchu. Navíc i společenská atmosféra doby se začínala pomalu měnit a mladá republika a její řád se stal stabilním a přijatelnějším pro většinu vrstev obyvatelstva. Revoluce byla proto odsunuta do

¹ PÍŠA, A. M.: *Josef Hora*. Vydavatelství ministerstva informací, Praha 1947, str. 28-29

nedohledna a místo proletářské poezie se do popředí poezie v Československu 2. pol. 20. let dostal nový literární směr poetismus. Mnozí autoři však i nadále pokračovali v psaní děl plných revolučních myšlenek.

II.7 Z politické svatyně (1924)

Podtitulem této sbírky bylo: *Satiry a epigramy* a ještě navíc i posměšné doplnění: *Satiry a pamflety na politiky, průmysl lihový, veřejné mínění a politiku vůbec*. O deset let později pak navázal sbírkou *Popelec*, jejíž podtitul zněl *Svět a kumšt*, což byly oblasti, kam se zaměřil svými posměšnými, ironickými až sarkastickými básnickými výtvary. Je také příznačné, že je vydalo Komunistické knihkupectví a nakladatelství.

Obě oblasti, tedy politiku i umění, si ale bral na mušku v obou sbírkách svých drobných satir. Neboť politika a kultura šla dle něj ruku v ruce.

Již oním rozčleněním na tři okruhy (politika, průmysl lihový, veřejné mínění) parodoval rozdělení tehdejších novin na část politickou, besedu pod čarou a zbytek plný nejrůznějších zpráv a událostí na jakékoli téma.

Jeho satirické básně vznikaly v úzké spojitosti s jeho působením žurnalistickým a publicistickým a soustřeďovaly se proto na ta nejaktuálnější témata tehdejší doby. Byly vytvořeny především v letech 1922 – 24 a zpravidla uveřejňovány v *Rudém právu*, kde tehdy Hora působil, dále pak v jejím satirickém týdeníku *Sršatec*, případně v podobném periodiku s názvem *Trn*.

Jejich názvy i obsah byly většinou totožné se sebraným knižním vydáním. Básník je obvykle vydával pod svým jménem nebo iniciálami J.H., někdy však pod pseudonymem Disk, případně i anonymně.

V básních se snaží po vzoru Karla Havlíčka Borovského nebo i nověji Viktora Dyka tepat různé nešvary typicky české povahy, jako je nerozhodnost, lenost, strach cokoli provést, angažovat se, tedy české zápecnictví.

Opatrný pokrokář

Já, lidičky, mám vyšší ideál

*než nějakou tu politickou stranu.
Všecky na sebe kydají jen hanu
a já bych rád vždy v čistém prádle stál.*

Tímto počátkem jedné ze svých satir by se jistě neztratil ani na počátku 21. století. Nebojí se jmenovat ani přímo jednotlivé politické strany a píše často o myšlenkách, které zastávala právě jeho strana komunistická. A jež se ne všem lidem líbily. I onen „Opatrný pokrokář“ je vůči nim skeptický. Báseň pokračuje:

*Ale jsem rozumný, a máje cit,
nemohu souhlasit s metodami,
jak bolševici napravit chtí svět.
Expropriovat továrny a krámy,
chtít, by se všechno polepšilo hned,
toť šílenství, jež z ducha vzpoury roste.
Vyvlastníte-li vyvlastňovatele,
odstraníte zlo zlem, toť přece prosté,
a ukřivdíte zase třídě celé.
Dejte mi pokoj se socialismem.
Já také věřím v komunismus přes,
k tomu však lze se dostat jiným –ismem,
a po dobrém! jak pod peřinu milenec.*

Báseň ale nakonec končí ironicky tím, že se mluvčí spokojí jen s nadějí a iluzí, že snad někdy jeho potomci se budou mít lépe. To mu stačí, aby nemusel nic sám proto udělat. Jde tedy o stále se vyskytující českou povahu, která raději vyčkává, aby se nemusel zapojit a riskovat. Vzhledem k opatrnému pokroku v názvu je zde možno vidět ironii Haškovu a jeho Stranu mírného pokroku v mezích zákona.

Některé satirické skladby jsou i rozsáhlejší. Kupříkladu báseň *Americký Čech návštěvou doma*, která popisuje návštěvu mladé republiky americkým Čechem Janem Šimkem, který věří v její nové ideály, ale postupem času se setkává s prospěchářstvím, korupcí na úřadech, podvody v nejvyšších vrstvách společnosti a v touze připravit ho o jeho v cizině těžce nabyté peníze. Vlast nakonec opouští s ironickou poznámkou o síle českého žaludku a vrací se za moře.

*Divoce a strašně kymácí se
Transatlantik a cestující
hledají žaludky své v míse,
zděšení hrůznou metelící,
jenom ty, Čechu, Jene Šimku,
pokojně nacpáváš si dýmku
a klidně díš: „Kdo by to řek,
že nejsilnější žaludek
z národů moře znalých všech
má právě státotvorný Čech?“*

Mnohé básně jsou zaměřeny přímo na nějakou událost tehdejší politické scény a vyžadují proto vysvětlení tehdejší politické situace. Tak je tomu i u básně „Pětka“, čímž se myslí vládní koalice pěti stran a konkrétně reakce na slova prezidenta T.G. Masaryka, který se v novoročním projevu roku 1922 vyjádřil, že v parlamentu se nepracuje a nemyslí při zasedání celé sněmovny, ale že se většina práce odehrává hlavně ve výborech a dalších orgánech.

„Pětka“

*V plenu, tam se nemyslí.
Žvaní se tam nesmysly.
Podobá se hadru.
„Pětka“ je však z fládru.
Šije, šije Švehla,
Bechyně je jehla-
ušili nám „Pětku“,
z čeho? Pověz, zmetku!*

*Cožpak vznikne kvádr,
když sešiješ hadr?*

Jak vidíme, nebál se Hora jmenovat ani některé nejvyšší představitele státu. Antonín Švehla a Rudolf Bechyně byli tehdy hlavní zástupci dvou největších stran koalice (agrární a sociálně demokratické), tedy „pětky“.

Myslím, že podobná báseň by jen v málo či vůbec pozměněné podobě mohla být v České republice vydána i po 80 letech, ať již vezmeme kteroukoli z minulých či současných vlád. Je to též doklad značné svobody slova, které se tehdejší tisk musel těšit.

Na další básni jde ukázat, že se nevěnoval jen vnitropolitické situaci, ale i událostem v Evropě i mimo ni a dalo by se tam i vytušit (byť asi nechtěné a neuvědoměné) varování před další válečnou pohromou.

Proč není pokoje

Svět nebude mít pokoje.

Na buben bije Mussolini.

Angora vrhla se do boje.

Francii platit nechce Němec líný.

Dřív neuzdraví se Evropa stará,

dí Kramář, dokud nevzkřísíme cara.

Zde reaguje na nebezpečí fašismu, na řecko-tureckou válku a na problémy s placením německých válečných reparací. Na konci pak připomíná nostalgii Karla Kramáře po carském Rusku.

Reakce na dění na umělecké scéně dokumentují další dvě básně, které kritizují Devětsil, jeho představitele a nově vznikající básnický směr poetismus, který se vymezil hlavně proti proletářské poezii.

Žák „Devětsilu“

Kdybych měl aspoň imaginaci

pochopit Teigeovu rotaci.

Radil mi dělat primitivism

proti civilismu.

*Ted' je zas pro civilism
proti primitivismu.
Rozum mi vázne, srdce mi žasne.
To je právě to báječně krásné.
To je poetism!*

Zde poukazuje na některé názorové zmatky, ke kterým došlo ve spolku Devětsil, a kdy se vyznávaly mnohdy protichůdné názory.

Ještě jednou pak kritizuje poetismus v zakončení básně *V kavárnách u stolů...*, již její název pak odkazuje na místa, kde podle něj vznikaly poetistické básnické sbírky často plné dobrodružství a exotiky. V prvních strofách básně popisuje právě místo tvorby poetistických spisovatelů a i jejich propojenost s vládou republiky, která ji podporovala (díky klidu a hravosti vyzařujících z jejich děl oproti revolučnosti děl proletářské literatury). A v druhé pak právě tyto dvě srovnává.

*Není tam tendenčních poetik
řvavého šovinismu,
není tam imperativů
rudého komunismu.*

*Lodník tam bytost je vznešená,
jež nemyje palubu v cárech.
S miss Lodollou tančí shimmy bleu
od rána v hudebních barech.*

Jak je dobře vidět, vysmívá se jejich idealizovanému vidění světa, jež neodpovídá realitě a staví ho do kontrastu s literaturou tendenční.

A jako poslední bych ukázal na ještě jedno propojení umění a politiky tentokrát v osobě J. S. Machara.

Hašek a Machar

*Jaroslav Hašek dí: Kdo je víc?
Já, či Machar? Při svatém Písmu!*

*Já stvořil Švejka a on nic
v oboru militarismu.*

Zde tedy zase ironicky naráží na Macharovu hodnost generálního inspektora československé armády, kterou zastával v letech 1919 - 1924.

Lze tedy dobře pozorovat, že Hora se jako satirik dokázal dotknout všech tehdejších problémů nejen na poli uměleckém, kde polemizoval (v polovině dvacátých let jistě ovlivněn prací pro *Rudé právo*) s poetismem a jeho představiteli, ale i velmi odvážně a konkrétně na politickém kolbišti, kde velmi břitce komentoval dobové události, nešvary a problémy. Zároveň prokazoval i schopnosti analýzy mezinárodní situace. Pro lepší pochopení všech dobových politických a uměleckých událostí jsou novější vydání doplněna rozsáhlými poznámkami.

Politická satira nám dovoluje nahlédnout na dění na prvorepublikové politické scéně jinými očima a zároveň nám ukazuje, že se politická kultura v naší vlasti zase tak moc nezměnila ani o více než 80 let později. Jistě je dobře, že se tehdy tisk těšil tak velké svobodě slova a nezbyvá než si přát mít podobné satiriky i dnes.

II.8 Itálie (1925)

V roce 1924 podniká Hora cestu do Itálie své pocity a dojmy z této starobylé země nám zprostředkovává ve svém lyrickém cestopise právě pod názvem *Itálie*, který vychází o rok později. Básně jsou datovány od srpna do září roku 1924, kdy probíhala Horova cesta po Itálii a celá sbírka je věnována jeho manželce Zdeně. Podruhé pak vychází v roce 1933.

Ve sbírce se projevil naprostý a zřejmý odstup od proletářské poezie, která se v polovině let dvacátých již dávno potýkala s nezájmem mladých autorů, kterým se zdálo její vymezení jako příliš úzké a umělce svazující, což se stalo i Horovi a pochopil to již při vydání sbírky *Bouřlivé jaro*.

Při cestách po Itálii si Hora uvědomil malost a stereotyp českého prostředí a právě vzdálenost od něj mu pomohla objevovat nové formy a způsoby výrazu.

Obvykle se hovoří o vlivu poetismu na tuto sbírku, neboť poetismus se tehdy stával se svým programem hravosti, fantazie a asociativnosti hlavním směrem, kterým se česká poezie té doby ubírala. Vyhranil se sice vůči proletářskému umění, ale poukazoval i na to, že může nabídnout prostředky všem vrstvám společnosti včetně

dělníků, jak nalézt krásy života, radost, štěstí a dobrou náladu a právě tím vším mu pomoci zlepšit svůj život. U Hory se však dle mého názoru o poetismus v čisté formě rozhodně nejedná.

„Sbírka Itálie stála na hranici dvou vývojových fází revolučního umění. Má v sobě ještě prvky proletářské poezie z první poloviny dvacátých let, má v sobě i prvky intenzivnější smyslovosti, k níž se přimyká poetismus (s nímž se Hora ve svých statích vyrovnával kriticky).“¹

V Itálii se před Horou otevřely dva rozdílné světy. V jednom slavná italská minulost a její opak, současnost, jež vždy nepovažuje minulost za to nejdůležitější, což je pro Horu symbol svobody a schopnosti oprostít se od tradičního, zažitého vnímání světa přesně tak, jak si to představovali básníci avantgardy.

Hora se v Itálii poddává novým smyslovým pocitům a představám do té doby nepoznaným. Vnímá však i rozpory mezi oběma prostory, a to středem Evropy a jižními zeměmi. Je to onen typický Horův rys, kdy se nezbaví své potřeby analyzovat a přemýšlet o věcech v různém světle a různých souvislostech. Ten se objevuje i u stavby básní, které jsou volněji sestavené, ale stále vyjadřují hledání smyslu za viděnými či tušenými věcmi. Také se prohubuje ve zvýšené míře melodičnost veršů.

Již v první básni melancholicky porovnává svou rodnou zemi (severní) s Itálií.

Itálie

Na modrém nebi houf bárek dřímá,

svěšený vavřík věncí dny.

Tam na severu

železný řetěz fabrik dýmá,

Itálie spí, sladce spí.

Používá i některé antické motivy z latinské poezie, kupříkladu přízvisko pro Itálii „*révonosná*“. Nezapomíná v textu zmínit ani na významná místa jako je Kapitol, Vatikán, a další.

¹ BURIÁNEK, F.: *Česká literatura první poloviny XX. století*. Československý spisovatel, Praha 1981, s. 159.

Zároveň i myslí na odlišnosti v povaze lidí z Itálie a Čech. Na odvahu italských rybářů prát se s nebezpečným mořem a naopak na náš ostych až strach před tímto živlem.

*Přes sebe, přes bídu,
Santa Maria,
přes vápencové skály
hod' se svou sítí do moře
severské naše žaly,
vytáhni plachtu, Antone,
dál od ostrova!*

*-Hleď, jaký chlap to! Chci blábolit
jak malé dítě znova,
šťasten, že jsem,
šťasten, že jsi,
šťasten, že sever
mi v srdci spí.*

(báseň Moře duní)

Lyricky a citlivě popisuje i mnohá navštívená místa, tentokrát až s asociativním způsobem řazení obrazů. Což nahrává řazení sbírku k poetismu, ale je spíše způsobeno mnohostí postřehů a jejich touhou vše vyjádřit co nejjednodušeji.

*to město hudba je
a hraje utopeným,
plujícím s úsměvem
kanálem rozesněným,*

*lidé však nejsou to,
ó, Venezia,
studené ryby jsou to
v paprscích akvária.*

(báseň Benátky)

Kromě lyrického popisu míst a měst, která navštívil, odkazuje v mnoha básních i na slavné osobnosti s těmito místy spjatými (báseň *Janovan* – Kryštof Kolumbus, ve *Florencii* zase Boccaccio) a uvědomuje si i protiklad slavné minulosti reprezentované velkými stavbami, které se ovšem proměnily v ruiny, což odkazuje na pomíjivost slávy.

*Proč tu zbyly ty sesuté chrámy,
bezruké sochy s očima vyhaslýma,
oblouky prasklé a zlomené sloupy a brány,
jimiž se z ničeho vchází v nic?*

(báseň Forum Romanum)

V jiných básních je cítit radost a hravost připomínající právem poetismus.

*Chladí večerní procházka
kamenným Koloseem.
Měsíček očichává ho
stříbrným čumáčkem.*

(báseň Koloseum)

V dalších zase převládají krásné dojmy a pocity, ovšem Hora dokázal podobné obrazy představit čtenáři i ve svých prvotinách.

*Neusni, větre v cypřiších, v olivách!
Daleko od země plachta váhá,
moře ke skalám tiskne se v tmách,
jimiž mlží se mléčná dráha.
Měsíc jak Kristus jde po vlnách.*

(báseň Luna)

Sociální tematika se objevuje jen v několika básních (*Roma in aeternum*, *Uvidím boha svého*, aj.) a je dokladem toho, že si básník nepřestává uvědomovat problémy své doby a vnímá je kdykoli a kdekoli a zároveň je touží sdělit a pokusit se o nápravu. Italská minulost k tomu navíc přímo vybízí.

*-A ti tam hluboko dole,
co teče hnůj a horký dech udřených spících,*

*ti ve vězeních
a ti tam na popravištích,
ne, nezapírej,
to naši jsou bratři,
zas v opovržení?*

(báseň Roma in aeternum)

Nebezpečí fašismu pro svobodu lidí všech společenských vrstev pak prorocky odhalil v několika básních již v této době.

*Revolver, černá košile
po Římu maštruje,
dělník i buržoa
v stín sloupoví ustupuje.*

(báseň Stráž, původně nazvaná Mussolini)

Hora se tedy ve sbírce *Itálie* vymanil z vlivu politicky angažované poezie a v některých složkách se vrátil do svého prvního období. Ovšem nyní, již jako mnohem zkušenější básník, dokázal plně využít nejrůznějších prostředků poezie k vyjádření nových pocitů a myšlenek do té doby nepoznaných. Ve sbírce proto můžeme najít básně jak čistě lyrické a radostné opěvující krásu a historii Itálie, tak opět hloubavé a snažící se doptat na mnohé tíživé otázky povahy lidí z různých částí Evropy, též i tematiku sociální těžící z minulosti a porovnávající ji se současností a dokonce tehdy aktuální (a velice časné) varování před hrozbou fašismu.

Zároveň je zde konfrontací minulosti se současností a budoucností poprvé nastíněn problém vnímání času.

„V Itálii se již silněji ukázal Horův sklon k hluboké niterné reflexi nad prožitkem života v plynoucím čase.“²

Času (historie) světa, času (života) člověka a času jako měřítko, které prochází všemi sférami. Tato veličina se později stane u Hory podstatnou a výjimečnou a počátek jejího vnímání lze ve zvýšené míře nalézt už právě ve sbírce *Itálie*.

Sbírka nese sice některé rysy poetismu, ale jde spíše jen o podobnost ve smyslovém vnímání světa se všemi jeho krásami poetistickými básníky stejně jako i Josefem Horou, nežli nějakým plánem či ideovým záměrem.

² Tamtéž, s. 159

„Vyrovnání se s poetismem dává pak této obrozené smyslovosti vyhraněný básnický tvar. Napomohlo uvolnění dosavadní přísně logické stavby básně ve prospěch svobodného řazení obrazů, podnítilo znovu básníkovu obraznost (která sice ani teď nevyužívá poetického principu asociativnosti, ale mnohem více lpí na smyslově názorném vidění, a tak omezuje básníkův sklon k abstrakci), otevřelo dveře hravosti se slovy... a vtisklo těmto veršům nebývalou lehkost.“³

Tyto poetické prvky tam tedy spíše pronikly živelně z autorova nitra, nikoli záměrně, programově za účelem ozvláštnit text či pro podbízivost publiku. Podstatné je, že se autor touto sbírkou vymanil ze zajetí jednotné linie proletářského umění a vrátil se ke své vlastní linii lyrické.

II.9 Struny ve větru (1927)

Rok po cestě do Itálie se Josef Hora vydal jako člen dělnické kulturní delegace na oslavy 1. máje 1925 do Sovětského svazu. Své pocity a prožitky z návštěvy této země pak vložil do sbírky *Struny ve větru*, která poprvé vyšla roku 1927 a podruhé v roce 1938.

Pokud se v Itálii setkal s prolínáním minulosti a současnosti, tak v Rusku to byla současnost s budoucností. To opět ukazuje na dimenzi času, která se začínala v jeho tvorbě čím dál tím více projevovat (s prvními náznaky již se sbírce *Itálie* a dříve).

Jako člověk z malé země uprostřed Evropy musel být jistě fascinován v konfrontaci s ohromnou zemí, jakou je Rusko, a v které navíc současně probíhaly převratné změny ve společnosti a kultuře, ke kterým měl Hora tak blízko a kterým věřil. Měřítka nebyla ohromná pouze co do velikosti země, ale i počtem obyvatel, kterých se to týkalo. Převrat ve společnosti čítající přes sto miliónů obyvatel musela být o více ohromující.

Minulost byla v Rusku vedlejší a i současnost byla považována pouze za dočasný úsek reality, důležitá byla budoucnost. Zároveň kolektivismus ve světle tak lidnaté země se jevil jako naprosto jinak a individuální osud jedince byl vedle ní něco nepatřičného.

³ HORA, J.: *Prsty bílého hvězdáře: výbor z lyriky*. Uspořádal a doslov napsal Zdeněk Pešat. Československý spisovatel, Praha 1975, doslov s. 203.

Sbírka je tedy plná pocitů člověka konfrontovaného s revoluční realitou, po které toužil a nyní má možnost ji vidět.

Některé básně odkazují na domov a Čechy, případně na domov obecně a odhalují stesk po místě, kam se má člověk s láskou vracet a na kterou je hrdý.

Zem, z níž jsme vyšli

Zem, z níž jsme vyšli je nejkrásnější

a nic na ní není.

Oči mé mladosti ji věnčí,

má krev tam teče.

Na cestu Ruskem, na jeho rozlehlou a nekonečnou krajinou, zase odkazují další básně. Zároveň i na propojení krajiny, lidí a života, jež tato krajina poskytuje.

Zelená hvězda půlnoci,

půlnoci skleněný sklep,

domy dětí, dům nemocí

jdou, jdou a za nimi step,

step, step.

A na stepi, na stepi láska,

na stepi láska a chléb.

Step, láska, tma, chléb.

(báseň Ve vlaku)

Ruskou zemi a její lid líčí v dalších básních s obdivem a úctou, nechybí ani odkazy na revoluci a nový společenský řád.

Širokoramenný oráč

jde, slunce ho sleduje.

Barbarské zlato bání

ho pod Moskvou celuje.

Stane a levicí bera

*železo, ocel a cín,
pravici rozdává chleba,
dvounohý větrný mlýn.*

(báseň Rus)

Mnoho básní je věnováno místům, které navštívil (*V Moskvě, Leningrad, Pulkovo*), ale bylo by příliš zjednodušující říci, že tématem byla jen cesta, města a revoluční myšlenky, případně oslava tvořivé práce, která Horu provází od počátku tvorby.

Ve sbírce je mnoho básní věnovaných oné nově objevené dimenzi, tedy času. Čas historický, tedy čas změn ve společnosti.

*Jdu jako duch Rudým náměstím
kol Leninova hrobu.*

*Tvé srdce bije. Je časoměr
a měří dobu.*

(báseň V Moskvě)

Jinde jde ovšem o čas života jedince, který ovšem prožívá svůj život ve společnosti, ale má i své individuální potřeby a přání.

*Modravým železem hutí
syčí i minulost v nás.
Noci má bez usnutí,
smím zhasnout, když odchází čas?*

(báseň Tma)

*Čas, bratr mého srdce, jež jde
a odměřuje mi hodiny bytí,
zaváhá, zhrouť se do tváře mé,
usne a zavoní jak kvítí.*

(báseň Čas, bratr mého srdce)

Jak je vidět, Josef Hora opět objevil jistý rozpor mezi otázkou času historického, nové epochy ve společnosti a zároveň jedince a jeho individuálního času a jeho vnímání, tedy existence individua v rozpětí mezi narozením a smrtí.

„(Čas) Je základním pojmem knihy a připadá mu jednotící funkce niterných stavů a objektivního dění. Proto také má svůj subjektivní a objektivní rozměr. ... Je právě tak plodem osobního pocitu stárnutí, jako prožitku rozlehlosti a proměn Sovětského svazu...“¹

Ve sbírce je obsažen i cyklus několika básní označených čísly I. – XII. s názvem *Plynoucí čas*. Jedná se o básně lyrické povahy plné obrazů přírody, společnosti lidí a otázek dotazujících se po smyslu existence člověka, jejich rád je mírně melancholický, ale zakončení optimistické s vírou ve smysl života v práci a v lepším světě mezi lidmi.

Těkavé rozhovory

kol přátelského stolu,

motýli slov

se složenými křídly,

vše zapomenuto,

když děší se dere nocí

a v slunci žárovky

bez dechu taje čas.

(báseň VII.)

Toč se, země, přibývej čase!

Zelená dálka lká čistě v mém hlase,

po rukou tekou nám nepošpiněná,

krev šeptá nám je, zlatohvězdná jména.

(báseň XII.)

Ve sbírce *Struny ve větru* se tedy Josef Hora vrátil ke své oblíbené mnohosti pohledů, témat a motivů, které se vyskytovaly v jeho díle již od počátku. Nenechal se spoutat pouze oslavou cesty do Ruska, této země, její revoluce a lidu, ale vzal si z ní spíše pocity, které pak vyjádřil. Kromě popisu krajiny a měst se vrátil i ke svým vnitřním prožitkům.

¹ HORA, J.: *Prsty bílého hvězdáře: výběr z lyriky*. Uspořádal a doslov napsal Zdeněk Pešat. Československý spisovatel, Praha 1975, doslov s. 206.

„*Toto zde je pravý Hora, tichý, vroucí melodik nevelké názorové šíře, ale velké intenzity lyrické a krásy obrazivé. ...rozvíjí se zvolna ve sladké názornosti, budí bohatý kvas představ, stupňují vitální sílu, zmelodisují celou duši - a na konec cítíte úžasné tajemství tohoto uzrání: oproštěná a vykoupená duše zní, zvučí, hlaholí tou nejčistší melodií a strhuje vás v souznění-...“²*

Hora tedy zůstal svým a neuvažuje jen jednostranně o revoluci a jejím novém společenském poslání, ale nestal se dosud ani vyloženě uzavřeným lyrikem pátrajícím jen po smyslu svého bytí. Oboje složky jsou zatím spojeny v jeho poezii.

Navíc již plně rozvinul téma času, kterého si všiml již na cestě po Itálii, ale až Rusko mu pomohlo pochopit veškeré možnosti, které čas poskytuje a nabízí. Nevyzvedl především novou epochu dějin započatou bolševickou revolucí, ale spíše se vrátil do svého nitra a k individuálnímu vnímání času jedincem. Zároveň vyjadřuje důvěru v lidskou práci a v budoucnost a čas (budoucnost) nám umožní i ohodnotit naši snahu.

II.10 Mít křídla (1929)

Touto sbírkou se Hora pokusil navrátit k linii proletářské poezie, po jejím prvním vydání pak sbírku vložil jako pátý oddíl do sbírky *Tvůj hlas*. Jedná se pouze o šest básní (ve sbírce *Tvůj hlas* byly vydány jen čtyři).

Jde spíše o návrat k agitační poezii podobné sbírce *Bouřlivé jaro*. Některé básně mají téměř podobu Nerudových či Wolkerových sociálních balad, ovšem lyrická stránka stále převládá.

Báseň *Pomník* popisuje dialog s Janem Husem a jeho revoluční myšlenky v kontrastu se současností.

Báseň *Sacco a Vanzetti* zase popravu dvou nevinných osob, z níž obviňuje bohaté a mocné.

*Přived'te milióny lidí, aby viděli,
že přišly pozdě,
že není zákonů,
že není práva,
že není boha,
krom zlata a vraždy.*

² GÖTZ, F.: *Básnický dnešek: Vývoj perspektivy nové české poezie*. Václav Petr, Praha 1931, s. 304.

(báseň Sacco a Vanzetti)

Báseň *v Krvavé uličce* naturalisticky popisuje prostředí špinavého předměstí a lidí bez naděje v něm.

*Jak pod zem mizejí sem zloději a vrazi,
jichž matná lucerna kmit ostrážitý hází.
A přítok špinavý žil města šumí tu
v hotelů, vináren a doupat úkrytu.*

(báseň v Krvavé uličce)

Báseň *Ivan a Lenin* se vrací k tématu Ruska a jeho těžké minulosti, kterou změnila a dala naději až myšlenky V.I. Lenina a revoluce. Připomíná staré ruské byliny a jejím hrdinou je mužik, jež míří dlouhá staletí k novému a lepšímu životu, jenž mu nabídne až století dvacáté, Lenin a revoluce.

*-Kam běžíš, Ivane? – Běžím, sto let běžím,
běžím a sněžím a taju a sněžím,
pil bych, oheň v prsou mi hoří,
kostely, města se nade mnou boří,
pil bych.*

-Stůj, Ivane, dostaneš pít.

*Studené vody s krví,
máme jen vodu a krev.-*

-Podej, chci pít. –

*Rozkročen široce po ulici,
s chytráckým úsměvem pod čepicí
dívá se Vladimír Iljič, jak pije.*

*Ó žízni, stoletá žízni, jak bije
Ivanu srdce
a roste a roste, strom nad zemí je,
směje se, usmívá, rozesmívá,
usmívá se a rozesmívá*

jak slunce.

(báseň Ivan a Lenin)

Poslední báseň *Jednou* pak je opět oslavou Ruska, revoluce a naděje v budoucnosti, kdy už se nikdo nebude muset bát. Mít křídla pak je jeden z veršů básně a jeho významem je myslet nově, revolučně a snažit se něco udělat.

- Dědeček, dítě, se bál,

bál se mít křídla.

Srazili mu je.

Posluhoval.

Teprve syn

vzal do ruky čin.

Rudou Rusí šel Lenin.

(báseň *Jednou*)

Sbírka *Mít křídla* tedy vrací Horu zpět k angažované poezii. Je i o něco málo více epická než předchozí díla a obsahuje typické motivy proletářských děl jako jsou dělníci, revoluce, Rusko, Lenin a zároveň naděje na změnu společenského řádu, která již proběhla v Rusku.

II.11 Deset let (1929)

Tato delší básnická skladba vznikala již rok před Horovým odchodem z KSČ a není proto nějakým rozchodem s myšlenkami této strany, z níž byl právě roku 1929, kdy vyšla poprvé, vyloučen pro nesouhlas s jejím směřováním. Podruhé pak vyšla znovu ještě toho samého roku.

Je to spíše souhrn událostí v Evropě i v republice od konce první světové války až do konce dvacátých let. Vidíme na ní, že byl Hora horlivým pozorovatelem tehdejšího dění a to mu nedovolovalo věnovat se pouze poezii intimní, a navíc byl stále zastáncem určité angažovanosti poezie na veřejném životě (v protikladu s poetisty).

Hned na první části skladby je cítit ozvěna války.

Čtyři léta,

*jež myla si ruce v čerstvé krvi,
z černé její ssedliny,
hádala budoucnost,
(část I.)*

V pokračování pak píše o vzniku republiky a prvních myšlenkách na spravedlivější společnost, najdeme tam i opět oslavu práce, která je pro člověka prospěšná.

*Nadešel řečníků čas.
Varhany parlamentů
naduly ohromné měchy
a duní píseň míru.
(část II.)*

Skladbou nás provází symbolické otázky poutníkovy kam směřuje lidstvo a hlavně jeho většina, tedy dělníci.

*Kam jdete, miliony,
soudruzi v práci a snech?...*

*Po celém světě bloudí otázka poutníkova,
zastavuje se s davy
u dveří, pobitých zlatem,
na prazích starých chrámů,
u hrobu Leninova.
(část IV.)*

*Neslyšíš v skleněném hrobě
vzdech miliónů živých,
poutníků hledajících
tvou zem, tvou Leninii?
(část VI.)*

Rusko a revoluce je tu tedy dáována za příklad aktivní změny zřízení, ale zároveň se básník dívá na vývoj ve zbytku Evropy a hlavně ve své zemi skepticky a na rychlý a příznivý vývoj už nevěří.

Deset roků,...

*a jako vzducholodi,
jež na pólech ztroskotají,
ztrácí se za obzory
našich dní, naší pýchy.*

(část V.)

Na konci však vidí naději v budoucí generaci, ovšem pokud budou aktivní a nikoli pouze v roli diváků, jako jsou Horovi současníci.

*A děti usmívají se
do úsměvů své pleti
nad krví v tváři svých otců,
nad ledem v tváři svých matek,
nad časem, jehož není
pro básníka, když zpívá
pro křídla, když se vynesou
nad pohněvané moře,
pro oči moudrých, jež chtějí
jen vidět, vidět, jen vidět.*

Zároveň je zde kromě deziluze z doby opět onen motiv času. Tentokrát jako čas, který nemilosrdně odměřuje běh života, který nesměřuje k lepší budoucnosti, v tu už básník nevěří, alespoň ne v krátkém časovém horizontu, ale setrvává na stále stejném bodě, pokud jde o společnost.

Rozčarování z vývoje na konci básnické skladby *Deset let* mohlo a nejspíše i bylo způsobeno i jeho rozchodem s KSČ, v jejíž ideály do té doby věřil. Na tyto ideály však nezanevřel, jen si nebyl jist, kdy a zda vůbec se uskuteční. Čas pro změny ve společnosti, které do té doby pokládal za brzké a reálné, tedy bude jistě delší, a proto je i budoucnost značně nejistá.

Čas ve skladbě *Deset let* tedy představuje linii od těžké minulost, přes složitou a tíživou současnost do nepředvídatelné budoucnosti, o kterou se musíme teprve zasloužit. Budoucnost již nevidí jasně, minulost je nenávratně pryč a přítomnost je složitá. Básník tak končí ve slepé uličce své původní představy o čase.

II.12 Tvůj hlas (1930)

Tato sbírka v roce 1930 vychází v bibliofilském vydání a o rok později pak znovu. Jde o lyrické dílo plné nejrůznějších témat, od vzpomínek na dětství, přes první lásky, až k místy poetickým obrazům exotického světa.

Vše je pak propojeno melancholií, otázkami, na které přemýšlivý básník hledá odpověď. Ta mu však stále uniká. Vrací se tak ke svému původnímu způsobu tvorby, jak jej známe z jeho prvních sbírek. Ovšem bez tehdy kdysi módních prvků vitalistických, civilizačních nebo rysů proletářského umění.

Spíše jde o jakési meditativní záznamy popisující prožitky z různých etap jeho života. Ty mu pak mají pomoci pochopit současnost, která pro něj byla tíživá z hlediska nezakotvenosti v ideálech (vyloučení z KSČ, ovšem myšlenkám socialismu zachoval věrnost). Ve sbírce nenacházíme ani strach ze smrti. Sbíрка je novou etapou Horovy poezie.

„Básník se noří do hlubin života pod povrchovým zmatkem jevů a proniká k věčně úrodným vrstvám organické jsoucnosti. Jeho lyrika má pozemskou radostnost, životní opravdovost a podivnou důvěřivost.“¹

Mohl v ní tedy plně uplatnit své lyrické nadání, úvahy a snahy po pochopení života pomalu plynoucího s časem.

*Cítil jsem vše, co nikdy neprocítím,
bral jsem si vše, co nikdy nezachytím,*

*smích bez konce, rty, jež se neunaví,
a vlny, vlny chvil, jichž odliv neodplaví.*

*Zvuk strun a teplo u ohně, jenž praská,
a teplo slov a teplo těl a láska,*

*se, jenž mě vedl šerem sladkých kouzel,-
kéž bych se býval neprobouzel.*

(báseň Probuzení)

¹ GÖTZ, F.: *Básnický dnešek: Vývoj perspektivy nové české poezie*. Václav Petr, Praha 1931, s. 307.

Na básni je dobře vidět plynutí života a času, touha po porozumění lidí, hledání a nutnost lásky a také představa života jako snu. Sen mu pak pomáhá vracet se v čase do dětství a mládí.

*Na březích vod našeho dětství
tomahawk spí.
Náčelník Siouxů tam leží,
už nikdo ho nevzbudí.*

(báseň Na březích vod)

Zde básník vzpomíná na dětství, které zmizelo v nenávratnu. V jiné básni pak uvažuje o starých přátelích a známých, s nimiž se znal a se kterými se rozešel.

*...o čem budeme spolu hovořit
v ten večer modrý, večer mlhavý,
vy všichni, s nimiž jsem kdysi šel?...*

*Meč mezi námi se leskne a chlad,
pohled, jenž všechno ví a pohrdá,
nesouhlas krve, vlaků zmeškaný dým.*

*Po zemi válí se dohraná naše hra,
smích tváří, jež čas přišel podupat,
střepy slov, jimž už neporozumím.*

(báseň Vy všichni)

Také nostalgii z uplynulých let, které již nelze vrátit, můžeme doložit na těchto slovech.

*A je to jenom obraz tvého těla,
vzdálený chodec ten,
do jehož vlasů mlha napršela*

*ti jarem, jehož není.
Tím jarem, jehož není*

a jímž už dnes se cítíš přemožen.

(báseň Někde v dálce)

*Když okno za oknem se rozsvítí a hasne,
byly jste, dny mé, krátké, vím, a krásné
a vody svít a větru van
mé oči s vámi roznes do všech stran.*

(báseň Soumrak)

Zároveň můžeme nalézt první předzvěst inspirace K.H. Máchou v básni *Jezero*. V ní vykreslil Hora máchovský obraz romantické krajiny a plynoucímu času navzdory postavil osobu Máchy s jeho nadčasovou poezií i ironickým pohledem na život.

*Nestrachuje se času záští,
stane tu básník v temném plášti
a do vln černé závěje
se beze zvuku usměje.*

(báseň Jezero)

Ve sbírce *Tvůj hlas* tedy získaly Horovy verše melancholický přízvuk, který v nich byl sice patrný již od počátku jeho tvorby, ale až s jeho zmoudřením, získáním životních zkušeností a širokého rozhledu jak básnického, tak i lidského, se tato melancholie stala skutečnou a pro Horu typickou. Také bychom ho mohli opatrně zařadit k básníkům typu Holana, Hrubína nebo Halase, kteří v této době začínají publikovat.

Navíc byla ve sbírce zdůrazněna pojetím minulosti, tedy dětství a mládí, jako snu a tím pádem něčeho, co již nemůžeme získat zpět. Na to navazuje na vnímání času jako plynoucího jen jedním směrem. Život je tedy linie, po níž se můžeme vydat zpět jen ve vzpomínkách a snech, ale ty jsou vždy plné smutku a melancholie proto, že je již nelze nikdy navrátit nebo zopakovat. Jako pozitivní hodnota se opět ukazuje tvůrčí práce.

II.13 Tonoucí stíny (1933)

Tato sbírka byla v roce svého prvního vydání (1933) vyznamenána Máchovou cenou při jejím prvním udílení. Jedná se o soubor meditativních lyrických básní a také pěti lyricko-epických balad, které navázaly jak na původní Erbenovy balady, tak na moderní sociální balady Wolkerovy.

Balady se odehrávají v současném světě a snaží se odpovědět na otázky, které byly tehdy aktuální. Nejsou to však bojovné balady Wolkerovy s výzvou k odporu a činu, jejich jednotlivé konflikty vyznačují z nitra postav.

První je *Balada bílé noci* vyprávějící o snu tuláka o štěstí a lásce ženy, kterou kdysi opustil. Na konci však procítá a poznává, že vše byl jen sen a on je tvrdě vrácen do reality rukou zákona.

Tma zela tam, kde ženu zřel.

Tma, průvan a opona...

Vstaň a pojď. Ve jménu zákona!

Další *Balada v hnědi* zase ukazuje lásku stojící jako protiváha smrti.

Balada *Noční host* vypráví o symbolické příchodu naděje na lepší život na štědrý den do domu chudé rodiny. Tu naději poznává jen malé dítě, pro něž je také určena, neboť Hora již nedoufal, že v brzké době dojde ke změnám ve společnosti. Ovšem stále v ně pevně věřil a chtěl vyjádřit, že mohou přijít kdykoli..

-Cožpak já vím? Cožpak ty víš,

kdy to, co není, navštíví tě?

Balada o zrádném pokušení pak ukazuje na odlišné lidské představy a skutečné možnosti. Žena kvůli odloučení ztrácí lásku muže, který umírá ve válce a ona zjišťuje, že je lépe nevědět, jak se tam zachoval, neboť je těžké pochopit pohnutky druhých, pokud neprožíváme to samé, co oni.

Poslední je pak *Balada světoběžníková*, jež vypráví o touze po dálkách, o domově jako jediné jistotě a zároveň o odpovědnosti za druhé. Současně se jedná i o jakousi autorovu bilanci nad životem a jeho prioritami.

*Všichni se vracejí zdaleka
od němých zavřených vrat.
Svět nevolá, nechce už člověka,
ježž pudí láska a hlad.*

V dalších básních této sbírky se objevují některé typické Horovy motivy, které využíval již dříve. Je to třeba čas a jeho plynutí i vzpoura proti němu.

*Nedožitě vteřiny
přijdou obejmout mě znova.
Ze zasuté hlubiny
vzlétnou v modro jasná slova.
oddaný a bez viny
navrátím se ze hřbitova,
dáš-li mi žít hodiny,
marně utracené, znova.*

(báseň Znova)

Motiv snu je zde obsažen také spolu se vzpomínkami na uplynulé mládí a zároveň už se objevuje i tušení konce a smrti.

*Vzpomínko ztracená, sne nevyplněný,
větévko za oknem a sklo mezi námi!
A šero, jež mi hráš na housle ozvěny,
na vítr čekám tu, jenž skráně polaská mi.*

(báseň Jako by tu byl)

Stále ovšem nezapomíná na složitou současnost a my tak najdeme v některých básních i ozvěny hospodářské krize.

*Na zlato, na perly za sklem,
na hrozny ve skříních
dívá se v pohledu prasklém
zrak nezaměstnaných.*

(báseň Ulice)

A Horův stále se navracející motiv tvořivé práce, která je pro něj hodnotou věčnou a nevyčerpatelnou, je v básních přítomný též. Často se také spojuje s výše zmíněným obrazem hospodářské krize jako jeho protiklad.

*Komu jste prodali toto lidské štěstí
pracovat,
tvořit,
radovat se z okrouhlosti věcí,
jež vyšly z našich rukou?*

(báseň Nad městem)

Josef Hora tedy v *Tonoucích stínech* pokračoval v baladické tvorbě svých mnohých předchůdců: Erbena, Nerudy a Wolкера, avšak zase ji pojal svým originálním způsobem a vložil do balad jako hlavního činitele nitro člověka a otázky, které v něm nacházíme a po nichž lidé pátrají, touhu po dálkách a naopak stesk po domově, lásku a smrt, naději i boj za lepší svět.

V básních této sbírky pak lze najít opět spíše otázky než odpovědi, úvahy o životě, stesk po mládí a dětství, touhu vrátit uplynulý čas, který pro něj opět hraje velkou roli. Neodvrátil se ale ani od svého názoru na aktuálnost umění, a proto se zmiňuje i o sociálních potížích a hospodářské krizi. Tvořivá práce a naděje na ni je pak je to, co krize vzala lidem. Také začíná opatrně uvažovat i o konci života a o smrti. Smrt však u něj není nijak strašná, je jen součástí času, který máme na světě vyměřený, stejně jako je časem i dětství nebo mlád

II.14 Dvě minuty ticha (1934)

Název této sbírky byl inspirován pohřbem obětí velkého důlního neštěstí v Oseku, který zachytil i v básni stejného jména, jaké nese sbírka celá. Vyšla dvakrát v roce 1934.

Je označována za vůbec nejpesimističtější Horovo dílo. Hned první verše první básně to dokazují.

*Do ticha a do samoty,
jíž zněla jen ozvěna,*

*duní okované boty,
houká rudá siréna-
a ty, duše moje, bloudíš
po pahorcích ztracená.*

(báseň Kde?)

Hora se zde potýkal s ontologickými obavami ze samoty člověka ztraceného paradoxně mezi lidmi a zároveň nuceného pracovat v odlidštěném světě, jenž ho ovládá.

Tím se dostal ke zcela odlišnému typu poezie, než jaký psal do té doby. Uvažováním o svém místě ve světě, jejím smyslu a konci života přešel až k tématům spirituálně zaměřeným.

„Hora opsal dosud velikou čáru vývojovou, snad největší v české lyrice moderní: od vitalismu a poezie civilizační ke kubismu a k poezii proletářské a odtud až k dnešnímu stupni svého velikého úsilí, který by bylo možno charakterizovat jako poezii duchovou a transcendentní.“¹

Ostatní kolem pak nerozumí požadavkům člověka jako individuality, což jeho situaci ještě zhoršuje a žene ho to k myšlenkám na nesmyslnost jeho života. Sám pro sebe východisko nachází.

*Verše, hasnoucí jak světla na hladině,
jenom vy jste mi zbyly zas ze všeho,
jenom vy, smutek samoty po přátelském víně,
vy a na dně noci stesk snu zašlého.*

(báseň Jenom vy)

Tady se Hora vyzpovídá, kde hledá naději. Jedině ve svých verších, tedy v práci. Objevuje se tu i čas, který bere člověku to, na čem mu záleželo a nechává ho napospas nejistotě budoucnosti.

V básni *Dvě minuty ticha* pak ze smrti lidí v dole obviňuje boháče a zároveň se ptá, kdy už podobné věci skončí a zda mají nějakou cenu, nebo přejdou bez povšimnutí, právě jako ony dvě minuty ticha za mrtvé.

jen dvě minuty ticha,

¹ ŠALDA, F. X.: *O předpokladech a povaze tvorby*. Československý spisovatel, Praha 1978, s. 245.

*pravdy, žhavější uhlí-
odstupte, vteřiny zlé,
ne, propalte se v nás!
oděni do pých své,
jako ti mrtví tam v truhly
zapomenou ti živí
na tvůj podzemní hlas,*

až dvě minuty přejdou?

(báseň Dvě minuty ticha)

Jiná báseň opět vypovídá o strachu z konce života, který je nevyhnutelný a čeká na každého.

*Stejně na konci té pouti
zestárnou jak žebráci,
budeš jen květ uvadlý
a hlína na tvých rtech.
Budeš ruka, jež se hroutí
po lásce a po práci,
a jen do příboje času
Bohem vyvanutý dech.*

(báseň Ať!)

Stejně tak v další básni kalí radost z běžných, radostných a krásných věcí myšlenka na konec.

*Dívám se na kvetoucí strom a bojím se.
Jsi příliš krásný, křehký měsíci.
Věž, vyřezávaná v modř, pták na římse,
kytice růží v chladné světnici.*

(báseň Pohled)

Následující verše připomínají svým pomalým plynutím právě odměrování času a odkazují na máchovský symbol kapek jejichž odkapávání přibližuje člověka smrti.

Plakal stín a klnul stín

*po té cestě podél řeky,
padal tvrdě do sítin
a zas stoupal, jeden hlas,
jedné řeči dvojitý hlas,
jedné noci dvojitý stín,
dvojitý dálky jeden čas,
padal, stoupal v proud a mráz.*

(báseň Nad řekou)

Smutek a melancholie vyzařují i z dalších veršů, které opět vyvolávají pocit básníkovy bilancování nad uplynulým mládím.

*Zrozené právě věci
do klína kladl mi Bůh,
tak dávno, tak dávno.
A proč že od té doby
tak nikdy jste nebyly mé,
vy, ptačí zpěvy a květy,
vy panenské podoby dne
tam dávno, tam dávno?*

(báseň Jak dávno)

Báseň s názvem *Kruh* pak symbolicky připomíná cyklus života a zdůrazňuje, že čas nám nemilosrdně utíká od chvíle narození.

Nemysleme na to, kdy jsme se narodili...

*Čas jako dítě po trávě běží od té chvíle,
z kalendáře padá za listem list...*

*Čas jak stařec v trávě si v nás odpočívá,
a my na zapadlé stanici
listujeme v jízdním řádě, ztěžka, neb se stmívá,
zvolna v naší sítnici.*

(báseň Kruh)

Sbírka *Dvě minuty ticha* je skutečně laděna velmi pesimisticky a je plná beznaděje ze samoty. Jistota dětství a mládí se ztrácí právě kvůli času, který nás od nich odděluje a který se nikdy nevrátí. Naopak vzpomínky o to více bolí, pokud se vyvolají z minulosti zpět.

„V Horovi zrodil se dnes velký básník spiritualista, ale řekl bych také básník osiřelý a ochořelý, básník pohrobek, bez víry náboženské jako bez důvěry v každou soustavu metafyzickou: básník, který přišel za soumraku, kdy pohasla již všechna světla na zemi a na nebi se posud nerozžala,“²

Ani běžné krásné a dříve tak opěvované věci nepřinášejí básníkovi naději a štěstí. Spíše ho uvrhají do mnohem horších nálad, když si uvědomí jejich nicotnost a nepodstatnost.

Člověk jde životem od narození neomylně vstříc smrti a nic to nemůže zastavit a přerušit. Čas je tak veličinou až hroznou, pokud si plně uvědomíme jeho nezadržitelnost a rychlé plynutí. Čas tak Horu v této sbírce pohltil a žene ho vstříc konci.

II. 15 Popelec (1934)

Přestože Josef Hora vydává ve stejném roce i *Dvě minuty ticha*, vychází zároveň i už druhá sbírka jeho satir a epigramů (deset let po prvním výboru s názvem *Z politické svatyně*). Tentokrát zní podtitul *Svět a kumšt*, aby vyjádřil své široce pojaté satirické zaměření, které kromě politiky zasahovalo i oblast umění, jak tomu bylo i v první sbírce.

Sbírka měla dva oddíly a nacházeli se v nich především verše z let 1930 -1934 a byly též původně vydávány v časopisech a v novinách, především v *Českém slově*, v týdeníku *Sobota*, v *Literárních novinách* a v *Činu*.

Pro doplnění uvádím, že ve výboru z díla Josefa Hory pod názvem *Knihy satiry a rozmaru* z roku 1953 jsou přidány ještě jeden oddíl, který byl složen z básní a satir, které Hora vydával v roce první edice *Popelce* a pak v dalších letech až do konce básníkovy života. Tyto básně budu tedy při rozboru pomíjet, neboť do původní sbírky nepatří.

Komentátorská role Horova se dotýkala samozřejmě opět především politiky a v době počátku třicátých let pak otázek celosvětové ekonomické krize.

² Tamtéž, s. 247.

*Nesporný ten fakt, přátelé, svědčí,
že nás krise hospodářská léčí.
kdo má hlad, ten doma zůstává,
čte si a se sebevzdělává.*

(báseň Léčivá krise)

Typické jsou pak nadčasové stížnosti na problémy s cenzurou, které trápily spisovatele za Havlíčka, kterého formou připomíná, za Hory, i dnes.

*Kde je humor? Kde je satira?
Hlad a censura je popírá.*

(báseň – epigram Kde?)

Mezi obecné problémy kultury patří dodnes i shánění sponzorů.

*Život plyne jako voda.
Na kulturu peněz škoda,
jdou-li dolů akcie.
Shnije vděčnost, shnije sláva,
blázen je, kdo jiným dává
jmění, jež ho přežije.*

(báseň Mecenášská)

Také zahraniční události, tentokrát v sousedním Německu, si vyžádaly Horovy pozornosti. Opět se nebojí konkrétně jmenovat a je až s podivem, jak přesně dokázal předvídat budoucnost.

*V Německu rumrajch veliký je
a u nás jenom hradní klid.
V Německu Hitler židy bije,
kdy budeme i my je bít?*

(báseň Z ducha posledních dní)

A ještě jedna část delší básně, která hovoří o úpadku kultury v Čechách a zároveň vypovídá, jak Hora stále dbal na společenskou roli umění a nespokojoval se s povrchností a odváděním pozornosti nabízením levné zábavy v těžkých dobách.

*Když se nejhůř vede světu,
dejte lidem operetu.*

(báseň Kultura pro všechny)

Sbírka *Popelec* tedy navázala na soubor *Z politické svatyně* a opět stejně ostře a vnímavě ukazovala Horovy názory na politiku i na umění, které ovšem považoval za obecně správné a platné. Vyjadřoval se jak k ekonomickým problémům, tak i ke kulturnímu životu ve třicátých letech, který prožíval léta nikterak výrazná. Chyběla mu větší angažovanost umění v životě společnosti a dokázal předpovídat i tragické události let třicátých v Německu a tím i první předzvěsti druhé světové války.

II.16 Tiché poselství (1936)

Tato sbírka z roku 1936 představuje v díle Josefa Hory opět další předěl. Pokud byly předcházející *Dvě minuty ticha* laděny pesimisticky a básník ztrácel životní naději, tak v *Tichém poselství* ji opět získává.

Pomáhají mu nové dojmy a prožitky z cest, podobně jako tomu bylo se sbírkami *Itálie* a *Struny ve větru*. Tentokrát se jednalo o cesty po Slovensku, alespoň v první části sbírky, kterou rozdělil na šest oddílů. První pojmenoval právě dle země, jež mu byla inspirací, *Nebe nad Slovenskem*, druhý *Zasněžený vlak*, třetí *Marie Aubková*, čtvrtý *Zpěv andělům*, pátý a šestý oddíl pak zůstaly bez názvu.

Josef Hora Slovensko navštívil několikrát spolu se svými přáteli a rád se tam vždy vracel. Všiml si jak krásy tamní přírody, tak i zaostalosti a bídy a silné náboženské víry, která lidi ovládala. To vše i vyjadřoval ve svých básních.

*Zem pod horami prostřená
sty kostelů svých rovin chválí Pána.
Jak scházíš shůry, chatrč zborcená,
zrak plachých dětí, sukneš rozedraná,*

(báseň I.)

V těchto verších je koncentrován obdiv k zemi, její chudoba i láska tamních lidí k bohu. Hora se tak odvrací od pesimismu a pevným bodem ve světě se mu opět stává návrat k přírodě, k lidem a k současnosti.

Už nejde o minulost ani o sny, ale o reálné prožitky okamžitě vyjadřované. Neutápí se ve vzpomínkách, ale vnímá život jaký je. Čas je vnímán pozitivně jako bezprostřední chvíle poznávání. Skeptický pohled na život a svět je definitivně pryč.

*Až ráno vstanu, umyt jasem,
provázen zvonky horských stád,
šeptne mi louka: Zelená jsem,
tvá tráva jsem, tvá vůně máť-
a rty mé zahlesnou: To já jsem,
já dítě, pták, já vody spád.*

(báseň IV.)

Radost ze života je vidět v každém verši. Autor se opájí pocity, vše jednoduché a běžné mu připadá krásné, on i vše kolem něj je součástí přírody, je to i nová naděje, která mu pomáhá po prožitých nejistotách předchozího období.

Konec je pak opět optimistické zvolání po pokračování na cestě životem.

*Mít duši lehkou, osvobozenou
od váhy chleba, od závaží zlata,
a ramena, jež oblouk překlenou*

*nad čirou myslí, k díkům stvořenou
za sen,
jímž jako loukou život chvátá
na svoji cestu utrmácenou.*

Básník tedy opět objevil krásu života a pokud považuje cestu životem za „utrmácenou“, tak i přesto se na ni touží vydat a těší se z každé nové chvíle, neboť mu vše ostatní kolem něj dává pocity štěstí.

Druhá část sbírky s názvem *Zasněný vlak* je plná různých témat a symbolů.

„Vlaky a lodě jsou stálými průvodci Horových básní, ať už tu plují přímo, či jen v metaforách a základních gestech. V Horově lyrice se už od samého začátku stále něco dere odněkud někam, stále tu ujíždějí vlaky, vzad prchají cesty, sunou se oblaka jar a

zim, vlají vlajky lodí, i když vůbec svou podstatou Horova poezie není povrchně turistická a cestovatelsky boдрá.“¹

Pro Horu byl vlak nejprve symbolem civilizace v prvních sbírkách, pak dopravním prostředkem pro cestování jak do války, tak i do cizích zemí, kdy záleželo na období, v kterém o něm psal. Místem pro setkání lidí a nakonec i symbolem pomíjivosti a ztrát.

Tentokrát si v přítmi kupé básník uvědomuje všechny své předešlé chyby a zaváhání a pojmenovává je. Nechce se tak vracet k Itálii a jejím krásám.

Odjíždím snad z Benátek...

Ach ne...

(báseň III.)

Netouží ani po Rusku, ani po revoluční náladě a ani po skvělých umělcích, jichž si vážil.

*...odjíždí - básník do Moskvy,
snad za Borisem Pasternakem?*

Ach ne...

(báseň IV.)

Nechce ani zůstat v Paříži a ve vzpomínkách na ni, ale touží po nových prožitcích.

...vám všem bych říci chtěl. To já jsem,

*uprchlík snů, zas hlíny kus,
jejž prsty času v zrno drolí.
Po tvrdé cestě jede vůz,
já kočí zpívám lesy, poli.*

(báseň VIII.)

¹ KOŽMÍN, Z.: *Studie a kritiky*. TORST, Praha 1995, s. 457.

Chce tedy sám řídit svůj život a vyrazit tam, kam chce, nikoli kam je někým nasměrován. Chce se vydat sám na cestu svého života, a proto vlak opouští, přestože venku mu hrozí mnohá nebezpečí a nebude to snadná cesta.

*Dobrou noc. Šedé nádraží
mi jako kotva v srdce padlo.
Nesu v dav, jenž mě poráží,
svou hůl, svůj plášť, své zavazadlo.*

Chce tedy být s ostatními lidmi, skončila pro něj doba, kdy se zabýval sněním a svým vlastním nitrem.

V části pojmenované po jeho babičce Marii Aubkové Hora vzpomíná na dětství a rodný kraj. Popisuje každodenní život na statku, obrazy řeky Labe a hory Říp. Je to prostá vzpomínková poezie, kde na konci smrt není opět hroznou, ale je součástí života, jeho logickým vyvrcholením, a mrtvý člověk žije dál ve vzpomínkách svých blízkých.

*I ležíš v hrobě svém,
babičko, jako klíč,
jenž v hlíně rezaví
a v snu se leskne dál,
aby nám dveře tmy,
když vše to tam a pryč,
do hvězd a do času
dokořán otvíral.*

Část *Zpěv k andělům* byla asi inspirována vzpomínkami z dětství na návštěvy barokních chrámů s jejich soškami andělíčků. Souvisí tak tématicky s básní předchozí. Přestože náboženství pro něj bylo většinou spíše vedlejším činitelem, případně prostou součástí života bez jakéhokoli obdivu, hledá tak tentokrát pomoc i někde mimo člověka.

*Opusťte oltáře a chrámy
tisíciletých vzdechů svých,
opusťte krásu, lesk, jenž mámí*

*stesk věčna duších věřících,
opusťte je a pojd'te s námi
dnem živých,
jenž se z bláta zdvih.*

Také se může dle mého názoru jednat o vyjádření opětovné potřeby po umění, které je obráceno k lidem, pomáhá jim v jejich životě. Vyzývá proto umělce, aby se snažili zlepšit svět a nezabývali se jen svými problémy. Otevřeli svá srdce i problémům ostatním a přispěli jim svým uměním.

V posledních dvou oddílech se Hora snaží věnovat opět aktuálním tématům, jako byl obraz hospodářské krize, objevují se u něj u i první předzvěsti nové války a další báseň prostupuje opět mírná melancholie, podobně jako u sbírek z počátku třicátých let.

*Jak k jitřnímu kohoutu kohout
k brusu se přidával brus.*

*A duha tu tančila po skle,
tancem sedmera Mus.*

(báseň Sklářské město, část I.)

V první části básně *Sklářské město* popsal básník idylicky městečko Nový Bor, které znal ze svých dovolených, a to nejprve před příchodem hospodářské krize, když byl okouzlen tamními sklárnami a uměním sklářů.

V druhé části básně pak zase varovně a smutně píše o úpadku tamějších skláren.

*Nikdo si nepřichází
pro radost průsvitných stěn,*

*svět přestal připíjet světu
ze sklenky křehké jak sen.*

(báseň Sklářské město, část II.)

V jiné básni píše o neustálých bojích a válkách, které člověka provází. Varuje tak před další hrozící katastrofou.

*Nepřestáváme vyorávat zbraně.
Staletý vítr vpadl v naše skráně,
pazourek, bronz a ocel svítí z rezi,
rozpadlých kovů barvy mají bezy,*

(báseň Bojiště věčné)

Na neustávající bídu a utrpení světa i lidí v něm poukazuje další báseň.

*Odejít chtěl bych z nemocnice,
ale jak mohu, když vše stůně?
Svět celý je jen nemocnice*

a tělo krásy jeho stůně.

(báseň Nemocný)

Sbírka *Tiché poselství* se tedy v mnohém vrací k Horově tvorbě konce dvacátých let. Inspiraci získává z části opět díky cestování a především se zásadním způsobem obrací od pesimismu předcházející sbírky *Dvě minuty ticha*. Získává opět radost ze života, z přírody, z věcí kolem sebe a tuto radost a smyslové opojení krásou světa dává opět plně najevo.

Tak je alespoň koncipována první část této sbírky *Nebe nad Slovenskem*, ale i druhá část *Zasněný vlak* má mnohé s první společného. Tentokrát jde o jakousi životní bilanci, kdy vzpomíná na předchozí období a snaží se od nich vzdálit a zapomenout na ně, vlak řízený někým jiným opouští a rozhoduje se postavit se životu a navrátit se z krajiny svých snů a stesků zpět do běžného a nyní již i radostného života.

V dalších dvou částech se vrací do dětství a ztrácí strach ze smrti proto, že smrtí sice zemře osoba, ale její myšlenky a činy žijí spolu s lidmi, kteří na ni pamatují. Také se rozhoduje posunout umění blíže k lidem, aby jim bylo ku prospěchu a přestalo sloužit jen umělcům samotným

V posledních oddílech se drží aktuálních témat a opět upozorňuje na sociální problémy v době krize. Varuje před možností nových válek a jiných básních zmenšuje své předchozí pesimistické ladění ze sbírek předcházejících a snaží se hledat a uvažovat pozitivně, což se mu daří.

Čas už pro Horu nepředstavuje hrozbu pro jeho vlastní život a bytí, ale je integrální součástí světa, vrací mu tak času jeho pozitivní stránky a raduje se i

z pomíjivé krásy přítomných okamžiků, jejichž neopakovatelnost je právě činí výjimečnou.

II.17 Máchovské variace (1936)

Tato skladba vznikla v roce jubilejního stého výročí úmrtí K.H.Máchy, kdy se spolu se spoustou jiných, snažil i Hora navázat na jeho odkaz a oslavit našeho velkého romantického básníka.

Původní název zněl *Poutník* s vysvětlujícím podtitulem *Máchovské variace*. Podruhé pak vyšly roku 1944 (předtím ještě roku 1937 jako soukromý neprodejný tisk), válečné vydání mělo potíže s německou cenzurou, neboť litografie s podobiznou Máchy na obalu měly údajně oslavovat neárijce...

Hora měl k Máchově tvorbě vřelý vztah a často již ve svých dřívějších dílech využil jeho motivů či způsobu vypravování. Tehdejší kritika přijala Horovo dílo kladně a zdůrazňovaly hlavně podobnost osobností obou básníků a jejich vnímání skutečnosti.

Ve skladbě *Máchovské variace* se Hora pokusil popsat své pocity z četby díla Máchova. Vede s ním ve skladbě dialog, oslovuje ho, vyptává se, využívá i motivy z jiných Máchových děl než jen z *Máje* (šílenec za svitu měsíce, Idúna – severská bohyně věčného mládí). Tím vším dokazuje svou úctu a obdiv k tomuto velikánu české literatury.

Klasické jednoduché máchovské motivy lze nalézt hned na začátku.

*Modravý vánek v údolí
cupotá s dětmi nad potoky.
A pára plyne topoly
jak mír nad zběsilými roky.*

Je tu typicky máchovský popis barev a přírody spolu s uplynutím dlouhého času od Máchovy smrti.

Hora také mnohokrát zdůrazňuje Máchovo osamocení. Stejně i Hora se cítil ve svých sbírkách ze třicátých let osaměle a byl i stejně plachý a citlivý.

A chápu, byl jsi vždycky sám, básníku...

Nezapomíná ani na jejich společné pocity úzkosti z bytí ve světě. Hora i Mácha trpěli (alespoň někdy) hrůzou z konečnosti života a z neustále uplývajícího času.

*Je mi, jak dech tvé úzkosti
by otřásal tu mojí hrudí.*

Upozorňuje i na společenské problémy, které od té doby zůstaly podobné.

*o sto let starší, básníku,
o sto let nadějí a žalů,
o sto let hrobů, zániku,
zrad, nemocí a kriminálů.*

Hora hovoří i o nesmrtelnosti básníkovy díla, myšlenek a způsobu tvorby i uvažování.

*Však marný strach, že v stáří mhách
polibek mládí odplyne ti
a v sůl se změní ve vráskách,
jichž brázdami proud času letí.*

*...nechte ho s mrtvým úsměvem
pokračovat v jeho pouti.*

*Vždyť už mu zaplavuje sluch
nový jez, nový svět jím pluje.
A trpce zapřený jím Bůh
mu nová ústa modeluje.*

V mnoha ohledech tedy Josef Hora navázal na dílo K.H. Máchy. Zachoval jeho jazyk, metafory i další znaky, ale hlavně pochopil a prohloubil i básníkovy myšlenkový svět. Ukázal ho jako poutníka, který hledal svou cestu životem, v němž se mu stavělo na odpor mnoho překážek, převážně však vycházejících z něho samého (osamělost,

nepřizpůsobivost, prudkost, neschopnost ovládnout se a především strach z neznáma – ze smrti, za jejímž obzorem už nic nepředpokládal).

Stejně tak i Josef Hora se potýkal v předcházejících letech s podobnými problémy. V souvislosti s jeho citlivým vnímáním času se začal obávat rychlosti jeho plynutí a z konečnosti života. Protože nebyl nábožensky založený, vyvolával v něm strach z konce života permanentní pocit ohrožení své existence, který vyvrcholil ve sbírce *Dvě minuty ticha*.

Když si však znovu vyjasnil roli času jako souputníka životem a naučil se díky cestám znovu radovat z přítomnosti a neobracet se k minulosti, která je již pryč, získal znovu životní jistotu.

„Všechna máchovská transcendentální hrůza je překonána silným životem, přítakáním silnému životu.“¹

Navíc si Hora uvědomil, že život jedince nekončí jeho vlastní individuální smrtí, ale že pokračuje v jeho díle, v jeho práci, což byl i případ K.H. Máchy, ale i Horovy babičky Marie Aubkové (viz tato skladba výše, kde to právě Hora básnicky zachytil).

„Tak tu Hora osvobozuje básníka sužovaného steskem marnosti a hrůzou nicoty jím samým, jeho dílem, vyrostlým nad časnost k živému času- věčnosti.“²

Tvořivá práce byla pro Horu vždy jistotou a oporou a nyní se mu stala i obranou před plynoucím časem unášejícím jeho tělo i ducha k nevyhnutelnému zániku, neboť dílo člověka může být nesmrtelné.

II.18 Domov (1938)

Bezprostřední ohrožení svobody, demokracie a vlasti se stalo silným impulzem pro proměnu Horovy poezie. Navíc Josef Hora vždy hlásal propojenost umění a okolního světa, proto nemohl nereagovat na chmurné události v tehdejší Evropě, a které navíc probíhaly u našich sousedů a ohrožovaly přímo naši zemi. Stává se proto jedním z básníků, kteří přispějí na pomoc vlasti svým dílem.

¹ Grossmann, J. N.: Život Josefa Hory. In: HORÁLEK a kol.: *In memoriam Josefa Hory*. J. L. Bayer pro Kruh přátel dobré knihy, Kolín 1945, s. 62.

² PÍŠA, A. M.: *Josef Hora*. Vydavatelství ministerstva informací, Praha 1947, s. 44.

Do časopisů a různých periodik či sborníků psal mnoho básní s tematikou země, vlastenectví a jeho mnohých podob. Ucelená sbírka na toto téma vychází poprvé v roce 1938 pod názvem *Domov*. Jedná se o verše z let 1936 – 1938.

„...kdy se i nevěřící mezi námi, poutníci, tuláci, světoběžníci vraceli k své ohrožené vlasti a kdy pak tím horoucněji přilnávali k jejím znesvěceným troskám.“¹

První část, *Domov*, napsal v Praze právě a za jeho pobytu na Slovensku v letech 1936-1938 a závěrečný *Zpěv rodné zemi* je datován 6. a 7. dubna 1938. Věnovaná je celá kniha památce F.X. Šaldy s dovětkem: Tolik nám chybí v těchto chvílích (Šalda zemřel roku 1937).

Básně byly autorem vybírány jistě velmi obezřetně, aby svůj ukázal postoj nepředstírající nic jen na oko, ale vyjadřující strach, zklamání, bolest a nejistotu ze současnosti i z budoucnosti ovšem člověkem vyrovnaným a zralým.

Sbírka je rozčleněna na čtyři oddíly. První nese název *Pozdravy* a obsahuje básně věnované velkým osobnostem naší minulosti: Máchovi, Vrchlickému, Šaldovi a T.G. Masarykovi.

Vyznává tak opět obdiv a úctu k Máchovi a vrací se k nejvýraznějším rysům jeho poezie, která by nám měla připomenout obdiv k odkazu této výjimečné české osobnosti. Upozorňuje na její zajímavost a záhadnost, kdy i přes tak dlouhý čas od jeho smrti stále ještě nejsme schopni plně pochopit jeho poselství.

*Tušíš či netušíš v své noci, jež nám září,
že marně hledáme tvůj obraz v hloubi let,
že sto let skláníme se k zastřené tvé tváři,
jež zneklidňuje nás jak jiných světů svět?*

(báseň *Zastřená tvář*)

Podobně jako v *Máchovských variacích* se vrací k nesmrtelnosti díla tohoto básníka a zároveň s ní i k nesmrtelnosti otázek, které on položil a na něž dodnes hledáme odpověď. Zároveň je v básni cítit i nesmírný cit pro Máchovu poezii a sama báseň v nás navozuje pocit, že autorem není Hora, ale Mácha sám.

Vrchlického zase oslavuje jako jednoho ze svých prvních a největších autorů, kteří ho v jeho mládí inspirovali, byli mu vzorem a dovedli jej až k jeho vlastní tvorbě.

¹ HORA, J.: *Knih domova*. Dílo Josefa Hory. Pořádá Dr. Miloslav Novotný. Nakladatelství Fr. Borový. Praha 1946. Doslov Miloslava Novotného, s.207

*Jak vznešený byl tenkrát mému mládí,
jež měřilo jím svoji bezmocnost!
Hlava, jíž v rytmu věků kosmos pádí,
kometa, prostírající svůj okázalý chvost.*

(báseň Jaroslav Vrchlický)

Také ve zbytku vyzdvihuje jednotlivé zajímavé prvky jeho poezie, uvažuje i o temných stránkách jeho osobnosti a opět zdůrazňuje jeho roli pro svou zem a národ, který se snažil ve své poezii oslavit a vrátit mu úctu a sebeúctu na tomto poli.

Šalda pak pro něj představuje velikána české kritiky, bojovníka za pravdu a nové možnosti v umění i ve světě. Hora k němu cítil nezměrný obdiv a úctu a jelikož byl i jeho osobním přítelem, o to více jej tížila jeho ztráta. Je pro něj také symbolem hned několika básnických a uměleckých generací, kterým věnoval své postřehy a pomohl jim stát se tím, čím se staly.

*Jinými učil jsi nás,
zvedaje výš a výše nebe,
věčností uče měřiti nás čas,
dalekem blízké, Bohem sebe.*

(báseň Díky plameni)

Již v názvu básně, jímž Šaldu připodobnil k plameni, který svítí na cestu lidem okolo něj, je vidět a cítit Horův vztah k němu. Ve verších pak přesně vystihl to, co považoval Šalda za své poslání a pro co byl i oslavován. Tu touhu přinutit umělce s sebezdokonalování, nespokojit se s tím, co umí a dokáže, ale snažit se neustále dojít dále a zdokonalovat své výtvoř. Aby se pak ony mohly stát tím věčným dědictvím naší vlasti, jako byly odkazy Máchy a Vrchlického.

Prvnímu prezidentu T.G.Masarykovi zase vyjadřuje vděčnost za víru ve znovuzkříšení českého státu a zároveň i praktickou činnost, kterou se mu tato víra podařila uskutečnit.

*Znamení podpisu, jenž ztratil ruku svou,
tkví proto na pergamenu jako rozsudek.
I vidíme ho zas, nezmateného hrou
bajonetů a děl, vln s utopenci řek,*

*na dlažbě Paříže a stepích Ukrajiny
vážití v jemných rukou zítřek domoviny.*

(báseň T. G. M.)

Poukazuje též na to, že on byl tou vůdčí osobností, která nám nyní tolik chybí a jež podobná situace, či spíše ještě horší, před dvaceti lety nijak neodvedla od smyslu jeho práce a Masaryk se nijak nezalekl a dokázal celému světu, že i Češi mají právo na samostatný stát a také ho vybudoval. Jeho poselství by v nás mělo proto stále budit víru, naději a odpovědnost v náš stát a jeho budoucnost.

Oddíl *Dvakrát nad Prahou* ukazuje rozdíl ve vnímání světa v mládí a ve věku pozdějším. Nejprve je tu radost ze života ve všem okolo nás.

*Život...říkals, život? Vře a kypí
jako bzukot včel v koruně lípy,*

chtěl bych tolik býti jednou z nich,...

Život a jeho žití je tedy krásnou podívanou, ať je nahlížen z jakékoli stránky a kýmkoli. Hora ukazuje, že je krásné žít v jakékoli podobě a odkazuje tak zpět na své vitalistické období, ovšem již ne jako na pouhou oslavu života, ale i na práci, která člověka provází a na život ve společenství ostatních lidí.

V druhé části je pak vyjádřeno zmoudření ze života a jako odkaz pro budoucnost je tu naše práce, práce společná všem lidem a konaná pro lidi, ta tu po nás zůstane a má smysl.

*Mezi lidmi, na staletích stoje,
pro zítří tu taviš srdce svoje,*

*slabá páka, nepatrný svor
pracující země v lůně hor.*

Cítíme tu, jak se básník cítí být účastníkem života v naší zemi, jednou z jejich součástí, stejně jako všichni ostatní lidé, kteří ji obývají. Je tedy jejich společným dědictvím stvořená společnou prací. Také tu můžeme najít opětovné autorovo vyrovnání s plynutím času a s nastávajícím stářím, život plyne stejně jako dějiny a jejich tok je

nevyhnutelný, ovšem odkaz, jenž po nás zůstává, může být věčný a překonat čas. To by mělo každému stačit jako důvod k životu i pro obranu své vlasti.

Oddíl třetí s názvem *List za listem* obsahuje nejrozličnější básně s tematikou smutku a zároveň i zloby na události posledních let, které jsou podávány skrytě za popisem autorových pocitů. Odkazuje často na domov a rodnou zemi. V dalších pak upozorňuje na nebezpečí vypuknutí nové války.

Dopisy padlých

už nemají co říci.

Ta marná myšlenka.

Že nemají co říci?

(báseň Stráž)

Zde je vidět nepoučitelnost lidí, kteří zažili jednu velkou válku a míří k další. Bezmoc nad přítomností se snahou alespoň upozorňovat je přítomna v mnoha jeho básních.

Také vzpomíná i na místa, která navštívil (báseň *Vzpomínka na Slovinsko*). A věnuje se i tématům aktuálním (občanská válka ve Španělsku), jež mají také lidi varovat před budoucností.

Zas jedna píseň hasne.

Zas jedna zem oněměla,

Modří oblohy jasné

se valí tanky a děla.

(báseň Španělsko)

Posledním oddílem je *Zpěv rodné zemi*, který vyšel nejprve samostatně. Jedná se o propojení událostí z dějin naší země s oslavou práce jejích obyvatel. Hora zde vykreslil dějiny naší země jako stále se opakující kruh stvoření a zániku. Pod tíhou okolností byla v minulosti naše vlast mnohokrát ničena a zničena, mnohokrát pronásledována hrůzami války, což je dáno i naší geografickou polohou.

Kolikrát,

otevřena dokořán,

pod kopyty armád jsi se chvěla!

zastíněna meči ze všech stran,

jako rána krvavá jsi zela.

Její lid se však vždy znovu a znovu pokusil ji bránit, opustil svou práci a generace za generací byla ochotna položit za zemi život. Lidé tedy vždy pracovali a vždy bojovali, pokud byla jejich země a klid na práci ohrožen.

*Kolikrát
pospíchali muži od svých brázd
šturmovat a s okovanou zbrojí
bránit vlast!*

Hora tak chtěl ukázat, že se lidé nikdy nevzdávali a pokoušeli se vždy něco udělat. Také se neobává úplného zániku, protože i přes mnohá utrpení česká zem a lidé v ní žijící přežili a tento stále se opakující koloběh nebyl přerušen.

Sounáležitost lidu a jeho země je pak vyjádřena v posledních verších skladby, kde opět cítíme spoluzodpovědnost národa za svou zem.

*A tak jdem
mrtví, živí, nezrození,
nekonečné pokolení.
Z bouřných mraků nad světem
stoupáš s námi, ostrov štěstí,
nekonečný život náš,
na němž je nám růst i kvést,
držet stráž.*

Je tu cítit odpovědnost za vlast každé generace vůči generaci předchozí i následující. Tento řetěz nebyl dosud přerušen a neměl by být přerušen ani nyní. Vlast je náš domov, místo k životu, bez nějž nemáme nic, a které stojí za to chránit, což je i samozřejmou povinností jejích obyvatel.

„...obrazy konkrétními a zároveň symbolickými vyjádřil historický podklad pojmu národ jako dílo lásky, práce, zápasů celých generací, vyslovil osudové místo

rodné země ve světě, tragiku jejích utrpení i nadějí znova obnovených životů, vědomí sounáležitosti k tomuto celku, která ukládá jedinci příkaz morální odpovědnosti.“²

Jak lze z celé sbírky vysledovat, shromáždil v ní Josef Hora to nejzajímavější, co se týkalo tématu národa, vlasti a domova. Nejprve oslavil velikány našich dějin, ale rozhodl se nezacházet do minulosti a poukazovat na ikony typu Karla IV., Jana Husa, Jana Žižky nebo J.A. Komenského, ale sáhl do minulosti nedávné, neboť moderní doba si vyžadovala i moderní bojovníky.

Nejstaršího z nich, K.H. Máchu, si pravděpodobně vybral jako typ člověka, který se ve své době nebál prezentovat názory, o něž jeho současníci nestáli a nerozuměli jim, a dokonce vtělovat je do svých děl. Tak se však stal nesmrtelným a jeho význam jsme ocenili až mnohem později.

Vrchlický byl pro něj symbolem poezie a její krásy již od nejtělejšího mládí a Šalda zase jako individualista, který ve svých úvahách o umění a společnosti dovedl proniknout až k jádru problémů a bez ohledu na následky na ně poukázat. Byl proto zase symbolem prozíravosti a schopnosti analyzovat. T.G.Masaryk jako zakladatel státu byl zase moderní a schopný vůdce, který nám chyběl v tak těžké době.

Další oddíly zase ukázaly člověka v čase zabývajícího se prací a důvěřujícího v život, národ, společnost a v budoucnost (*Dvakrát nad Prahou*). Případně ukázaly na obavy ze ztráty svobody a odkázaly na paralely v tehdejší Evropě (*List za listem*).

Poslední oddíl *Zpěv rodné zemi* pak propojil motivy země, jejích obyvatel a práce, kterou vykonávají jak pro sebe, tak i pro nadcházející generace. Tou prací je i obrana vlasti a myšlenka odpovědnosti jednotlivých generací navzájem. Té současné vůči minulé i budoucí.

Sbírka *Domov* tak měla dát lidem dostatek důvodů a argumentů v boji proti novému nepříteli. Pomoci jim uvědomit si společnou odpovědnost za vlast i vůči jejich potomkům a byla tak jednou z uměleckých výtvorů, které vznikly v době ohrožení země a uchýlovaly se proto k těm nejzákladnějším jistotám, jež zbývaly, což je právě minulost, národ a země, vše shrnuté pod společný název domov.

² BURIÁNEK, F.: *Česká literatura první poloviny XX. století*. Československý spisovatel, Praha 1981, s. 220-221.

II.19 Jan houslista (1939)

Tato skladba vznikla ve velmi krátké časovém rozmezí od 24. července do 15. října 1939 a psána byla nejprve v básníkově rodné Roudnici a větší část pak v Praze. Můžeme ji považovat za lyrický epos, básnickou povídku nebo za lyricko-epickou skladbu.

Vyšla nejprve v Melantrichu s dřevoryty Václava Maška hned roku 1939, ještě jednou pak téhož roku v souborném díle Josefa Hory a za války dokonce v Londýně pro československé vojáky a emigranty. V rámci *Literární knihovny Obzor* pod časopisem *Čechoslovák*.

Úvodní poznámka datovaná duben 1942 obsahuje toto sdělení: „*Knížka vychází v Londýně bez povolení autora...Omlouváme se..., ale rozmnožujeme tyto verše s klidným svědomím a v přesvědčení, že...prokazujeme...důležitou službu československé věci. Ničeho nám není v emigrantském kulturním životě tak zapotřebí jako krásy a hloubky původní tvorby*“.¹

Pro emigranty musela být skladba jistě balzámem na duši a vyjádřením mnohých jejich přání a tužeb. Neboť již samotný příběh má tolik společného s jejich osudem, protože v něm Hora nejrazantněji využil téma návratu do vlasti, do krajiny dětství a mládí, která je pro člověka největší jistotou.

Epická složka básně nám vypráví příběh houslisty Jana, jež pochoval svou ženu v daleké zemi a po letech strávených v cizině se vrací zpět do vlasti v době jejího ohrožení. Setkává se se svým učitelem, který mu kdysi doporučil vlast opustit, a také s bývalou láskou, jež přišla o své nejbližší, manžela i syna. Zatímco ona již téměř ztratila naději na lepší život, tak Jan, pronásledovaný podobnými myšlenkami, najde cestu z malomyslnosti a smutku tak, že se rozhodne zprostředkovat své umění nové generaci, ve skladbě malým dětem.

Skladba má tedy hlavní dva motivy, prvním je vztah člověka k jeho rodné zemi a druhým je role umění a umělce ve společnosti.

Domov je místo, kam tedy hrdina skladby míří po letech strávených v cizině.

Z kořenů vyřít, ke kořenu

v svůj chudý domov pluje Jan

¹ HORA, J.: *Knih domova*. Dílo Josefa Hory. Pořádá Dr. Miloslav Novotný. Nakladatelství Fr. Borový. Praha 1946. Doslov Miloslava Novotného, s.210

*Tam daleko stín lip a klenů,
zde jenom dálka, oceán,...*

(VI.)

Návrat z cizího světa do domova, jež je pro něj krásný a touží po něm, i přes jeho chudobu a malost, je tudíž pro každého důvodem k radosti za všech podmínek, neboť člověk touží i po těch nejmenších radostech, které mu může domov poskytnout.

Umění by pak mělo být pro ty, kteří si ho zaslouží. Jan v cizině hrál pro bohaté, které ničím neoslovovalo, ale zároveň i pro chudé, pro něž bylo svátkem ho poslouchat.

*Tam lidé přesycení,
zde v roztančeném zanícení...*

(XV.)

To lze stáhnout i na tvorbu Josefa Hory, který začal s poezií vitalistickou a civilistickou určenou spíše pro zábavu a vyjádření pocitů, ale za skutečně podstatnou považoval později tvorbu společensky aktivizující a spojenou se životem, aniž by se však muselo nutně jednat jen o jednoduchou politicky angažovanou poezii proletářského typu.

Proto v dalších verších právě hovoří o aktivním přístupu umění k životu.

*Vem housle do ruky, vem, Jene,
noc domova se tebou klene
a mrtví v hrobech, živá zem,
se pnou jak akord s akordem
v tušenou tebou melodii.*

(XXIV.)

Umělec je tedy ve všech svých zkušenostech a svým uměním pouze výsledkem mnoha dalších generací, které mu pomohly díky jejich umění a zkušenostem dojít až tam, kde je on nyní.

Opět se tu i objevuje motiv času a jeho plynutí, opět vítězí víra v budoucnost, i přes všechna překonaná příkoří.

*Mladosti, soupeřící s časem,
co díš dnům, jež se vzdalují?
Necht' třeba běsy viděla jsem,*

já doufám, věřím, miluji.

(XXXIV.)

Vrací se i k těžké minulosti naší země, podobně jako tomu bylo ve *Zpěvu rodné zemi*.

*Což věčně, věčně vrtkavý je
nad touto zemí zakletou
zešedlý písař historie?*

(XXXVII.)

Opět tedy vidí dějiny Čech jako neustávající koloběh válek a utrpení, ale naděje a možnost vítězství a pokračování je tu stále a kontinuita země nebyla i přes to vše nikdy přerušena.

Jan proto nepropadá úplné skepsi a deziluzi jako jeho dávná láska Katy.

*To jenom trýzeň osamění
vám předstírá, že nic je vším,
že mimo vás už světa není,...*

(XLIX.)

Snaží se ji naopak povzbudit a ukázat jí smysl života, jež doma nalezl. Aktivizovat tak její mysl k činům a nové naději.

*A děti jako ptáci jdou
za hlasem strun. Ach, štěstí jíti
k tajemství, jež se rozsvítí ti...*

(LIII.)

Naději nalézá jako již mnohokrát ve vlivu umělce na okolní svět, ten jeho umění přijímá a zároveň se z něj učí a získává nové podněty, které pak může dále přetvářet a utvářet dle svého názoru a zkušeností. Svět, tím se myslí samozřejmě jeho obyvatelé – lidé, jedna generace tak učí druhou a vytváří nekonečnou linii jak v umění, tak v životě. Tam Hora (i jeho hrdina Jan) nachází smysl existence své i svého umění, dvojnásob to pak platí jedná-li se o novou generaci v rodné vlasti.

Národ, krajané a vlast jsou pak nejvyšší hodnoty, jimž se má podřídit a obětovat vše, i vlastní život při jejich obraně.

Jenom dlaň

*nám zbyla již. Dlaň rodné hlíny,
a zrno volající: Braň
před vichřicí prst' domoviny.*

(LIX.)

Hora tak do předposlední strofy vložil i heslo, které mělo být přímou výzvou k činu.

Lyricko-epická skladba *Jan houslista* navázala především na Horovy balady ze třicátých let, ale výrazně je překonala především v ucelenosti výpovědi o životě. Hora, jako již několikrát, našel smysl života i tvorby v úsilí o lepší budoucnost země i národa. V době ohrožení země to muselo vyznít o to naléhavěji a důležitěji, než před lety. Ukázal znovu i spjatost země a lidí a jejich kontinuální soužití, jakousi přímou symbiózu mezi zemí a jejím lidem.

Kdo se od země odvrátí, dříve či později začne bloudit světem bez pocitu sounáležitosti s domovem. Návrat domů pak každému poskytne možnost nalézt jak staré a krásné vzpomínky, tak i naději na budoucnost. Právě touhou dát naději do budoucnosti a pomoci vlasti byl jistě Hora veden při komponování této skladby.

Při její tvorbě jistě využil i zkušeností z překladu jiné lyricko-epické básnické povídky, a to Puškinova Eugena Oněgina, na němž nedávno pracoval.

Při její výstavbě použil i mnohých prvků typických spíše pro hudební dílo. Některé motivy se vrací, prolínají nebo obměňují. Skládá se ze strof o dvanácti verších s rýmy různě se kombinujícími. Na mnoha místech skladby upozorňuje na význam slov i eufonie.

Nejedná se tedy v žádném případě o lacinou báseň s vlasteneckou tematikou, ale o promyšlené umělecké dílo hlubokým významem, který vyplýval i z básnickových osobních i uměleckých zkušeností.

II.20 Rekviem (1940)

Tato skladba vznikla v Roudnici v červenci roku 1940 a byla vydána téhož roku s mědirytinami Václava Maška a do souboru *Dílo Josefa Hory* byla zařazena jako první část další vydané sbírky *Zahrada Popelčina* taktéž roku 1940, druhá část pak byla pojmenována *Popelka přebírá hrách*.

Po formální stránce se podobá skladbě *Jan houslista*, také je složena z dvanácti veršových strof s výraznými rýmy. A mnoho motivů se opět různě prolíná a vrací, takže

dílo je podobné hudební skladbě. Autor i velmi pozorně pracuje se zvukem jednotlivých výrazů, jež používá.

Najdeme tu i odkazy na vlast a domov, ale dominantním motivem je zde smrt a pomíjivost života. Smrtí byl Hora obklopen v době, kdy skladbu psal, ve světě zuřila druhá světová válka a Češi se obávali o místo k životu ve svém vlastním státě, pesimismus byl tak jistě na místě.

Smrt a její blízkost opět dávají možnost autorovi uvažovat o smyslu života a hledat východiska z krize hodnot. Stejně jako v mnoha předchozích dílech shledává Hora, že smrt je nedílnou součástí života člověka a jeho osudu, zároveň pak život pokračuje v tom, co po sobě člověk zanechal, v jeho práci a díle. Proto není nutno upadat v beznaděj při úmrtí kohokoli kolem nás, ale měli bychom pokračovat ve své práci, která je jednou z mnoha na světě a jejíž linie není nikdy přerušena a vytváří tak dějiny rodiny, národa a celého lidstva.

Na počátku skladby tedy nejprve shrnuje, že smrt je všude kolem nás a čeká na každého.

*V průvodu nepřetržitém
nám ustavičně odcházejí.
Smrt bývá posledním jen zlem.*

(I.)

Člověk má pocit, že kolem něj stále někdo odchází a mizí. Smrt je tu jako něco špatného, co nám bere blízké lidi. Má pocit, že je všudypřítomná.

*Vždy se smrtí jsi, nikdy sám,
syn nebo utečenec její.*

(VI.)

Ovšem dochází i k tomu, že po smrti po nás něco zůstane, co nám živým dává naději a víru, že jsme blízké neztratili tak docela.

*...a slovo tvé za osloví mě
do temna našich lidských psot
svou vírou v pracující rod.*

(XI.)

Opět se tu tak objevuje motiv života člověka po jeho smrti v jeho díle, které nám může dodávat naději a pomoc v těžkých dobách.

Vnímání času je pak u starších lidí odlišné od mladých a starší lidé mají pocit, že jejich čas plyne rychleji a vyvolává to v nich obavy.

*Ten úprk let, ta hrůza z nich,
když v šed' se ztopí jara plavá!*

(XII.)

Lidé pak mohou ztrácet naději i radost z jinak krásných věcí, které je předtím těšily. A pronásledují je naopak chmurné myšlenky na budoucnost.

Ale život jde dál a každý by měl pamatovat na svůj podíl na společném díle, kterým je svět okolo nás. To by mu mělo dodávat naději.

*Všem umírá se nerado,
když robotou svou vyzdobí ji,
a každý dá, co dělá rád-
...když vědí, jak jich všem je třeba.*

(XIV.)

Právě jistota člověka na společné práci, na niž se každý podílí a je tak důležitý pro druhé mu dává pocit, že není marné žít.

Smrt tak ztrácí na své síle a obavy z ní nejsou tak velké, neboť je zde sice stále s námi, ale lidé ji berou jako nedílnou součást života a jsou na ni zvyklí a nestraší je.

*Necht' smrt si kosu sklepává,
studentík louská logaritmy,...
...mudrlant rady rozdává,
...a píseň motorů nám zní,...*

(XVII.)

Lidská práce a snaha normálně žít je tedy věčná ani stín smrti, který se nad ní vznáší, ji nijak neovlivňuje. Život plyne dál v živých lidech. Hora vyjmenuje i řadu profesí, na niž dokumentuje různorodost lidského úsilí a nutnost spolupráce.

Umělec pak má tvořit dílo, které pomáhá lidem žít a dělá tak jejich život lepším a veselejším. Má i dávat naději a ukazovat na krásu světa okolo nás.

*...bychom byli tím, co jsme,
svobodné duše v těle živém,...*

(XXIV.)

Lidé tedy za života na světě mají být osvobozeni od myšlenek na smrt a pomíjivost lidského osudu.

Smrt je nedílnou součástí života, jde o uzavřený koloběh, který dán od narození do smrti a nelze se mu vyhnout.

*Všem vzejde chvíle narození,
všem víra, úspěchy a zmatky,
a všichni, jako osení,
se vrátí v lůno velké matky.*

(XXVI.)

Symbolicky je v těchto verších opět vyjádřeno pokračování a nekonečnost lidského života na zemi, člověk se po smrti navrácí do země, která ho předtím zrodila. Jedna generace tak střídá druhou a navazuje svým dílem na dílo té předchozí. Život jde dál smrti navzdory.

*a necht' si plečky smrti plejí,
semena k slunci obracejí!*

(XXX.)

Smrt tedy posouvá život zase o krok dál. Nekonečí jí nic, ale právě naopak něco nového začíná.

Ve skladbě *Rekviem* se tedy Josef Hora pokusil vypořádat se smrtí, konečností a zmarem, tyto okolnosti ho v době psaní díla bezprostředně obklopovaly a on, podobně jako v *Janu houslistovi*, našel východisko z těžkých okamžiků v práci pro ostatní a v její nekonečnosti a návaznosti. Smrtí na první pohled sice něco končí, ale činy a dílo, které mrtvý vykonal, žijí dál a umožní jiným žít lépe a navázat na něj. Kontinuita života a práce se tedy opět ukázala být východiskem ze zoufalství nad koncem života jedince. Smrt je tak naprosto nezbytnou součástí života člověka, která dokonce určuje další směr vývoje pro ostatní.

II.21 Zahrada Popelčina (1940)

Tato sbírka byla původně tvořena dvěma částmi, první byl jakýsi prolog, tím byla právě předcházející skladba *Rekviem* a druhou částí pak oddíl *Popelka přebírá*

hrách. Ta byla napsána mezi 20.-25. červencem 1940 a vyšla téhož roku jako XVI. svazek *Díla Josefa Hory*.

Autor opustil tradiční veršová schémata, která ho svazovala a neumožňovala mu proniknout k hlubším otázkám u témat, kterým se již dlouho věnoval. Teď je však pojímá odlišně.

I zde se Hora vrací do minulosti a zamýšlí nad tokem času, který přinášel v minulosti tolik zlého, ale i dobrého.

Ale těch let!

Těch kruhů v kmenech!...

...Těch let!

Těch vteřin, zachumlaných v jasu!

(I.)

Čas přinášel v minulosti různé potíže, ale všechny byly pouze přechodné a jak přišly, tak i odešly, proto ani současnost, ať byla pro lid i zemi jakkoli tragická, nás nemá zbavit naděje, že bude zase lépe.

abychom

nezvykli hrobům, v něž jsme uzavřeli

vzdech listí, o něž oloupen byl strom,

abychom vstali chudí, ale celí!

(II.)

Nemáme proto i přes veškeré současné potíže hledět na budoucnost skepticky, důležité je, abychom se zase po časech zlých odhodlali k činnosti, přestože můžeme ztratit mnohé, tak to můžeme opět i nabýt zpět, pokud se budeme snažit.

I v dalších verších dodává naději do budoucnosti a čas je tu něčím, co nám pomůže přenést se co nejrychleji přes současnost. Protože nic netrvá věčně a budoucnost se snad ukáže lepší, stejně jako to bylo vždy v minulosti, kdy po době obtížné přišla zase doba lepší. Jen se neoddat malomyslnosti, to je podstatné.

abych, abychom, abyste

nezabloudili vlčí mlhou pláče,

pláče, ach, pláče doby nejisté,

jež kroky obřimi do budoucnosti skáče.

(IV.)

Nesmíme též nikdy podlehnout iluzi, že jsme na zemi sami a nikdo nám nepomůže, jsme lidé a žijeme ve společnosti, kde tragédie jednoho předznamenává tragédii celku, ale i radost jednoho a naděje jednoho je i nadějí ostatních.

*...jak jeden z mnoha stoupám po silnici
v té družnosti,
jež úzkost samoty dorozuměním ruší...
Ač sám, stát v řadě, posel radosti,
běhutá jiskra úžasu, most duší.*

(VI.)

Básník tedy žije spolu s ostatními a i on pomáhá svým dílem doufat v lepší budoucnost a spojuje a vyjadřuje jejich přání.

Důležité je neztratit víru, že někde v budoucnu čeká na všechny lepší svět, kde se bude lépe žít.

*Z hrachu i hvězd
zni, písni!
Je zem, kde k vězni kane oknem zvěst-
ty jsi to okno, ty jsi cesta z tísní!*

(X.)

Umělecké dílo tedy může a také má lidem přinášet útěchu v těžkých chvílích, stačí i pouhá naděje a její příklady. To je i Horovo celoživotní přesvědčení, že má být umění propojeno s životem.

A hledání místa v novém světě nabírá konkrétní směr. Autor představuje zemi, kde je krásně všem, pohádkovou zemi Popelčinu, po níž všichni podvědomě touží. Ta také musí jednou přijít a snad se jí všichni dočkají co nejdříve.

*...je to ta zem,
kde dobří pomocníci
smích prostírají dětem pod stromem,
kde není ruky neopatrující.*

(XI.)

Hledání země plné pohody a lásky se neodehrává pouze na tomto světě ve smyslu života v míru a v pokoji. Případně, jak byla země Popelčina vykládána v dobách socialismu, že se jedná o zemi sociální spravedlnosti. Ale současně tou zemí klidu a štěstí je míněno i básníkovno nitro, které též touží po harmonii a smíru a snaží se nalézt smysl života buď v práci nebo v díle společném, tedy v životě pro vlast a její lid.

Autor cítí, že jak mír na světě je vzdálen, tak dosud ani on sám dosud stále nedosáhl vnitřního klidu a uspokojení.

*Ne, ještě ne,
ještě se nespojila,
má ústa s ústy země blažené,...*

*...ne, ještě ne,
buď tiše, duše moje,
ať zní nám píseň země vzdálené
do horečného nepokoje.*

(XII.)

I přes neklid vnějšího světa tak básník, stejně jako i ostatní lidé, touží dosáhnout klidu a míru uvnitř své duše.

Touto skladbou se Josef Hora opětovně pokusil dodat lidem i sobě naději na nový život v lepším světě. Těžká doba si podle jeho mínění žádala o co nejjasnější vyjádření víry v budoucnost. Hora lidi odkázal opět na historii, aby si uvědomili, že ne vždy byli šťastní. ale že se i přes mnohé potíže dokázali a zase dokáží přenést, pokud nepodlehnu skepsi a budou aktivně pracovat ve prospěch celé společnosti. Práce je pak dalším jednotícím prvkem, který národ spojuje a každý má své místo ve společnosti. Zároveň pak nejsme nikdy sami a jsme součástí velké skupiny lidí zvané národ, která nám pomáhá přežít.

Umělec má svými díly přispívat a dopomoci lidem o naději slyšet a snad ji i zahlédnout pomocí své tvorby. A hledání ideálního stavu je nakonec společné jak jednotlivcům, tak i celému národu, neboť všichni touží po idylickém životě v míru a pokoji.

Zároveň se jedná o poslední Horovo dílo, kde působil ještě svými typickými básnickými prostředky. Od této skladby nabývá jeho výraz jiného směru a blíží se básníkům mladší generace (Orten, Hrubín, Holan).

II.22 Proud (1946)

Tato sbírka vznikala na přelomu let 1940 a 1941, kdy se projevíly první příznaky Horovy choroby (proto je zařazena před sbírky, jež sice vyšly o rok dříve, ale byly Horou napsány později). Poprvé však vyšla až roku 1946, přestože byla autorem samotným připravena k vydání již dříve, a to v dubnu 1945 a je tak poslední sbírkou, již připravil vydání Josef Hora sám. Existovalo však více verzí z básníkovy pozůstalosti a ty se od sebe v detailech lišily, proto byly uspořádány s co největší péčí a snahou o zachování jeho myšlenek.

Ve sbírce je cítit básníkovy vyrovnání se smrtí, je s ní již smířen a nemá z ní strach. Choroba se u něj v těchto letech (1940 – 1941) sice teprve začínala projevovat, on už ji však asi chápal jako předzvěst svého konce a pomalu i této myšlence přivykal.

Ve vzpomínkách na svou minulost pak hledá krásné okamžiky, jež mu přinesly pocit štěstí. K nim se pak vrací a jsou mu oporou.

*Vzpomínám na lehounké listí těch jar z dávna
a také na řeku, jež plula vznešená.*

*Na světla večerů, v nichž tráva neúnavná
se třela horoucně o dívčí kolena.*

(báseň Za oněch dob)

Opět se vrací ke svým obrazům z mládí, kdy psal poezii s obrazy krásné přírody a věcí, jež lidem nosí pomíjivé štěstí. Ty mu jsou znovu v jeho posledním životním období útěchou.

Podobný motiv mírné melancholie nad uplynulým mládím vyjádřený přímočařeji lze nalézt i v další básni.

*Život se dluží do bolesti
mílemi vzpomínek a let.
Teprve teď chápeme štěstí,
když odnáší své dary zpět.*

(báseň Po letech)

Vzpomínky na mládí a minulost básníkovi pomáhají zapomenout na smutnou a bolestnou současnost.

Další básně zase vzpomínají na odchod Horových přátel, který mu tak opět připomněl pomíjivost života.

*Byl výsměšný a hned zas milý,
jak duben měnil podobu.
Jdu parkem. Právě v tuto chvíli
ho odnášejí do hrobu.*

(báseň Za Jindřichem Hořejším)

Další báseň je plná lásky a vděčnosti za život s osobou Horovi nejbližší, s jeho ženou Zdenou, jíž zde děkuje a svěřuje se jí se svými neutuchajícími city.

*Tys ale zahrada, jež třeba odkvete
a přece v duchu tvém a mém má vůně jara
a bouře klíčení, vzpomínky poupěte.
Už brzo budu stár, už brzo budeš stará.*

(báseň Zahrada)

Jednotlivé verše nám ukazují na vnímání krásy i jinak než jen očima, především srdcem a myslí, jež je plná vzpomínek na minulost a mládí spojených s věčnou krásou milované osoby.

Objevuje se i myšlenka na smrt přehlušená ale odpovědností básníka za život a v jeho naději na lepší časy.

*Co zbývá, duše má?
Jenom ne lkáti!
Z tvrdého přítomna
si zítřek vydoufati!*

(báseň Den)

Hora tedy nezoufá a naopak je stále odhodlán pokusit se změnit svůj osud přes všechny nesnáze, jež ho pronásledují.

Sbírka obsahuje i delší skladby. První nese název *Doma* a opět v ní najdeme motiv návratu domů a nalezení vlasti jako pevného opěrného bodu v životě každého člověka. Zároveň je zde opět přítomna i ona sounáležitost země a jejích obyvatel a stálý koloběh generací, jež zajišťuje kontinuitu vlasti.

*Jak ty mrtvé, živé též.
Jdi, hledej a nalezněš
v stínu Řipu, nad Vltavou,...*

(báseň Doma)

Vrací se tu také motiv míst jeho dětství a mládí, Roudnicko, hora Říp a symbol celé země řeka Vltava. Domov se tak opět stává onou univerzální hodnotou, již člověk potřebuje v těžkých časech.

Báseň *Proud* zase opěvuje čas jako prostředek, který nás odnáší do lepší budoucnosti, a proto dala i název celé sbírce.

A v jiné básni *Paprsku z Alkyony mé!* zase Hora vzdal hold básníkovi Janu Nerudovi, jehož osud mu připadal blízký tomu jemu.

*Hřbitovní kvítí padalo
na smutné oči básníkovy...*

*Hodiny jdou a každá ranní,
vlévá však balšám do tvých ran.*

*A třeba krví podestlán,
jdeš věrně k poslední, k té ranní.*

(báseň Paprsku z Alkyony mé!)

Poslední báseň pak opět rekapituluje Horův život a upozorňuje, že žil tak, jak si přál a je už jen potřeba si to připomenout, uvědomit a vše zbývající dokončit, nežli přijde jeho čas k odchodu.

*Neplačte láskou! Co nám zbývá,
je jenom snaha jasnozřivá,
nerozbít, dosnít, domalovat!*

(báseň Znělka)

Vyslovuje tu i onu často v posledních letech opakovanou myšlenku, že smrtí dílo nekončí, ale pokračuje v práci těch, kteří žijí. Ti mají případně dokončit to, co on už nestihl.

Ve sbírce *Proud* se básník rozloučil se životem, který vedl do té doby. Vzpomíná na něj ovšem s láskou a nostalgií. Uvědomuje si krásné události, jež ho

potkaly, připomíná si je a těší se z nich. vzpomíná i na své přátele, kteří ho již svou smrtí předešli. Vrací se i k motivu domova a národa jako největší jistoty a nadějí je mu budoucnost. Také se mu stále potvrzuje přesvědčení, že práce a dílo je věčné a překoná život jednotlivce, čímž mu i dává smysl a zároveň, pokud se smrti a zániku vyhne jedinec, pak i země překoná těžké časy a bude žít i nadále životem svých nových obyvatel.

Josef Hora tak nerezignuje nad odcházejícím životem tváří v tvář smrti, ale naopak je naplněn smířlivostí a vděčností ke všemu, co mu do té doby život poskytl.

II.23 Život a dílo básníka Aneliho (1945)

Tato skladba patří spolu s nedokončeným *Pokušením* ke dvěma epickým, jež vznikly za války (spíše jde samozřejmě o skladby lyricko-epické, jak bylo Horovi vlastní). Vznikala převážně v průběhu roku 1942, některé její část pak o rok později. Za války však Hora na její vydání patrně vůbec ani nepomyslel.

Zajímavé je, že spolu se sbírkou *Zápisky z nemoci* se jedná o poslední dílo, na něž smlouvu v Melantrichu podepsal sám básník těsně před smrtí dne 10.6.1945 (zemřel 21.6.1945), téhož roku i obě sbírky vyšly. Také je to jedna z posledních sbírek, které sám ještě opravil a sestavil. Dedikoval ji pak své ženě Zdeně k narozeninám roku 1943, neboť ona mu pomáhal při jejích posledních úpravách.

Vlastní sbírka je pak rozčleněna na dvě části. Jedna s názvem *Ze života básníka Aneliho* a druhá pak *Z díla básníka Aneliho*.

K epice se v posledních letech svého života uchyloval snad proto, aby tak odvrátil svou vlastní pozornost od svého precitlivělého a trpícího nitra. V příběhu básníka Aneliho je tak přítomen jen svými životními zkušenostmi a moudrostí.

Hora nám vypráví příběh orientálního básníka, který jako jediný z rodiny přežil řádění Tatarů, byl vychován a vzděláván pěstouny, jež ale opustil pro svou lásku k poezii. V intelektuálním centru své vlasti se pokusil dobrat pravdy o poezii, ale byl znechucen výklady a rozbory básní a rozhodl se pro poznání světa v roli námořníka. Stal se pak i dvorním básníkem krutého tyрана, jež ovšem miloval umění i zabíjení.

Dosáhl mnoha úspěchů u panovnických dvorů, zamiloval se do ženy jemu nedostupné. Dostal se i do křesťanských zemí, ale i tam ho pronásledovala smrt a byl málem popraven. Získal ženu, sice nehezkou, jež ho ale milovala a zbožňovala, čehož si

na ní později vážil. Určitou dobu prožil ve štěstí u panovníka téměř dokonalého, ale musel prchnout, neboť byl nenáviděn pro svou upřímnost.

Setkal se i se zloději, kteří se stali jeho přáteli. Nakonec se pokusil hledat pravdu o svém životě a jeho smyslu, ale nepovedlo se mu to. Až před smrtí si uvědomuje, že jedině jeho umění bylo to, co mělo skutečnou hodnotu a nalézá v něm odpovědi na všechny své otázky.

Mnohé otázky a odpovědi na smysl života a umění jsou rozesety po celé skladbě.

*Jen jeho píseň ví to snad-
a ihned uslyšíme,
zda může nám co darovat;
jen zdali pochopíme?*

(1.)

Zde se dotazuje na důvod a účel existence umění i umělců a jeho užitečnosti pro lidi. V jejich dílech lze najít to, co se nám pokoušejí sdělit a záleží jen na čtenářích, zda to přijmou pochopí.

V dalších verších opět cítíme, že básník má být v kontaktu s životem a nikoli jen snít.

*Kde ráj však? Jsme jen v předpeklí,
jsme kořistí svých snění.*

(13.)

Ráj je někde mimo nás, nikdy všem na zemi a nelze žít mimo tuto zem ani v umění, nebo se staneme lidmi odtrženými od reality. A budeme stále nešťastní ve svých životech, pokud je konfrontujeme se svými sny.

Ale zároveň má i básník právo na uměleckou svobodu a záleží jen na něm, co vyjadřuje a jak to dělá.

*Svým slovem básník objímá,
co nedostupno je tu,
a běda, v hrobce hrudi má
nespočet mrtvých světů.*

(17.)

Ve svém nitru tedy umělec může uvažovat o čem si přeje, pokud mu to není umožněno, je to pro něj velice obtížné. Naráží tak jistě i na nemožnost volného uměleckého vyjádření za války.

Šťěstí básník může nalézt jen ve svém díle, které mu dává možnost vyslovit vše, co cítí a co touží sdělit.

*„Ach, vším, co ve mně toužilo,
jsem šťasten byl, můj milý.*

*Vším, co ne mít, leč proměnit
jsem dle obrazu svého
zatoužil v slovo, tvar a kmit
života osudného.“*

(22.)

Toto považuje Aneli a tím i Hora za vrchol umělcova štěstí, tedy najít správné výrazy pro pojmenování všeho, co vidí kolem sebe. To je konečná moudrost, k níž dochází. Po tomto poznání již Aneli, smířen se životem, čeká na smrt, podobně jako Hora.

V druhé části s názvem *Z díla básníka Aneliho* pak můžeme najít básně s mnoha prvky a motivy z orientálních zemí vycházejících dějově z osudů básníka Aneliho, vylíčených v části předcházející.

Mají často charakter příhod ze života sdělující univerzální moudra platná v každé době. Jsou mnohdy veselé a vtipné a připomínají i Horovy satirické básně. Hovoří mnohdy o tématech Horou často opakovaných, jako je třeba bída a hledání odpovědi, kdo je za ni na světě odpovědný.

*Poslal tě na svět Bůh či d'as?
tak hádají se kněží.
A zatím jenom tady v nás
tvé kořeny vždy leží.*

(VIII.)

Řešení otázky chudoby a bídy tak vidí jen v nápravě všech lidských nedostatků a v nalezení shody ve společnosti, že je nutno tyto problémy řešit.

Dalším jeho oblíbeným tématem je práce a smysl života uskutečňovaný jejím prostřednictvím.

*Vida svůj sádek pyšně kvést
a nucen s hlínou rvát se,
změnil bych dobrodružství cest
za dobrodružství práce.*

(IX.)

Člověk tedy může najít svůj cíl v jednoduchém štěstí, v práci pro sebe a své blízké a nejlépe je, pokud i plody své práce vidí a využívá.

Na konci tohoto oddílu pak cítíme autorovo vyznání, kde hledat klid v těžkých časech.

*Když světské věci trýzní tě
a nezdar světem honí,
zavři se ve své ulitě.
Tam růže loňská voní.*

(XXVI.)

Nejlépe je tedy člověku v jeho nitru se vzpomínkami, které má rád a může se k nim upnout i ve chvílích neštěstí.

Poslední verš pak vyjadřuje onu touhu umělců po sdělení svých osobních prožitků ostatním lidem.

*Jsem pln jak lodní kotviště,
jak velbloudice stelná,
pln strašné touhy říci vše
a nevyslovitelná.*

(XXVI.)

Básník chce říci i to, co se vyslovit asi nikdy nedá a nikomu nepodaří. Důležité ale je se o to znovu a znovu pokoušet a nenechat se odradit.

„A konečně vymezuje sám smysl, samo poslání poesie: vyslovovat nevyslovitelné at' v podobě snu nebo vzpomínky; zmocňovat se všeho, ale jen aby to proměnila v tvar a hudbu; směřovat k absolutnu, aby byla podobenstvím jeho nedostižné dokonalosti,“¹

¹ PÍŠA, A. M.: *Josef Hora. Vydavatelství ministerstva informací, Praha 1947, s. 53-54.*

Život a dílo básníka Aneliho obsahuje mimo mnoha již vícekrát se v Horově tvorbě opakujících témat jako například hledání smyslu tvorby a života, úvahy o smrti a zároveň o věčné touze lidí po nesmrtelnosti a lepším životě i další vrstvu.

Tou je skrytá paralela života středověkého orientálního básníka s tehdejším současným světem, ta je tam cítit v množství narážek a skrytých smyslů. Stejně jako Aneli a jeho vlast, byla i Evropa a potažmo i Čechy pronásledovány krutými zkušenostmi z válek, které nezpůsobily. Válka má na osud lidí ničivý dopad, ať jde o umělce nebo kohokoli jiného. Aneli před ní musel několikrát prchnout a i Horovi současníci museli několikrát čelit válce.

Osud umělců je pak mnohdy spojen s osudem a přízní vládců a mocenských kruhů, jež mají vliv a možnost ovlivňovat dění na světě. Za svou podporu ovšem mocní vždy něco žádají. Umělec ale touží po nezávislosti a volnosti ve své tvorbě, ta je mu však mnohdy odepřena. Ať již cenzurou nebo nemožností tvořit tvář v tvář bídě a nouzi.

Nemusí se ale jednat jen o básníka, osud všech lidí zmítaných v těžkých dobách je naprosto univerzální a vypovídá o jejich těžkém údělu, jenž často závisí na rozhodnutí a vůli mocných.

Hora tak poskytl možnost srovnání současnosti a minulosti formou příběhu z dávných dob a vzdálených míst, snad aby nemusel mluvit sám za sebe, o což se v té době pokusilo více umělců, neboť doba neumožňovala tvořit naprosto svobodně.

II.24 Pokušení (1946)

Tato básnická povídka začala vznikat v roce 1943. Autor se rozhodl pro delší epický útvar snad pod vlivem svých překladů, předcházejícího díla o osudech básníka Aneliho a předtím ještě *Jana houslisty* a také děl prozaických. Ovšem skladba se mu začala rozrůstat do nezvyklé šíře, neboť se snažil co nejpodrobněji objasnit životní osudy jejích hrdinů. Proto se asi básník – lyrik Josef Hora rozhodl toto dílo opustit a věnovat se tvorbě jiné. Skladba pak vyšla v roce 1946 i jako nedokončená.

Její námět asi získal při sjezdu bývalých spolužáků z Roudnického gymnázia již v roce 1939. Setkání s bývalými kolegy a kamarády z mládí ho nepochybně přivedlo k myšlence pokusit se vysvětlit, proč se jejich pozdější osudy odvíjely tak odlišně, přestože na gymnáziu si byly všichni ještě ve všem tolik podobní.

Hora se pokusil vysvětlit příčiny jejich individuálních úspěchů i ztroskotání, snažil se charakterizovat odlišnosti v jejich názorech a důvody pro ně. Všiml si a za významné považoval v jejich životech vliv žen. Ty často určovaly životní cestu jednotlivých postav. Pokusil se zde tedy objektivně zobrazit lidské osudy, podobně jako v *Janu houslistovi* a básníku Anelim.

Celá skladba je psána velmi veselými a hravými verši připomínajícími klukovské básničky.

Zápletka je celkem jednoduchá, tajemník Trojánek zve bývalé spolužáky na sraz jejich bývalé gymnaziální třídy. Nejbližší k sobě pak má pětice studentů, kteří spolu kdysi zakopali krví podepsanou listinu s dohodou, že ji vykopou, až jim bude padesát let. A určený věk se právě přiblížil.

*Milý Primánku, zdapak známo je ti,
jaké kdys za noční hodiny
my, patero chlapců, skoro ještě děti,
jsme zakopali zde tajné listiny?*

*I bylo psáno, krví podepsáno,
že smíme, budeme-li žít,
svůj poklad teprv o Letnicích ráno
v rok padesátin svých otevřít.*

(II.)

Kromě tajemníka Trojánka k pěti patří ještě soudce Primánek, lékař Heřmánek, učitel Skřivánek a kovář Kofránek, nespravedlivě vyloučený z gymnázia kvůli vztahu s dcerou jednoho z profesorů.

Také se dozvídáme o dalším jejich spolužákovi, Janu Skálovi, jenž zemřel v daleké cizině při útěku z vlasti, neboť kvůli ženě zpronevěřil peníze, jež měl na starosti.

*A umřel pro nic. Pro nic? Pro ženu.
Pro vše a pro nic. Když mi ukazoval
obrázek dívky, pro niž defraudoval,
stály mu v očích slzy jako hrách.*

(VII.)

Ženy byly osudné pro každého z nich a ovlivnily jejich životy, což vystihuje nejlépe následující verš.

*Tak onak prožijeme život ženou,
napadlo oba. Vítr venku vál.*

(VII.)

Trojánek zase žil ve volném svazku s vdovou, která se už nechtěla vdávat, a manželka soudce Primánka se v dopise své sestřenici svěřuje, že jí manželství zevšednělo a manžel se jí odcizil.

Poslední část nedokončené povídky tvoří kapitola popisující zájem dvou mladých bratrů o jednu ženu, kterou získá někdo třetí, což naštěstí zabrání tragédii mezi nimi.

Ve všech verších epické skladby *Pokoušení* je cítit velká lehkost básníkovy tvoření, hravost, vtip a bujné veselí. Rýmy jsou jednoduché, prosté až primitivní. Důležitá je radost, kterou vzbuzují. Jedná se až o lidový humor a verš napodobující klukovské rýmovačky a básničky pro pobavení. Je vidět a cítit, že Hora těmito verši unikál do svého mládí a dětství, mezi své kamarády a spolužáky a dokázal tak alespoň na chvíli zapomenout na útrapy války i vlastní nemoc.

Přesto je toto dílo zaměřeno vážně a osudy mužů a jejich žen, jež chybí, chtěl asi Hora ještě dopracovat, ale protože by se mu dílo rozrostlo do přílišné epické šíře, raději od tohoto záměru upustil. Dílo je psáno v pravidelných verších a jeho význam tkví spíše v autorově pokusu o delší, tentokrát již skutečně pouze epickou, básnickou skladbu, kterou ale nedokončil pro velké množství myšlenek a jednotlivých osudů postav, jež se mu nahromadily jen v první části básně.

Josefu Horovi se tedy nepovedlo najít a dokončit ten správný způsob zobrazení osudů lidí, jejich motivací a vlivů na jejich život v jeho reálné podobě, nikoli jen v básnické fikci, jak tomu bylo u básníka Aneliho nebo *Jana houslisty*. Skutečný svět se ukázal jako mnohem složitější a důvody a příčiny lidského chování jako jen velmi těžko pozorovatelné a vysvětlitelné.

II.25 Zápisky z nemoci (1945)

Sbírka *Zápisky z nemoci* vznikala podle svědectví básníkovy choti roku 1944, tedy jde o vůbec poslední Horovo dílo (proto je také řazena až úplně na konci, přestože

jako poslední nevyšla), ale vydána byla až po jeho smrti roku 1945, a již bez možnosti autorových vlastních korektur, na rozdíl od sbírek sice vydaných později, ale zato autorem upravených a dokončených (s výjimkou nedokončené skladby *Pokušení*).

Je složena jednoduchou formou z dvoustrofových čtyřverší a záměrně chybí i hlubší využívání metafor. Autor se nechtěl pravděpodobně ukázat jako méně statečný jen kvůli své chorobě a obav ze smrti, když v okolí zuřil konec druhé světové války.

Sbírka obsahuje básně, jejichž tématem je kromě básnickovy nemoci, jež ho trýzní a znehodnocuje mu život po stránce psychické i fyzické, také citlivě vnímaný popis událostí ve světě, jež ho deprimují, a též vzpomínky na lidi, činnosti a události, které mu dříve působily potěšení.

...uniká svému údělu zas vzpomínkou, nechťsi tesklivou: vzpomínkou na nenávratné chvíle mládí, na jeho okouzlení životem i láskou; sama tělesná stráž, na niž zná nejednou shlížet se svrchovanou sebeironií, podněcuje ho k chvále těla zdravého a kvetoucího, ke vzpomínce na jeho někdejší milostná jara.“¹

Nemoc tak skutečně není jediným a dominantním tématem, ani strach ze smrti, který v mnohých básních nalezneme též, ale její popis nám pomáhá nahlédnout do básnickova nitra a bolest, o níž se zmiňuje, nám tak dovoluje se přímo účastnit jeho myšlenkových pochodů a lépe je pochopit.

Z veršů též není cítit naprostá rezignace, ale spíše již smíření s daným stavem věcí, ale naději si nechává někde v pozadí v záloze a přemýšlí o možném zlepšení. Stejně se staví i k válce, cítí k ní odpor a zklamání, ale věří, že i ta jednou skončí.

Hned první verše dávají tušit, co bude obsahem dalších a v jakém duchu se ponesou.

*Zlobte se nebo nezlobte se,
že otvírám schránku béd.
Život nám stejně zkázu nese
a konce věku nevidět.*

Zatím se vyjadřuje obecně a verše vyznívají jako obžaloba války a těžkých časů, jež lidem přinesla.

V tónu obecně protiválečném pak pokračuje dále a odkazuje přímo na válečná utrpení způsobená lidem opět lidmi.

¹ PÍŠA, A. M.: *Josef Hora. Vydavatelství ministerstva informací, Praha 1947, s. 54-55.*

*a na ulicích v troskách zmrazí
tě všemohoucnost člověka.*

Odpovědnost za válečné hrůzy tak nesou jedině lidé, nedokázali válce zabránit a mnozí ji nechtějí ani zastavit.

Za největší ztráty válkou způsoben ovšem považuje smrt lidí, neboť člověk je nenahraditelný.

*Líto mi, líto kostelů je,
kde století spí zesnulá.*

*Nad jednu ztrátu ale není:
utrátit duši člověka.*

Člověk však nemusí umřít jen zbytečně v boji, ale může pomalu umírat i doma. Z obecné roviny válečného běsnění se tak Hora pomalu přesunuje ke své osobní tragédii, ale rozhodně nechce být považován za většího ubožáka, nežli jsou lidé vystavení válce.

*Ze zadních doupat vyplížily
se choroby a slídí ven.
Cítím, jak ubývá mi síly,
vadnu jak list. Jsem nemocen.*

Zde tedy již mluví o sobě a svých problémech. V dalších verších popisuje své potíže s chorobou, ale velmi lehce a laskavě.

*v šedivé bludiště, jímž tápu
v mém narušeném vědomí,*

Nejvíce mu tedy vadil úbytek sil duševních, které mu nemoc brala a které mu až do té doby pomáhaly v tvorbě, čímž měl důvod k životu.

Svůj zdlouhavý a těžký boj s nemocí pak srovnává s boji na frontách druhé světové války.

*Nad rozervanou Itálií
zrak na mapě se zastavil,
v Normandii se vojska bijí,
krev teče v Rusku na sta mil.*

Jak je z veršů patrné, vleklá choroba mu nebránila dobře si uvědomovat situace ve světě a komentovat ji ve svých básních.

Kromě úbytku duševních sil se nemoc projevovala i problémy nervovými a svalovými.

*Co dnes jen je to s údy mými?
Dlaň sotvaže se rozevře.
Ruka se přímí, nenapřímí,
pěst svírá se a nesevře.*

Ovšem nezoufá jen nad svou nemocí, v závěru sbírky se vrací k optimismu a radosti, který v něm vzbuzuje hrdost na národ a jeho chování i v tak těžkých dobách a za podmínek, které válce předcházeli.

*Žijeme vedle sudu prachu
s divokým klidem kacíře-
k těžkému osudu žít v strachu,
k sladkému snu žít u víře.*

Víra v lepší budoucnost mu tedy zůstává. Věří, že národ se vyrovná se všemi protivenstvími a bude žít dále, tak jako tomu bylo již mnohokrát v historii a jak jsme si na to museli zvyknout.

Přesto však se na konci sbírky opět vrací ke svým obavám o život, které ho pronásledují.

Zatímco dík na tebe hrnu,

*měsíci máji růžový,
bojím se hmyzu, hlíny, trnu.
Jsi smrt? A nikdo nepoví.*

Smrt ho neděsí svým příchodem, tím, co nastane, ale bojí se jen neurčitosti čekání, jelikož nevíme, kdy nás dostihne. Proto ji čeká každým okamžikem a snaží se radovat z chvil, jež má, neboť tušení smrti je u něj stále přítomno.

Jedny z posledních veršů vypráví o touze básníka dočkat se míru a štěstí a moci se zapojit do jeho oslavy, neboť to je to jediné, co mu chybí.

*Usmířen s málem, slouže málu,
vše pro naději prominu:
moci zase jednou psát dík, zpívat chválu
a opravdového hrdinu.*

Závěr je pak opět laděn optimisticky jak pro zemi, národ i celý svět, tak pro básníka, jenž je již smířen s osudem, ale stále doufá ve zlepšení i pro sebe, ale především pro okolní svět.

*Být svědkem světa, který vzroste
z tolika zla, z tolika sil!
Moci si říct: Jak je to prosté:
Dobře, že jsem a že jsem byl.*

Básník tak končí sbírku s optimismem, jež vychází z jeho sepětí s národem a jeho minulostí. Ta se prolíná i ve víru v budoucnost, neboť žil prací pro národ a vždy pevně věřil v pokračování jeho historie a kultury.

Ve sbírce *Zápisky z nemoci* Josef Hora symbolicky propojil obraz a pocity, které zažíval on sám kvůli své těžké a zrádné chorobě, s prožitky ostatních lidí, jež postihla choroba snad ještě horší – válka.

Nejprve ve sbírce hovoří v obecné rovině smutku a zmaru v tehdejším světě a později se dostává do polohy intimní a vypráví vlastní pocity zapříčiněné nemocí. Ani potíže se zdravím mu však nezabránilly sledovat dění ve světě a on se k němu vyjadřoval a bolest z nich byla násobena bolestí jeho mučeného těla i duše. Svěřuje se i se svým

strachem ze smrti, ale ten spíše plyne z jejího neočekávaného příchodu, než ze zoufalství z nicoty a prázdna, neboť Hora se již s odchodem z tohoto světa vyrovnal dříve.

Naději mu dodávaly zkušenosti z historie, kdy vždy po válce nastalo období míru. Český národ přežil již mnohá protivenství a to Horovi dodávalo sílu a naději. Jeho posledním přáním pak bylo moci ještě zažít život v míru a pokoji po této válce. Snad věřil, že je i jeho choroba spojena s válkou a na jejím konci že čeká i zázračné uzdravení pro něj. Ale i kdyby se mu to nepodařilo, byl si vědom, že jeho dílo a práce vykonaná pro vlast a její lid byla správná a on tak nežil a nezemřel zbytečně.

III. Próza

I v části věnované próze Josefa Hory dodržuji pořadí jeho děl dle doby jejich vzniku. Omezím se jen na stručná shrnutí jeho děl a také jejich interpretace bude méně rozsáhlá, přestože by si jistě i tento okruh Horovy tvorby zasloužil mnohem větší pozornost v zvláštní práci věnované jen jí. Má práce by tím ovšem nabyla nepřiměřeně velkého rozsahu.

III. 1 Počátky prozaické tvorby Josefa Hory

Stejně jako poezii začíná Josef Hora psát i drobné prózy již na střední škole. Jedná se většinou jen o jakési krátké črty či fejetony. Inspirací mu byly zážitky z běžného života, které si jeho citlivá povaha zapamatovala a snažila se je dořešit.

Mnohé z nich jsou dochovány pouze v zápiscích, některé vyšly časopisecky. Společný je jim důraz na sociální problémy (připomeňme si, že byl Hora od roku 1910 členem sociálně demokratické strany a pocházel z chudé rodiny). Staví tak třeba do kontrastu krásu přírody a chudobu lidí, kteří ji kvůli únavě ani nemohou vnímat. Prolíná se v něm tak vliv vitalismu a potřeba upozornit na společenské obtíže.

Hora používá dobovou realistickou metodu a někdy se pokouší i o satirické vyznění svých prací, mnohdy spíše sarkasticky kruté. Též lze v jeho rané tvorbě hledat autobiografické prvky.

III. 2 Hliněný Babylon (1922)

Tuto knihu obsahující dvě povídky *Tupý úder* a *Hlas do prázdna* vydává roku 1922. Jedná se tak o jeho první prozaický počín. Obě povídky jsou si velice podobné svou výrazně sociální tematikou.

Hora měl pravděpodobně podobné zážitky, jaké popsal v těchto dvou povídkách, za svého pobytu na studiích v Praze za těžkých válečných let .

Povídka *Tupý úder* vyprávěná v ich-formě pro větší autenticitu pojednává o životě úředníka na malém městě a hlavně o jeho názorech na mladší dceru své bytné. Starší dcera umírá na tuberkulózu a mladší se rozhodne rodinu opustit se starším pánem, jenž jí umožní v Praze studia. Po letech se pak vrací domů na pohřeb starší sestry.

Doma jí rodina odpustí a ona žádá o odpuštění i přítele z mládí hlavního hrdinu.

Ten si uvědomuje, že nemá co odpouštět, neboť její vina je způsobena společností a dobou, nikoli jí samotnou.

„...pocítil jsem pojednou jako strašnou ránu zevnitř do hlavy temný, nikdy neodčinitelný hněv na vše, co pohybovalo světem a bezvolnými bytostmi poražených jednotek lidských, tupý hněv, v němž jsem sevřel pěsti, jako bych v nich chtěl rozdrtit celou společnost,...“¹

Tupým úderem tedy autor nazval poznání, že i přes původní nesouhlas s chováním této dívky se hlavní hrdina dobral poznání, proč toho byla schopna, a začal ji chápat. Měla právo na lepší život a rozhodla se využít výjimečné, byť morálně sporné, možnosti, jež jí osud nabídl.

Autor tak z morálního marasmu obvinil společnost a dobu, nikoli lidi, kteří se jen snažili přežít a zlepšit své postavení. Lidé jsou jen nedobrovolnými figurkami na šachovnici dějin, jimiž pohybuje někdo jiný.

V povídce najdeme i některé Horovy úvahy o životě a válce, kupříkladu básníkovu občas pociťovanou lítost, že se války nemohl účastnit.

Druhá povídka *Hlas do prázdna* je svou sociální tematikou a obžalobou společnosti ještě důraznější. Obsahuje tři konkrétní příklady nesnesitelné chudoby a bídy. Nejprve obraz chudého děvčátka stíženého epileptickým záchvatem mezi bohatými, kteří v něm vidí jen bídou žebračku a dají ho vynést ven. Poté příběh žebrajících dětí nemocné ženy, které domů přivede policajt. Chorá žena jim však nemůže pomoci a dát jim najíst. A do třetice pak ukázal život chudého studenta, který je

¹ HORA, J.: Socialistická naděje a jiné prózy. Nakladatelství František Borový. Praha 1949, s. 202 – 203.

vyložen ze studií pro nedostatek peněz. Ten z nenadálé situace zešílí. Bída se pak po celém světě šíří nekontrolovatelně dále.

„Bída a bolest lidská byla stále smělejší a neodbytnější. Chudí neumírali už jako psi za plotem, chodili se svou smrtí do síní, kde se přednášelo o estetice módy a vůní.“²

Závěr je pak téměř vědecko-fantastický, ale s výrazným ironickým až sarkastickým tónem. Aby bohatí nemuseli vyslyšet výkřiků bídy a začít je i snad řešit, byl nevynalezen přístroj zvaný „hluchátko“, který je zbaví všeho, co slyšet nechtějí.

„Dvě téměř neviditelné vložky, vsazené do uší, zabraňovaly dokonale hlasům proseb, děsu a hrozeb v přístupu do lidského srdce... Stroj, bratře, zachránil společnost před člověkem.“³

Závěr je tedy skutečně sarkastický, společnost, hlavně její bohaté vrstvy, je uchráněna mechanicky - vynálezem před lidskou bídou a utrpením, tedy před člověkem s jeho individuálním osudem. Jedná se tedy o příběh výrazně politicky jednostranně zaměřený.

Texty obou povídek jsou velmi jednoduché a plné informací, neboť se autor na co nejmenším prostoru snažil vyjádřit velký počet fakt a údajů. Charaktery osob vyplývají z jejich jednání a chování vůči druhým a také jsou determinovány prostředím, dobou a společností, z níž pocházejí a v níž se pohybují.

Jak je vidět, Josef Hora v první polovině let dvacátých, kdy vycházejí i jeho básnické sbírky se silně sociální tematikou, kladl i v próze důraz na její aktuálnost a spjatost s životem lidí. Snažil se, možná až příliš, poukazovat na negativní rysy ve společnosti a hledat možnost nápravy.

III. 3 Socialistická naděje (1922)

Tento román vyšel roku 1922 a pro svou formu podobnou novinovým zprávám či reportážím je nazýván fejetonistickým románem, někdy i novinovým pamfletem.

Horovi byl jistě typ takovéto prózy blízký, neboť jako novinář již dlouho pracoval a do románu vložil ty nejaktuálnější společenské události, které hýbaly tehdejším Československem a jeho politikou.

Hora v té době opustil redakci *Práva lidu* a odešel i ze sociální demokracie (1921), aby se přidal k nově vznikajícímu komunistickému hnutí a k novinám *Rudému*

² Tamtéž, s. 211

³ Tamtéž, s. 212

právu. A aby ospravedlnil svůj odchod, pokusil se v románu načrtnout atmosféru a pocity z redakce svého bývalého zaměstnavatele. Za jména románových postav, míst i událostí lze tedy dosadit skutečné údaje z první poloviny dvacátých let v Československu. Jednalo se tedy o text skutečně maximálně aktuální.

Socialistická naděje je název novin podporujících dělnickou stranu, která se díky úspěchu ve volbách stala součástí vládní koalice. Tato událost jí sice dala možnost ovlivňovat veřejné dění, ale zároveň vystavila její čelní představitele nebezpečí korupce mocí, které mnozí z nich podlehli.

V redakci těchto novin je tak možno se setkat s nejrůznějšími typy lidí, kteří v ní buďto pracují, tedy s redaktory, přispivateli a čtenáři, nebo ji navštěvují, jelikož to souvisí s jejich prací, kariérou a politickým přesvědčením, tedy s poslanci strany, která ji vydává, a jejími dalšími funkcionáři a členy, z různých příček společenského i stranického žebříčku.

Jednotlivé aktéry událostí opět poznáváme především z jejich činů a proslůvů, ale autor se už snaží i podat jejich charakteristiku sám. Jde tedy o dílo psychologicky i sociologicky lépe propracované než prózy předcházející.

Jednou z nejvíce promyšlených postav je redaktor Košín, v němž je někdy spatřován sám autor, ovšem Hora dokázal použít více umělecké svobody a nepotřeboval nutně vždy využívat skutečné předlohy pro své postavy, a natož sám sebe.

Košín je sice přesvědčený zastánce levice, ale asi právě proto si uvědomuje odcizení strany původně prosazovaným myšlenkám. Je přemýšlivý, inteligentní a uvědomuje si svět i lidi kolem sebe a jejich proměny.

Mnohé postavy jsou typickými malými lidmi s běžnými starostmi, kteří se stali z přesvědčení členy strany a udivují její funkcionáře svou naivitou.

„Byl jsem ráno v poslaneckém klubu, abych doplnil své údaje o vedlejších příjmech našich poslanců. S některými jsem se marně namáhal, ale podívej, tihle mají přes sto tisíc korun ročních příjmů. Není to skandál?“¹

Autor průzkumu a těchto výroku si na sebe málem přivolal vyloučení ze strany. Podobných ukázek udivení nad chováním stranických funkcionářů můžeme najít v textu mnoho.

¹ HORA, J.: Socialistická naděje a jiné prózy. Nakladatelství František Borový. Praha 1949, s. 27.

„K čemu máme zákony? Kdyby naši lidé nebděli, váleli by se boháči drze ve svých palácích dál a chudina by věčně hnila po sklepech... Představ si, ten chlap má dvanáct pokojů. Pro sebe, dceru a dvě služebné.“²

S prostými lidmi pracujícími zdarma pro stranu a myšlenky, jimž věří, pak kontrastují její zvolení zástupci, kteří se nechali zkorumpovat účastí ve vládě začali se chovat jako ti, jimiž dříve tolik opovrhovali.

Vše vyvrcholí aférou jednoho z poslanců Jakoubka, kterého noviny z druhé strany politického spektra obviní ze vztahu s pochybnou ženou a z nočního flámu v luxusním podniku. Když se na to přijdou zeptat obyčejní členové, dělníci z továren, právě do redakce Socialistické naděje. Odpoví jim jiný z poslanců, současně i ministr spravedlnosti Sommer, jen směsicí fráží a obecných konstatování obalenou do krásných slov.

„Vaši zástupci ve vládě nastavují noci k obětavé práci pro vás. Jezdí prý v automobilem. Proč? Protože jejich čas je drahý, soudruzi, dražší peněz, jejich čas je pro váš zůtrék. Ne oni, ale vaše požadavky to letí rychlostí padesátikilometrovou ulicemi. Měli by zmeškat, měli by zanedbat vaše záležitosti? My jsme republika. Re-pu-bli-ka! Víte, co to je? Nebude králů, ani papežů, volal jsem. A kde jsou králové? Vykopli jsme je. A kde je papež? Prsty mu přerazíme, bude-li se mísiti do našich věcí.“³

Naivní dělníci byli tak oklamáni a politici si mohli na chvíli oddechnout. Právě podobným až parodickým prohlášením vděčí román za své přízvisko pamfletický, neboť tehdejší lidé si v něm dovedli přesně domyslet, kdo by asi podobné prohlášení mohl pronést a často si i za jednotlivé románové postavy doplňovali jména z tehdejší politiky.

Redaktor Košín si pomalu začíná uvědomovat, jak si poslanci se svými chudými voliči hrají a nelíbí se mu to.

„Třebaže znal náladového, vrtkavého Sommera, přece jen komedie, kterou ministr právě sehrál, svalila se na něho jako dusivý písek, a všechna ošklivost, jež se v něm hromadila stálým stykem s politickým zákulisím, zpřítomnila se v něm a roztrásla ho vnitřním mrazem.“⁴

Cynismus politiků tak nenašel u poctivého a inteligentního člena strany pochopení. Místo hájení zájmů voličů se snažili funkcionáři strany jen udržet své pozice

² Tamtéž, s. 29

³ Tamtéž, s. 64

⁴ Tamtéž, s. 69

za každou cenu, bez ohledu na nedodržení slibů a obelhání lidí, kteří jim věřili a stále věří.

Aféra silně zasáhla i dceru poslance Jakoubka, jež je plně oddána myšlenkám socialismu a kterou Košín tajně miloval, on jí pak pomáhá vypořádat se s morálním selháním jejího otce. Jejich rozhovor má charakter úvah o činnosti strany, jejich současných problémech i výhledech do budoucna.

Dále se z románu dovídáme i o tajných jednáních strany, která odsouvá důležité body svého programu a stále více se mu zpronevřuje. Také je tam vyobrazena minulost dělnického hnutí ve vzpomínkách jednoho z hrdinů. Hora píše i o korupci v řadách redaktorů a opět jako protipól je tam předvedena práce členů strany mimo centrum na venkově.

Na konci jsme jako čtenáři svědci dalšího tajného jednání představitelů strany na venkovském zámečku, kde sídlí její předseda, o náladách ve straně a o nebezpečí jejího rozdělení na křídlo radikální a vládní. O schůzce se později dozví i Košín a spolu se svými radikálními přáteli (mezi něž patří i on) debatují o možných změnách a o budoucnosti strany i celého dělnického hnutí.

Román *Socialistická naděje* má ve svém názvu i sen mnoha lidí, včetně Josefa Hory, o lepší budoucnosti. Ta však v tehdejší době již nemohla být uskutečněna starými vůdci a starými politickými stranami. Ale silou novou, radikální a důslednou ve slovech i činech.

Podobně asi uvažoval i Josef Hora, když román psal. Jeho jednoduchá forma dává tušit, že byl určen nejširší veřejnosti a měl je poučit o chybách dosavadní politiky a ukázat jim cestu do budoucna.

Charakterově prokreslených ostav je tam více a za hlavního hrdinu nelze považovat ani Košína ani další. Jedná se jen o jakési reportéry událostí, které je obklopovaly. Myšlenky a motivace jednotlivých hrdinů jsou popsány jasně, tedy alespoň pokud jde o jejich cíle a ambice. Hora je také schopen zachytit úvahy o jedné věci z pohledů více osob s mnohdy naprosto odlišnými názory a zkušenostmi.

Košín pak tlumočí mnohá stanoviska autora. Snaží se vysvětlit obyčejným lidem morálku a vztahy ve vysoké politice a ukázat jim nezbytnost změna na české politické scéně, jež byla dlouho vůči požadavkům obyčejných lidí hluchá, a to i po vzniku Československé republiky.

Román tak byl výrazně agitační ve prospěch nově vznikající komunistické strany a měl poukázat na nedostatky ve straně sociálně demokratické. Navázal tak i

z části na Horovu proletářům určenou poezii (byť s mnohými lyrickými prvky) té doby a zároveň ukazuje na Horův zájem o aktuální témata a jejich zobrazení v literatuře, o což se snažil i později. Je však u něj možné hledat mnoho chyb a zjednodušení v ději i postavách a není dotažen do dokonalosti, na rozdíl od Horovy poezie.

Odhaloval mnoho přetvářky a lži v politice i v tisku, a proto lze román i dnes považovat za velmi aktuální, neboť problémy v politice se nijak výrazně nezměnily.

III. 4 Probuzení (1925)

Soubor povídek *Probuzení* byl vydán roku 1925 a obsahuje převážně starší práce včetně dvou povídek obsažených v publikaci *Hliněný Babylon* z roku 1922 (viz výše). Nově tam pak byly vřazeny povídky z počátku dvacátých let.

Témata čerpal hlavně ze svého života, ať již ze vzpomínek na Roudnici nebo na první léta strávená v Praze, často především na události mající vztah k válce, kterou považoval za strašnou katastrofu jak pro zemi, tak i pro její lid. Z povídek stále silně cítíme jeho kritický postoj ke společnosti.

Hned první a nejrozsáhlejší povídka *Vteřiny* (z roku 1918) čerpá z Horových osobních zážitků ze studia na Roudnickém gymnáziu i z prvních setkání s Prahou, kde potkal i některé zástupce naší tehdejší literatury a tisku. Ty pak v povídce ztvárnil nepřiliš pozitivně (např. Arnošta Procházku a Růženu Jesenskou). Také tam zaznívají sociální problémy a příchod války.

Některé povídky ukazují na individuální osud lidí nějak poznamenaný válkou, kupříkladu v povídce *Episoda* se učitel, který nebyl odveden a jehož manželka čeká dítě, obává, že v hospodě řekl něco, co bylo zaznamenáno do notesu neznámého muže. On pak trpí svým strachem a zároveň i pohrdá sám sebou, neboť je českým vlastencem.

„Vždyť já vím, že pomoci nelze. Ale jsou lidé, kteří pomáhají. Tisíce našich vojáků v cizině bojuje proti Rakousku. A my tu hnijeme, krčíme se, je to všechno tak hnusné.“¹

Vyjadřuje tu pocity mnoha českých lidí, jimž válka a starost o přežití i mimo její boje vzala sebevědomí a sebeúctu. Strachu ho zbaví až sdělení, že šlo jen o příbuzného jednoho z hostů.

¹ HORA, J.: Socialistická naděje a jiné prózy. Nakladatelství František Borový. Praha 1949. s. 187.

Jiné z povídek těží z Horových zkušeností z kritik a fejetonů a také ze satir, neboť svou zápletkou, pointou i formou připomínají některý ze žurnalistických žánrů. Třeba povídka *Návrat* (již z roku 1918), jež popisuje pocity manžela a jeho ženy, které oddělila válka a oni se ani jeden nechovali tak, jak by měli a jak si slíbili. Jejich vzájemné obavy před společným setkáním (u příležitosti návratu muže z války) jsou pro čtenáře sice úsměvné, ale zároveň odhalují hlubší morální problémy ve společnosti, jež přinesla válka. V úvodu je poznámka, že se jedná o referát o nenapsaném divadle a celá povídka je rozdělena na čtyři akty jako na divadelní scéně. Na konci je pak rozloučení se čtenáři či diváky.

Podobně zaměřená je i povídka *Ústřížek z milostného filmu*, která pojednává o vtipném řešení pohotového milence, jak získat milovanou dívku a zbavit se svého soka.

V povídce *Samota* (již z roku 1918) se zase objevuje ošklivost, nenávist a determinace osudem i společností v postavě ohyzdného lichváře (připomíná to naturalismus), jenž prožil svůj život v osamění a odpor lidí vůči němu v něm vytvořil i jeho odpor vůči lidem, které využíval ke svému obohacení. Všechnu nenávist si spojil s domem, kde žil.

*„Vápno a plíseň, bující po jeho zdech, zažraly se do mého masa a prosákly do mé krve. Já i dům, zapředený do špinavých stínů, byly jsme posléze z jediné mrtvolné hmoty.“*²

Kdykoli se snažil nějak změnit svůj osud, nepovedlo se mu to. Ani zničení nenáviděného domu ohněm a s tím spojená sebevražda se mu nepodařila a on zůstal nemohoucí v nemocnici pro chudé.

Povídka *Dělník* se obrací k pracujícím a poeticky oslavuje jejich práci, jejíž výsledky však často využívají jiní. Vrací se i do minulosti světa a pokouší se dát chudým naději a zapomenutí na smutný osud alespoň na okamžik prostřednictvím zábavy a lásky.

V povídce *Dálky* vypráví o prvních klukovských láskách a poznání sociálních rozdílů, *Příznivý vývoj* zase o odlišnosti povah mladých lidí a hledání sebe sama, kdy ze studenta snílka a básníka se stane zastánce revoluce.

*„Nechavý spráskal dva kvintány, vstoupil do fotbalového klubu a dal se s dělníky z předměstí, kde bydlel s bratrem u montéra, do četby Lenina.“*³

² Tamtéž, s. 239

³ Tamtéž, s. 270

Povídka *Okno* vypráví o plynutí času v životě a symbolem je zde opět strom, jež roste, kvete a přináší plody. Povídka *Neděle* zase popisuje vzpomínky a úvahy dvou starých mládenců o životě a hledání jeho smyslu.

Poslední povídka *Město* pak ukazuje život na malém městě a jednotlivé jeho obyvatel i s jejich starostmi a touhami, obchodníka toužícího po penězích, redaktora zabývaného se úspěchem svého listu a studenta, toužícího po lásce a romantických dobrodružstvích v cizině. Je tu tak i cítit rozdíl v uvažování v různých obdobích života člověka a jejich konfrontace. Všichni pak společně sní o něčem jiném a lepším, což v této povídce symbolizuje Amerika, jako něco velmi vzdáleného a legendárního. A také každý vidí v „Americe“ něco zcela odlišného.

V těchto drobných prózách, které ve velké většině pocházely u doby dřívější, se Hora pokusil vyobrazit ty problémy a pocity, které se mu zdály nejdůležitější a též i společensky nejaktuálnější. Často se proto vrací k válečným létům, jež znamenala zmar jak pro lidi ve smyslu fyzickém, tedy smrt, kterou však ona jako nevoják přímo nepoznal, a proto jeho povídky vypovídají o životě v zázemí, na malých městech a jejich hrdinové jsou válkou postiženi nepřímo.

Případně se vracel i k silným citovým zážitkům, prvním láskách a setkání se sociálně zapříčiněným odsuzováním a pohrdáním. Mnozí jeho hrdinové chtějí poznat něco jiného, ne co prožívají, ale neumí přesně pojmenovat co by to mělo být. Také je cítit jeho příklon k nedějové složce próz. A stále je i přesvědčen o nutnosti vzájemného propojení aktuálních problémů s uměním.

III. 5 Hladový rok (1926)

Toto dílo se stalo druhým pokusem Josefa Hory o román. Vychází roku 1926 s podtitulem *Příběh města*. První román *Socialistická naděje* byl spíše souborem reportáží, její hrdinové měli příliš jednoznačné, jednoduché a málo prokreslené charaktery a vcelku to byla spíše stranická agitka než opravdová umělecká tvorba. To se Hora rozhodl napravit v novém díle.

Navázal však hned v několika bodech právě na svou románovou prvotinu. Román opět zobrazuje sociální problematiku, politické snahy dělníků a bídu, chudou a hlad. Je to tedy vyjádření soudobých společenských problémů, ale ve větší šíři než v *Socialistické naději* a také jinými typy hrdinů (hlavní opět chybí, ale je tu tradičně více pohledů na jednu věc). Mnoho místa autor věnoval popisu událostí, jednání a

chování lidí při různých příležitostech a tradičně i popisu bídy a utrpení těch nejhudších, neboť se pokoušel přesně zdokumentovat život, názory a nálady lidí na konci války.

Hladový rok v názvu je posledním rokem první světové války na malém městě jménem Zálabí, což je odkaz na Horovu Roudnici, čemuž odpovídá i popis krajiny na některých místech románu.

„Přímo proti němu, sotva třicet minut chůze, zelenal se temný, rozložitý masiv Řípu mladým listím. Nalevo svázely se s kopců střech vsí, jako hádek vinula se mezi nimi cesta s Řípu na rovinu. Napravo táhla se rovina do dálky a někde na jihu stoupal zpod obzoru kouř kladenských pecí a slánských šachet.“¹

Jídla je vážný nedostatek a nahromadily se i mnohé dříve přehlížené sociální problémy. V popředí zájmu je rodina Svobodova. Otec je sociální demokrat, stejně jako jeho starší syn Jiří, pracující jako typograf v tiskárně, mladší syn Jaroslav je učitel a představuje typ přemýšlivého intelektuála podobný Horovi.

Jiří je odveden do armády a zajat v Rusku, zbytek rodiny se snaží přežívat doma na maloměstě. Jaroslav odmítá ve škole psát vlasteneckou učebnici a někdy uvažuje i o svém životě a ptá se, zda by mu neprospělo jít bojovat, což odpovídalo v té době i vnitřním otázkám Josefa Hory, který se války též nezúčastnil.

„Pravda, město přidrželo si ho jako vězně, jenž nemá právo viděti, slyšeti, vmísiti se do věcí svobodných lidí. Po čtyři léta převracel se svět bez něho. Křičel, šlel, rozrýval zemi, mučil miliony, rozbíjel a skládal život do nekonečných, nechutných a ohromujících forem – a co on poznal z toho?“²

Jaroslav se také zamiluje do vdané ženy, jejíhož syna doučuje, ale ta je po manželově návratu domů z války k němu netečná. Když se ze zajetí vrátí starší syn Jiří, je plný dojmů z Ruska a revoluce. Myšlenky na ni se objevují i dalších postav v knize, ale mnohdy jsou to jen plané úvahy.

Též se začínají městem šířit zvěsti o hnutí národním, o Masarykovi a československé armádě v Rusku. Příbuzní rodiny Svobodovy zbohatnou na válečných zakázkách, ale štěstí to jejich rodině nepřinese, neboť si kvůli penězům rodina přestane rozumět a nakonec se živitel rodiny pokusí o sebevraždu, když zjistí, že syn se stýká s jeho vlastní milenkou, a zůstane slepý.

¹ HORA, J.: Hladový rok. Československý spisovatel, Praha. 1949 s. 84.

² Tamtéž, s. 208

Poslední měsíce války pak jsou pro obyvatele velmi zoufalé, kritický je nedostatek jídla, ale vše zhoršuje i množství vojáků vracejících se z front, kteří často nemají kam jít. Hlad a bída vyvolává i v dříve klidných lidech touhu po změně, ať už je jakákoli. Mezi radikály patří i Jiří Svoboda a vyčítá sociální demokracii její předválečnou nečinnost. Jaroslav však v revoluci příliš nevěří.

Další ranou je pak epidemie tzv. španělské chřipky, kterou onemocní i Jaroslav, ale uzdraví se. Sociální nepokoje vzrůstají a dojde i ke stávce spojené s demonstrací, které ale chtějí úřady zabránit. Jiří se musí skrývat, neboť se rozkřikly jeho radikální názory.

Knihou končí vyhlášením nezávislého Československa dne 28. října 1918, tím pro lidi končí i válka a přichází nová naděje na lepší život. Jiří sice čeká revoluci, ale uvědomuje si, že ta by vypadala jistě jinak.

„Dělníci a měšťáci, vlastenci a Rakušáci, všecko dohromady. nevěřím tomu, to není revoluce. Přestane snad hlad na jedné straně a nadbytek na druhé? Dají fabrikanti dělníkům z lásky k svobodě o halíř navíc? Ne, to ještě není konec.“³

Jiřímu tak chybí rychlejší a přímočařejší cesta nejen k samostatnosti, ale i k sociální spravedlnosti a rovnosti lidí, jak to viděl v Rusku. Ovšem zbytek rodiny je šťastný alespoň za konec války. Novou republiku také podpořili lidé, kteří se až do poslední chvíle zastávali Rakouska nebo pro něž byla válka dobrým a výdělečným podnikem.

Román *Hladový rok* tak určitě není reportážním typem románu jako Horova románová prvotina, ale v mnoha ohledech připomíná postupně vedenými záznamy a popisy chování a jednání lidí kroniku či dokument.

Vyobrazuje též nejrůznější vrstvy tehdejší společnosti na malém městě od nejchudších po nejbohatší. Snaží se zachytit jejich vzájemné vztahy a také jejich názory na válku, stát i budoucnost. Proto i některé kapitoly působí trochu nepatřičně a připomínají vložen povídky či epizodní příběhy. Autor se tak snažil o co nejcelistvější zachycení tehdejší reality právě na jednotlivých postavách a v jejich skutcích.

Mnoho podobných témat již předtím popsal a zachytil díky své žurnalistické minulosti nebo v dřívějších povídkách, např. bídu osamělých žen s dětmi, vliv války a bídy na psychický stav jedince, předstírané vlastenectví při vzniku republiky.

³ Tamtéž, s. 230

Události té doby měly jistě vliv i na tehdejší život a názory autora a on se je zde snaží vylíčit čtenářům. V závěru vylíčil naději některých lidí na změnu sociálních poměrů po válce, ale ta je velmi záhy zmařena, neboť stejní lidé, jež byli pro Rakousko a nyní jen kvůli svému prospěchu se stali českými vlastenci, zůstanou ve svých názorech stejní v jakémkoli režimu. To je počátek událostí, které pokračovaly i v prvních letech republiky a na jejichž kritiku navázal již v předchozím románu *Socialistická naděje*.

Společenské problémy jsou v románu popsány ve velké šíři a vysvětleny na množství postav s detailněji prokreslenými charaktery. Jaroslav Svoboda je opět typem intelektuála jako Košín v *Socialistické naději*, má přehled a uvědomuje si reálné problémy ve společnosti a také miluje svůj domov a zemi. Na mnoha stránkách lze najít i lyrické popisy přírody nebo básnický pestré myšlenky a uvažování hrdinů. Hlavním účelem románu je však dle mého názoru zachycení společenských změn, jejich chápání u osob s rozdílnými zkušenostmi a postavením ve společnosti, a též složitost vnímání světa, kde není vše jednoduché a jednobarevné, což je rys uvažování typický právě pro Horu.

III. 6 Smrt manželů Pivodových (1928)

Rozměrnější povídka nebo novela *Smrt manželů Pivodových* vyšla samostatně roku 1928. Její hlavní hrdina v mnohém připomíná hrdinu dalšího Horova románu *Dech na skle*, ale hlavně pokračuje v linii hrdinů od redaktora Košína a Jaroslava Svobody právě k Jindřichovi Hodinovi. Jde tedy o citlivě vnímajícího přemýšlivého jedince, jež ve společnosti hledá své místo.

Ztrácí v mládí rodiče, starají se o něj příbuzní teta a strýc Pivodovi a je odveden do války, která mu nejprve připadá jako dobrodružství v dalekých zemích.

„Jindřich snášel trpělivě vojenskou torturu a když vezli transport na jih přes alpské hřbety, jásal jeho srdce lehkomyslně vstříc horám a mořím, k nimž jeli. Albánie... Jsou kouzelná slova, jež omamují ducha a jiskří v mozku jako fata morgana.“¹

Po návratu z války pracuje jako bezvýznamný úředníček v Praze a snaží se najít nějaký smysl a cíl v životě. Prožívá milostný vztah s dívkou z bohaté pražské rodiny Soňou. Ta otěhotní, ale protože je nemyslitelné, aby její rodiče svolili k sňatku

¹ HORA, J.: *Socialistická naděje a jiné prózy*. Nakladatelství František Borový. Praha 1949. s. 327.

s chudým úředníkem, oba se rozhodnou lékařsky přerušit Sonino těhotenství. Její rodiče to po zákroku dozví a Soňu odváží pryč, aby se s Jindřichem nemohla již nikdy setkat.

Jindřich není schopen cokoli podniknout a všechny rány osudu trpně přijímá. Ztrácí i své bídné zaměstnání a na popud snu se rozjíždí za příbuznými Pivodovými a nachází je oba na smrtelné posteli obklopené příbuzenstvem, které očekává jejich smrt, aby mohlo dědit. Jindřich je otřesen jejich necitelností, ale nakonec získává dědictví on díky tetě, jež se těsně před smrtí probere a prozradí mu úkryt peněz.

Jindřich je postavou bloudící světem a nedokáže se přinutit k činu a vybrat si jakoukoli cestu. Láska k Soně je pro něj něco naprosto výjimečného, neboť je k ní přitahován neznámou silou, jíž je snad její podoba s tetou Pivodovou.

„Tmavé, jako vodní hladina neprůhledné oči Soni Šedivé připomněly hned Jindřichovi známou podobu. Kde v životě? Ale ovšem, tyto tmavé, cizí oči patřily jeho tetě...“²

Vzpomínka na domov je pro něj asi jedním z příčin zamilovanosti, má pocit, že opět našel své místo v životě a důvod žít. Ztráta milované dívky ho proto tak silně zasáhne. S tou přišel i onen pevný bod nutný k žití a rozhodne se k návratu ke kořenům, tedy domů. Kde na něj ovšem čeká pouze smrt jeho blízkých a hamižnost příbuzenstva.

Zajímavou součástí jeho charakteristiky jsou jeho sny, jež nám Hora zprostředkovává. V nich se objevují jeho tužby, skrytá přání a ozvěny jeho vztahu.

„A zase byla tma, Soňa zmizela, tápal rukama před sebou a šeptal: Kde jsi, Soňo, proč nerozsvítíš? A pak bylo znovu světlo, od vysokého mola odplouval bílý parník a Jindřich pochopil, že mezi sty lidí kývajících a mávajících s paluby je i ona. A ani trochu smutku necítil, když parník zmizel za skalnatým mysem.“³

Zde je vidět jeho touha po lásce a štěstí, ale zároveň i naprostá pasivita a rezignovanost. Rád by sice získal opět své místo a oporu pro život, nedokáže proto nic udělat a rány osudu pouze přijímá a přihlíží jim.

V poslední kapitole povídky se odehrává pohřeb tety a strýce a Jindřich zůstává u hrobu sám jen s jedním vzdáleným příbuzným. Je to konec otevřený, ale mnoho perspektiv pro hlavního hrdinu v něm nelze nalézt.

Josef Hora se v této povídce pokusil vytvořit hrdinu s pevnějšími obrysy a vlastnostmi lidí, kteří se po světě pohybují bez naděje na budoucnost a hledají pro sebe místo ve světě, přestože netrpí sociální bídou či hladem. Odklonil se tak od svých silně

² Tamtéž, s. 332

³ Tamtéž, s. 354

sociálně zaměřených próz z minulosti, spíše se zaměřil jen na obecné lidské vlastnosti, jež kritizuje a chudoba je zde jen běžnou součástí příběhu a tím i předznamenal nový směr svých prozaických prací.

Spíše se tedy jedná o psychologickou prózu s lyrickými prvky o touze zařadit se do společnosti, v níž jedinec trpí samotou, přestože je obklopen mnoha lidmi, ale nikdo mu nerozumí a ani rozumět nemůže.

III. 7 Dech na skle (1938)

Tento nejrozsáhlejší o nejpropracovanější Horův román vyšel nejprve sešitově v *Knihovně Lidových novin* v roce 1938, ale již stejného roku byl vydán i klasicky jako XIV. svazek *Díla Josefa Hory*. Jeho podtitulem byl *Příběh Jana Trázníka*.

Myšlenka na román tohoto typu vznikla asi ve stejné době, kdy psal povídku *Smrt manželů Pivodových*, neboť v ní nacházíme mnohé zárodky myšlenek z románu *Dech na skle*, hlavně pak povahu a charakteristiku hlavního hrdiny.

Román tak završuje prozaickou tvorbu Josefa Hory a je výsledkem autorovy dlouhé cesty od drobných povídek, přes aktuálně a politicky zaměřená díla, k próze psychologicky a sociologicky zaměřené s námětem hledání sebe sama ve světě.

Hlavním impulzem, vysloveným již v předchozí povídce, pro vznik tohoto díla byl pro Horu patrně intenzivní pocit osamělosti člověka mezi ostatními lidmi v tehdejší světě. Ta je dána u každého jedince jeho vlastním charakterem a zkušenostmi ze setkání s lidmi i světem.

Již název románu prošel dlouhým vývojem. Začal jako *Občan Antropius* (odkaz na obecnost pocitů v díle), pak *Příběhy Jana Trázníka* (šlo o jméno skutečné osoby, Horova učitele na obecné škole) a pokračoval přes možnosti: *Uprchlík*, *Tam za vrchem*, *Převržená sklenice*, *Sklo mezi nám*, *Jako dech na skle* a nakonec *Život, dech na skle*.

Při svém vydání v roce 1938 nebyl příliš pozorně zaregistrován, neboť toho roku čelil svět jiným problémům, požadavky Německa, strach z další světové války, atd., a proto studie o lidském nitru a jeho tápání ve světě byla něčím, co se nezdálo být aktuální.

Kvůli dlouhému vývoji románu vyšel sice Hora z jiné dějinné situace a pocitů, které se ale znásobily právě koncem třicátých let a ohrožením celého světa další válkou.

Hlavní hrdina Jan Trázník je přemýšlivý, citlivý a vnímavý intelektuál, pracuje na úřadě, práce ho sice moc nebaví, ale je pro něj jakýmsi řádem v jeho životě. Otec,

bývalý legionář, mu nedávno zemřel, přišlo období hospodářské krize a Jan svou práci ztrácí.

On není přímo přesvědčeným komunistou, ale levicové názory zná a jsou mu blízké, ovšem vidí i jejich druhou stranu. Jeho přátelé jsou většinou dost silně levicově orientováni. On však stále váhá a je k jejich odhodlání dost ironický. Takto komentuje slova svého přítele o vývoji v SSSR.

„I hrdina revoluce se může stát nepřítelem vlasti, zatímco na Západě je jen nepřijemným křiklounem, ucítí-li se odstrčen.“

Trázníka napadlo, kdožvíproč, několik jmen: „Jesenin se oběsil, Majakovský se zastřelil. U nás prostě několik vašich kolegů spisovatelů vystoupilo ze strany. Mají ještě kdy žít, a chcete-li, bojovat se svými omyly.“¹

Jak vidíme, znal dobře situaci a uměl argumentovat a byl nepřítel fanatických prohlášení, podobně jako Hora sám.

Setkává se s dívkou Tamarou, přesvědčenou komunistkou, která se pro něj stává velice důležitou. Je jeho jediným přítelem i milovanou ženou zároveň. Po ztrátě zaměstnání je pro něj vším, ale přesto mu stále uniká.

„Snad zase přijde Tamara, všechno jí poví. O práci, které si zvykl, a pro kterou ho už nepotřebují. O hořkosti člověka, jenž se probudí ze svého bezpečí s pocitem, že je zbytečný. O slovu útěch, které by mu vrátilo sílu, aby mohl minout škaředost zoufalství a najít úzkou cestičku důvěry.“²

Zde už se projevuje jeho pocit osamělosti na tomto světě a z toho plynoucí zoufalství. Práce přestala dávat jeho životu směr i smysl a on neví, jak žít.

Tamara je sice někdy s ním ale pro své ideály komunismu a slepé důvěře v ně nechápe jeho problémy.

„Trocha pohrdání zněla v jejím hlase. „Bože, co jich znám, nezaměstnaných, chodí přece k nám, stýkám se s nimi, ale slzy? Časem jen pěsti svírají, zuby skřípají, zavzdorují si.“³

Nerozumí tedy jeho vnitřním existenciálním potížím, ona rozumí jen činům a touze po nich. Jan je však jiný, uzavřený a osaměle čelící svým pocitům i myšlenkám.

Jan znal ze svého okolí i lidi, kteří se upnuli na nějaký cíl a věřili mu (starý a těžce nemocný muž si chce například otevřít obchod se známky, jež miluje a sbírá,

¹ HORA, J.: Dech na skle: Příběh Jana Trázníka. Nakladatelství František Borový, Praha. 1938 s. 50.

² Tamtéž, s. 75-76

³ Tamtéž, s. 96

nakonec však umírá), on je však skeptik v mnoha ohledech. Má známé i mezi ruskými emigranty, uprchlíky před revolucí, a sám i umí rusky. Tamara mu proto zajistí místo v delegaci do Moskvy, kde jim jsou prezentovány naaranžované úspěchy komunismu. On však stále pochybuje i o tomto světě bez chudých a bohatých.

„Ne, hochu, proč bych ti měl říkat, že ne všechny sovětské továrny mají pro své dělnictvo knihovny, čítárny, lázně, dvorce, tělocvičny, jako tato. Ale stejně je radost, viděti tuto vzornou továrnu, jejíž standarta v májovém průvodu vyvolávala na ostatní: Jdem kupředu, dohoňte nás!“⁴

Je tu vidět jeho všímavý a bystrý úsudek a také odkaz na Horovu vlastní cestu po SSSR, jež asi na autora působila v tomto duchu.

Setká se v Rusku i se synem odpůrců režimu, jež však nijak nestrádá a také s příbuznými svých českých přátel emigrantů, jež také žijí v relativním klidu. Tamní režim tedy vypadá na první pohled dost přívětivě i po této stránce.

Po návratu do Prahy pak propadá ještě silnějším depresím, neboť Tamara odjela do SSSR a on zůstal sám se svými potížemi. Toulá se po Praze a různě uvažuje o svém životě.

„Nemyslet, nemyslet, rozkazoval si, uplyvat jako voda...“⁵

Aby se zbavil podobných myšlenek a ponižující fronty na podporu v nezaměstnanosti, rozhodne se odjet z Prahy, ale je zatčen za potulku a propuštěn, až když u něj najdou pas. Navíc soudci není jasné, proč tak žije, když byl v Rusku a musí tak být bohatý a zcestovalý.

Pokusí se podruhé odjet z Prahy, ale cestou onemocní. Ujímá se ho jeho bohatý přítel z mládí, u něj se vyléčí a on mu navíc slibuje i pomoc při hledání nového místa. Ve svých snech (společný rys s povídkou *Smrt manželů Pivodových*) často vidí Tamaru a představuje si různé varianty šťastného života.

Na konci knihy se rozhodně město opustit natrvalo a nalézt klid na venkově u svého starého a nemocného strýce. Dostává však dopis od Tamary, kde se dozvídá, že její manžel v Rusku (o němž ale Jan věděl) byl prohlášen za nepřítele režimu a ona tam zůstává, aby odčinila jeho vinu, kterou považuje i za svou.

Na úplném konci románu Jan naslouchá svému strýci, který chová včely, o jejich zvucích.

⁴ Tamtéž, s. 168-169

⁵ Tamtéž, s. 206

„ „Slyšíš?“ šeptal mu, „ poslouchám denně tento tichý koncert. Léta a léta se opakuje, stále stejný, nepochopitelný. Jako život.“ “⁶

Jan tak znovu přemítá nad svým životem a končí otázkou o svém osudu a hledáním jeho naplnění.

„...ze dna své pokořené mysli zaslechl Jan neslyšně vanoucí hlas: Kdo jsem?“⁷

Jan se tedy po všech svých životních neúspěších ptá, kdo nebo co vlastně je a kam proto míří a mířit má. Na tuto otázku hledal odpověď celý život i sám autor a kromě něj i jistě mnoho dalších lidí. Především toto hledání vycházelo ze společenské situace ve třicátých letech, ale byl to, a stále i je, obecný rys moderní doby.

V *Dechu na skle* tedy Josef Hora spojil všechny své vypravěčské a životní zkušenosti a vytvořil své vrcholné prozaické dílo. Ze starších prozaických prací si vzal sociální tematiku, období hospodářské krize a její dopad na obyčejné lidi. Také některé prvky zde mají prvky agitační, zapálení komunisté neváhající obětovat pro své myšlenky nejen svůj volný čas, ale i svobodu, a též zůstává stejný nadšený pohled na realitu SSSR.

Ovšem z pozdějších období je tu cítit i životní skepse, nejednoznačnost ideálů, včetně ideálů komunismu (Hora byl z komunistické strany vyloučen, ale myšlenkám levice zůstal věrný) a nutnost najít si životní smysl a cíle.

Smyslem života má být pro člověka práce (oblíbený Horův předpoklad) a pokud je jí člověk zbaven, jako Jan Trázník, ztrácí více než jen možnost obživy. Je tak vytržen i z lidských vztahů a života společnosti jako celku, neboť práce jednoho se promítá i do životů ostatních. Proto i Jan ztrácí spolu s prací i víru v život, jelikož již nemá možnost seberealizace v tvořivé práci.

Se svou lidskou i osobní svobodou pak neví jak naložit. Práce totiž rozděluje čas na odpočinek a aktivitu. Bez ní člověk ztrácí strukturovanost dne a tím více je nucen zaobírat se sám sebou, což se přesně stalo Janu Trázníkovi. Zabývá se pak svým životem a začne pochybovat o všem kolem sebe. Čas mu pak plyne zbytečně a mizí v nenávratnu právě jako onen dech na skle v názvu románu.

Hledání pevného bodu žití můžeme najít v celé knize. Není jím pro hrdinu už ani práce, kterou ztratil, ani láska, jež ho opustila kvůli svému fanatismu i povinnostem z minulosti, ani ideály, o nichž pochybuje a plně v ně nevěří. Přesto vše zůstává světu otevřený, necítí k němu nenávist a není zcela smířen s osudem, je rozhodnutý i nadále

⁶ Tamtéž, s. 287

⁷ Tamtéž, s. 287

hledat. Na konci se pokusí najít klid v poslední možné jistotě, jíž je domov a blízcí, krajina dětství. V románu se tak jedná se o snahu dopátrat se smyslu doby a smyslu života lidí v ní i obecně v každé těžké době pro jednotlivce i kolektiv.

Konec je však otevřený a poslední otázka o smyslu bytí tak zůstává nezodpovězena. To je také typický rys Horova díla, neboť na podobné otázky musíme všichni hledat odpovědi sami a najít své vlastní řešení. Důležité je udělat si ve všem jasno a nechovat se jako dříve, přestože nemusíme plně chápat vše kolem sebe. Cítíme proto v románu mnoho z rysů Horovy osobnosti a máme tak možnost poznat blíže jeho psychický život i přes jeho prózu, nikoli jen poezii.

IV. Překlady

Vzhledem k rozsáhlosti překladatelského díla Josefa Hory a nutnosti ovládat hned několik cizích jazyků pro jeho skutečnou a důkladnou analýzu se ve své práci pokusím pouze podat základní informace o tomto poli jeho autorské působnosti. Omezím se pouze na stručný přehled jeho překladů z jednotlivých jazyků a pokusím se najít souvislosti mezi nimi a jeho prozaickou a hlavně básnickou tvorbou v jazyce rodném.

IV. 1 Překlady z ruštiny

Josef Hora se o revoluční události v Rusku začal zajímat hned od prvních zpráv o této převratné události v dějinách této veliké země. Již předtím znal a četl ruskou literaturu, která v sobě nesla zvláštní znaky této tak odlišné země. Snad proto se začal už před válkou učit rusky.

Dále se dění v Rusku věnoval i později jako novinář, obzvláště s vzhledem ke svému komunistickému přesvědčení, a znalost ruštiny poprvé uplatnil v praxi. V roce 1925 pak Rusko navštěvuje jako člen delegace, jež má za úkol sblížení obou kultur a lepší vzájemné poznání a pochopení.

Tato návštěva se pak projevila jak v jeho poezii (*Struny ve větru*), tak ve různých úvahách, polemikách, informativních článcích a především pak v překladech z ruštiny. Předtím pracoval jen na překladech děl politicko-teoretických týkajících se revoluce a politiky obecně.

Od poloviny let pak začal intenzivně překládat z ruštiny i uměleckou literaturu, nejprve prózu, což není dnes tak známo. Ze známých autorů bych uvedl např.: Ilju Erenburga a jeho dílo *Láska Jeany Neuvillové* (společně s F. Plíškem) z roku 1925, Maxima Gorkého a jeho *Podnik Artamonových* z roku 1929 a Lva Nikolajeviče Tolstého jehož román *Vzkříšení* přeložil roku 1930.

Důvodem jeho překladů z této doby bylo sice i hmotné zajištění, ale snažil se vybrat díla významná podle jeho názoru jak po stránce umělecké, tak i ideové, kvůli nalezení širší podpory a důkladnější znalosti moderní ruské (i sovětské) literatury.

Avšak jako skutečný básník a mistr překladatel se projevil až při výběru a překladu děl básnických. Začal s dílem Sergeje Jesenina, jehož umělecký výraz i soukromý život ho zaujal.

První výbor vyšel roku 1926 s názvem *O Rusku a revoluci* a druhý výbor pak hned rok na to (1927) s názvem *Jiná země* (spolupracoval na něm s Bohumilem Mathesiem), v něm byly i rozsáhlejší skladby *Inonia* a *Anna Sněgina*. Vše společně pak v dalším souboru *Modravá Rus* z roku 1940.

Koncem dvacátých a počátkem třicátých let překládal i další ruské básníky: Alexandra Bloka, Alexandra Bezymenského a Janka Kupala a jejich básně byly publikovány především v časopisech a novinách.

Překládal i díla Borise Pasternaka, který mu byl blízký hudebností svých veršů. Spolu s Horou chtěl překládat tehdy (1934) Pasternaka i Vítězslav Nezval. Impulz dal k tomu oběma Roman Jacobson. Pasternak si s Horou dokonce psal a poznal, že Horovy překlady nejsou jen módou či prostředkem k obohacení, ale že vycházejí z něho samotného a že si jsou duchovně velmi blízcí. Nezvala lákala na Pasternakově poezii její asociativnost a možnost vyhrát si se slovy a verši a pojmout je nově a moderně. Nezval se však nakonec překladů tohoto sovětského básníka vzdal, protože Hora byl v této oblasti velkou autoritou.

Pasternakovy verše publikoval pak Hora v souboru *Lyrika* z roku 1935. Nezval je však příliš neuznával. Hora si vybral hlavně lyrické básně, jež mu byly blízké, a spíše opomíjel epiku, také měli společné citlivé vnímání času. Jeho překlady ocenil i sám Boris Pasternak.

V roce 1937 vydal Josef Hora ke stému výročí úmrtí Alexandra Sergejeviče Puškina jeho nejznámější dílo *Eugen Oněgin*. Ten byl již předtím přeložen do češtiny různými autory v různých dobách třikrát (Č. V. Bendl – 1860, J. Jung – 1892 aj. Najman – 1935). Hora však netradičně pojal hlavního hrdinu jako jednoho ze svých

hrdinů prozaických a vytvořil z něj intelektuála, individualistu, jež žije v jakémisi uzavřeném kruhu, z něhož nenachází východisko. Dá se říci, že ho zaktualizoval a hlavně právě přiblížil tomu svému typu hrdinů (Jindřich Hodina nebo Jan Trázník), jež marně hledají smysl a naplnění svého života. Práce na epické skladbě ruského básníka Horovi jistě pomohla při jeho vlastních epických básnických pokusech z konce třicátých a počátku čtyřicátých let, jimiž byly skladby *Jan houslista* a *Život a dílo básníka Aneliho*.

Naprostá přesnost jazyková Horu tolik netrápila. Pro možnost srovnání uvádím ukázkou překladu jedné pasáže *Eugena Oněgina* (1/L) od dalších autorů a od Hory.

*Ach, kdy se doba svobody mé vrátí?
Již čas, již čas – já toužebně ji ždám!
na břehy mořské jmu se denně brátí
a za korábem každým pozírám.*

(Bendl, 1860)

*Kdy přijde železná mnou chvíle?
Kdy přijde čas mé svobody?
Korábů volám plachty bílé
a čekám, čekám pohody.*

(Jung, 1892)

*Což, dočkám svobody se ještě?
Té v dálce, jež tak krásná je?
I čekám slunce v proudech deště,
nad mořem plachtám kývaje.*

(Hora, 1937)¹

Hora tak klidně tvoří nové obrazy podobné významově originálu. Snažil se spíše vystihnout lehkost Puškinovy tvorby. Sám Hora dodává ještě k svému překladu *Eugena Oněgina* na přebalu knihy toto:

¹ MOURKOVÁ, J.: Josef Hora: Studie s ukázkami z díla. Melantrich, Praha 1981. s. 208 – 209.

„Při práci nad *Eugenem Oněginem*, jehož strofy jsem překládal do češtiny, jsem pocítil živě oprávnění básnickových nadějí. Vyňata ze společenského řádu, z něhož vyrostla, žije Puškinova báseň dále mimo něj. Žije vroucností a jasnozřivostí básníkovra pochopení věčných stránek života, žije silou básníkovra slova a zvuku. Společenské vztahy mýjejí, ale vlna lidské myšlenky běží dál. Co bylo pomíjivou skutečností, změnila básníkovra intuice v trvalý symbol. Jest v tom onen zvláštní dar pravého umění, které tvoří do budoucnosti.“²

V roce 1938 pak v edici *Povídky veršem a prózou* vydal ještě překlad Puškinových *Cikánů*. Dále překládal i jeho lyrické básně.

K stému výročí smrti tentokrát Michaila Jurjeviče Lermontova pak roku 1941 vydal v souboru *Bratr smutek* překlad mnoha jeho básní, zejména pak poemu *Démon*, kterou překládal v roce 1939 (od 15. do 21. července v Roudnici), kdy vyšla i samostatně bibliofilsky. Dále od Lermontova překládal i lyriku a epiku (části poem *Izmail-bej* a *Mcyri*). Mnohé další překlady byly publikovány až v souboru *Knihra slovanské poesie* z roku 1951 setříděné A.M. Píšou.

Za okupace roku 1941 pak Hora přeložil i některá díla starší ruské poesie – tzv. byliny, např. *Smrt Čurily*, *Ilja* a *Slavík loupežník*.

Překlady Josefa Hory z ruštiny byly velmi oceňovány již v době jejich vzniku, o čemž svědčí i výše zmíněný dopis Borise Pasternaka Horovi, kde sám autor obdivuje jeho schopnosti. Nejznámějším se stal jistě Horův překlad *Eugena Oněgina*, který je vydáván dodnes. V překladech se snažil spíše o vystihnutí ducha básníka a o zachování smyslu básně, nikoli o jazykovou přesnost, jež může být někdy na škodu.

Hora překládal tehdejší sovětské autory aktuální i ruské klasiky, přičemž u nich se právě snažil též o aktualizaci básní, ale se zachováním původních myšlenek. Jako překladatel z ruštiny byl tedy ve své době i dodnes vzorem pro ostatní.

IV. 2 Překlady z jihoslovanských literatur

Josef Hora absolvoval v roce 1938 (již třetí) cestu do Jugoslávie spolu s Karlem Novým a Dr. Otonem Berkopcem, kde tehdy navázal mnohá přátelství s tamními básníky a umělci. Pozdější spolupráce s nimi však byla znemožněna příchodem druhé světové války.

² PUŠKIN, A. S.: *Eugen Oněgin*. Překlad Josef Hora. Odeon. Praha. 1977. Přebal knihy.

Aby za války vyjádřil svým přátelům z Jugoslávie alespoň morální podporu v boji proti fašismu, rozhodl se přeložit chorvatský hrdinský epos od Ivana Mažuraničova *Smrt Smail – agy Čengice*. Epos pojednává o hrdinském boji Chorvatů proti turecké nadvládě a měl tomuto malému národu dodat sebevědomí a právě i onu výše zmiňovanou morální podporu.

Epos překládal za nezbytné jazykové pomoci Dr. Otona Berkopce od prosince 1941 do 25. ledna 1942, ale práci na něm úplně nedokončil. Knižně pak překlad vyšel až roku 1947 díky Otonu Berkopcovi a Vilému Zavadovi, kteří překlad doupravili.

Kromě eposu přeložil Hora i některé lyrické básně z jihoslovanské literární produkce.

Jak je vidět, nechával se Josef Hora volně inspirovat k tvorbě i k překladům také místy a zeměmi, jež navštívil. Ani Jugoslávie, slovanská (z větší části) země, tak nebyla výjimkou a alespoň několika překladatelskými pokusy se chtěl Hora pokusit přiblížit ji českému čtenáři.

IV. 3 Překlady z německé poezie

O německou poezii se sice Josef Hora zajímal již od svých studií na gymnáziu, ale až do let čtyřicátých to byly jen ojedinělé pokusy, které buď zůstaly v rukopise, nebo byly otištěny časopisecky, ale nikdo jim nepřikládal větší úlohu.

Ovšem po básníkově smrti se našlo v jeho rukopisné pozůstatku velké množství překladů z německé klasické a romantické poezie, což bylo zvláštní, vzhledem k okolnostem okupace a druhé světové války, kdy většina z nich vznikla.

Horovy nejstarší překlady z němčiny spadají tedy do gymnaziálních let. Nejprve to byl asi vlivem školní četby J. W. Goethe někdy kolem roku 1908-10, později mezi lety 1910 - 1915 R. Dehmel a jeho vitalistická lyrika, kterou se asi Hora též inspiroval. Překládal i verše D. von Liliencronovy, jež byly vydány i časopisecky, a v polovině dvacátých let též německého přívržence proletářské literatury F. C. Weisskopfa, se kterým se znali díky působení jich obou v komunistickém hnutí, ty vyšly časopisecky též.

Mimo poezie pak v roce 1924 přeložil z němčiny na objednávku i komedii expresionistického dramatika Georga Karla Kolportage, jež se pod názvem *Kolportážní příběh* dávala toho roku na podzim ve Stavovském divadle.

V roce 1932 pak do druhého vydání sbírky *Tvůj hlas* zařadil jako její čtvrtý oddíl překlad tří básní od H. von Hofmannsthal, jež přeložil již roku 1929, kdy básník zemřel. Roku 1930 zase přeložil několik básní F. Nietzscheho pro *České slovo*.

Poté následovala mnohaletá odmlka v překladech z německého jazyka, jež trvala až do okupace. Tehdy se básník vrátil do slavné minulosti německé literatury a vybral si její klasiky, neboť se již nechtěl zabývat moderní německou poezií jako dříve, jelikož ta byla v té době často zneužívána nacistickou propagandou.

V Horově korespondenci z léta roku 1942 lze nalézt odkaz, že potřebuje německo-český slovník a básně Goethovy a Lenauovy. Kromě nich překládal i Schillera a romantika A. von Chamissa. Jejich překlady se v rukopisech střídají s verši sbírky *Proud* a strofami ze skladby *Život a dílo básníka Aneliho*.

Pokud bychom chtěli hledat důvod, proč se obrátil k překladům z jazyka našich tehdejších nepřátel, odpovědí by snad mohla být tato slova:

„tentokrát hledal mravně duchovní zbraň proti nepříteli a utiskovateli své domoviny v jeho vlastní slovesné kultuře.“¹

Nespojoval tak fašismus přímo s Německem, ale jen s některými jeho tehdejšími skupinami obyvatel. Navíc většina z ním vybraných básníků se vyjadřovala proti útisku, válkám, barbarství či tmářství v nejširším slova smyslu. Mnoho básní má tak výrazně protiválečný charakter. Byli to tak vlastně němečtí bojovníci za lidskost, svobodu a mír stojící proti svým současným krajanům, kteří rozsévali nenávist, útlak a smrt po celém světě.

Kromě výrazných a humanisticky smýšlejících osobností samotných autorů si Hora vybíral specifickým způsobem i typy básní, jež se rozhodl překládat. Ukázky zvolené jím překladu souvisely často s laděním tehdejší Horovy poezie nebo s jeho tehdejším životním údělem.

Některé byly ukázkou typické lyriky, jiné zase byly spíše meditativní, případně dokonce satirické, jež měl tak rád a sám jich spoustu vytvořil pro noviny a časopisy. Veselé a hravé verše německých klasiků tak pravděpodobně ovlivnily i nedokončenou epickou skladbu *Pokušení*, případně i skladbu o básníku Anelim. Naopak rozjímavé básně zase připomenou sbírky *Proud* nebo *Zápisky z nemoci* psané tou dobou nebo o něco později.

¹ HORA, J.: Z německé poezie. Československý spisovatel. Praha. 1954. Doslov A.M.Píši, s. 159.

V některých verších občas Horovy mírně unikl smysl básně, neboť mu chyběl zkušený znalec jazyka, jakého měl třeba při překladech z jazyků jihoslovanských. Ale mnohdy překonal i zkušenější překladatele.

Jak je vidět, byla činnost Josefa Hory v posledních letech jeho života velmi různorodá a rozhodně nepřestával pracovat. vzhledem k okolnosti, že skončil ze zdravotních důvodů s prací v redakci, získal tím více času na svou činnost básnickou. Ovšem postupující nemoc mu brala nejen síly k tvoření, a to jak duševní, tak fyzické, ale mnohokrát pobýval i v různých sanatoriích nebo po nemocnicích, pokud se jeho stav zhoršoval.

To mu však evidentně nezabraňovalo v tvorbě a tak psal jak své skladby lyricko-epické a epické, tak básně příležitostné a věnoval se i překladům hned z několika jazyků. To vše především mezi lety 1940 – 1943, později již jeho úsilí bylo výrazně ochromeno postupující nemocí.

Horovy překlady z německé poezie jsou tak velmi zajímavým svědectvím o tom, jakým způsobem se ubíralo básníkovo uvažování o válce, Německu, Němcích, jejich historii, kultuře a národní povaze. Jsou i důkazem jeho obdivu a lásky k velikanům německé literatury a poezie, kterou nedokázaly přehlušit ani strašné křivdy, jichž se dopouštěli jejich potomci a dědicové.

V. Činnost publicistická a editorská, teoretické statě a kritiky

Významnou a nedílnou součástí celoživotní tvorby Josefa Hory je i činnost žurnalistická, neboť pracoval jako novinář téměř třicet let, literárně-teoretická a kritická, což souviselo s jeho působením především v kulturních rubrikách novin a časopisů, a dále i editorská, neboť se se svými přáteli a spolupracovníky podílel na publikaci mnohých sborníků a souborů s nejrůznějším zaměřením a k nejrůznějším příležitostem.

Tato složka jeho díla by měla být prozkoumána a analyzována jistě mnohem hlouběji, což by ovšem vyžadovalo hned několik různých studií vzhledem k ohromnému množství různých statí, článků a pojednání na nejrůznější témata, která Josef Hora za svůj život napsal.

Má práce se soustředí jen na velice stručný přehled témat a událostí, k nimž se Hora rozhodl jako novinář, publicista i umělec zároveň vyjádřit. Navíc mnohé jeho

novinářské počiny a názory na dobu, kulturu i literaturu jsem již zmínil v životopise nebo průběžně v jednotlivých kapitolách své práce. Odkážu také v poznámkovém aparátu na několik prací, jež se touto částí Horova díla zabývají a kde lze nalézt podrobnější informace.

V. 1 Stručný souhrn publicistické činnosti Josefa Hory a názorů, jež prosazoval

Josef Hora více než třicet let velmi pečlivě a důkladně sledoval vývoj na české i světové literární scéně, ten potom vysvětloval a komentoval v mnoha svých kritikách, úvahách, přehledech a dalších statích v různých novinách a časopisech, v nichž buď působil přímo, nebo do nich externě přispíval (viz životopis).

Svoje kritiky uveřejňoval také v mnoha různých periodikách a zabýval se v nich jak poezií a prózou, tak i divadlem a filmem, případně jejich vzájemnými vztahy (stať *Film a moderní básník*, 1928)¹ a dalšími druhy umění, včetně kritik jednotlivých literárních směrů (např. poetismu ve statí *Co s poetismem?*, 1927)² a jejich propagátorů.

Působil tedy hlavně jako kulturní novinář a novinářský literární recenzent, čímž si rozšiřoval i vlastní kulturní a především literární obzory a mohl všech načerpaných zkušeností využívat při básnické tvorbě další, což i dělal. Takže stejně jako on ovlivňoval českou kulturu dvacátých a třicátých let, tak i kultura ovlivňovala a měnila jeho samotného. To se pak projevovalo i v jeho umělecké tvorbě.

Napsal i velké množství předmluv k nejrůznějším dílům mnohých známých i dnes neznámých autorů. Konal i po celý život přednáškovou činnost, jak přednášky populární pro každého zájemce z řad nejširší veřejnosti, tak i odborné pro umělce a kritiky.

Literaturu pak celý život chápal jako nedílnou součást života společnosti i jednotlivce. Vždy se snažil, aby byla co nejaktuálnější a odpovídala potřebám doby. Chtěl ji tedy mít pevně zakotvenou dobově i sociálně. Již v roce 1915 tak třeba vydává

¹ HORA, J.: Poezie a život. Úvahy, studie, soudy. Československý spisovatel. Praha. 1959. s. 70.

² Tamtéž, s. 59-62

stat' *Válka a literatura* podávající kritický pohled na tyto dvě nedílné součásti existence lidstva.

Tato aktualizační složka literatury orientované především levicově byla u něj velmi výrazná hlavně ve dvacátých letech a i dříve (stat' *Umění a socialismus*, 1918)³, kdy byl předním novinářem komunistické strany, s níž se pak rozešel, ale v první polovině let dvacátých publikoval i v tzv. proletářském proudu (např. stat' *Konec sociální poezie*)⁴ české literatury a v roce 1922 vydal i útlou brožurku s názvem *Kultura a třídní vědomí*, kde své názory na propojení života literatury shrnul. V názorech byl blízký zejména pohledu J. Wolкера a zpočátku i S. K. Neumanna, s nímž se ale velmi brzo přestal v názorech na proletářskou literaturu shodovat.

Stál tak po celá dvacátá léta v popředí tzv. české marxistické kritiky (stat' *Česká literatura a ruská revoluce*, 1927)⁵. Ve svých pojednáních se tehdy zabýval hlavně vztahům a rozdíly mezi proletářským uměním a poetismem. Po svém vystoupení z komunistické strany vydává roku 1929 studii *Literatura a politika*, kde se pokusil obhájit své názory.

Ve třicátých letech se do popředí jeho pozornosti dostala hospodářská krize a také nástup fašismu v Itálii a v Německu. Rozhoduje se aktivně zapojit do boje s tímto druhem totality a pokouší se sjednotit umělce. Reaguje i na španělskou občanskou válku (1936 – 1939) a i jeho přičiněním je vydán sborník s názvem *Španělsko*.

Také se zabýval přímo podstatou umění, jeho smyslem a posláním, při čemž se často odvolával i na vlastní uměleckou tvorbu (stat' *Básník a mateřský jazyk*, 1938)⁶.

Také znovu prověřoval velikány české literatury a hlavně své oblíbence (Máchu, Nerudu, Šaldu, Sovu, Březinu, Tomana, Neumanna, Wolкера a mnohé další), jedná se různé literární studie a kritické recenze (statě *Mácha a dnešek*, 1931⁷; *Jan Neruda, umělec stále živý*, 1941⁸).

To vyvrcholilo roku 1935, kdy u nakladatele Františka Borového založil a řídil knižnici literárně-kritických portrétů s názvem *Postavy a dílo*. Jako třetí svazek do něj zařadil svou vlastní kratičkou monografií *Karel Toman* (též roku 1935), jenž byl jedním z jeho prvních velkých literárních vzorů a celoživotní inspirací.

³ Tamtéž, s. 13-15

⁴ Tamtéž, s. 51-59

⁵ Tamtéž, s. 63-65

⁶ Tamtéž, s. 152-156

⁷ Tamtéž, s. 163-164

⁸ Tamtéž, s. 179-180

Jako editor vydal již dříve vlastní studii k dílu S. K. Neumanna *Bázně* z roku 1928 (spolupracoval na ní s J. Seifertem), dále v roce 1931 antologii *Mladá česká poezie* a sborník *F. X. Šaldovi*, svému příteli a rádci, roku 1932.

Vždy se snažil jako kritik nebo vykladač autorů nějak přispět k jejich lepšímu pochopení a zhodnocení. Zároveň pak lze zpětně vyvozovat, jak sám Josef Hora pojímá, vnímá a vykládá básnická díla svá i cizí. Dokáže se nadchnout všude, kde cítí velké umění a něco nového a zajímavého. Vcítí se bez problémů i do odlišného básnického typu.

Mnohé autory, především své oblíbené, pak znovu a znovu revidoval a zkoumal z různých hledisek a při různých příležitostech s odstupem i mnoha let (statě *Básníku Bojů o zítřek*, 1927⁹; *Básnická tvář F. X. Šaldy*, 1938¹⁰).

Při práci na překladech vydává i články informující o autorech a dílech, na nichž právě pracuje. Proto ve druhé polovině dvacátých let napsal o Sergeji Jeseninovi (stať *Jesenin, básník a člověk*, 1927)¹¹ a koncem let třicátých o A. S. Puškinovi (stať *Poznámky na překladu Oněgina*, 1937)¹², aby s autory a jejich problematikou blíže seznámil čtenáře.

Případně se věnoval jako kritik jen jednomu jedinému dílu, ať již básníka staršího, nebo nějaké horké literární novince, a podrobil ji analýze po všech směrech a často i s přehledem dosavadní autorovy tvorby (stať *Nad Halasovým Dokořán*, 1936)¹³.

Za podstatné považuje i národní tradice v české literatuře a zároveň si uvědomuje, že odlišně byli v různých dobách vnímáni různí autoři. Kdo byl kdysi ve své době zavrhován (Mácha), je dnes naopak vyzdvihován a zase naopak.

Jako redaktor píše do novin a časopisů i mnoho fejetonů, čímž navázal na tvorbu Nerudovu, k němuž se často a důrazně hlásil, což dokládají i mnohé předchozí studie a kritiky (viz výše).

Ve fejetonech se věnuje nejrůznějším aktuálním tématům (*Dunící kroky zástupů*, 1918)¹⁴ ale při nejrůznějších příležitostech se i vrací ve vzpomínkách do dětství a mládí (*První pohledy*, 1939)¹⁵.

⁹ Tamtéž, s. 197-201

¹⁰ Tamtéž, s. 207-210

¹¹ Tamtéž, s. 427-429

¹² Tamtéž, s. 435-438

¹³ Tamtéž, s. 404-408

¹⁴ HORA, J.: Dny a lidé. Československý spisovatel. Praha. s. 41.

¹⁵ Tamtéž, s. 30-32

Nevyhýbá se ani fejetonům z kulturního a především literárního prostředí a o lidech, kteří se v něm pohybují, o svých přátelích i nepřítelích, polemizuje o kultuře a přemítá i o některých autorech a dílech (*O kavárnách, literatuře, mládí a jiných věcech*, 1920)¹⁶.

Mnoho fejetonů pak, podobně jako Karel Čapek, věnoval svým cestám po cizině a snažil se v nich čtenářům přiblížit atmosféru i podobu míst, kam se podíval (*První večer v Paříži*, 1930)¹⁷. Ne vždy muselo jít nutně o zahraničí, Hora mnoho cestoval i po Čechách a Slovensku a i zážitky odsud svěřoval svým čtenářům (*Tři na Beskydách*, 1933)¹⁸.

Zatímco ve fejetonech je Hora vtípným a pohotovým komentátorem dění kolem sebe, v kritikách a úvahách je zase výstižně a přesně schopen charakterizovat jak jednotlivé dílo, tak i autora jako uměleckou osobnost. Jeho vyjadřování bývá úsporné až strohé a snaží se obvykle proniknout přímo k podstatě sdělovaných faktů a problémů. Toto své umění dovedl Hora k dokonalosti především ve svých recenzích básnických děl, ale i prózy.

Ohromná šířka kulturních, literárních i politických otázek, k nimž se Josef Hora po několik desetiletí vyjadřoval, zněj činí výjimečný jev v české literatuře i kultuře. Neboť kromě své činnosti publicistické ještě tvořil poezii i prózu, překládal a byl činný i společensky. Byl schopen se fundovaně vyjádřit k množství nejrůznějších problémů a otázek týkající se kultury a literatury. Jednalo se proto opravdu o naprosto jedinečnou osobnost a těžko bychom k němu mohli někoho přirovnávat.

¹⁶ Tamtéž, s. 153-155

¹⁷ Tamtéž, s. 216-218

¹⁸ Tamtéž, s. 252-254

VI. Bibliografie díla Josefa Hory

Jelikož je dílo Josefa Hory velice rozsáhlé a vzhledem k jeho významu už za doby jeho života bylo vícekrát vydáváno, omezím proto bibliografii jen na první vydání Horových děl. Ta poté vyšla mnohdy ještě několikrát, případně byl řazena do jeho díla souborného. První soubor děl Josefa Hory vydávaný Františkem Borovým uvádím jen informativně. Druhý pak včetně jednotlivých sbírek, jež obsahuje každý z jeho dílů.

Dále informuji o jeho prozaické tvorbě, odborných kulturně-politických a literárních statích a překladech (opět první vydání). Zmiňuji i některé z mnohých výborů jeho děl.

Literatura sekundární, tedy nejružnější monografie a další odborné články, úvahy a pojednání o Josefu Horovi a jeho díle jsou uvedeny v seznamu použité literatury v oddílu B (viz str. 146-147).

A) Básně (první vydání):

Básně (1911-1914). Bibliotéka fondu Julia Zeyera, sv. 12, Praha 1915.

Strom v květu (1915-1918). Zlatokvět, kniha 11, Fr. Borový, Praha 1920.

Pracující den. Holubice, sv. 3., Praha 1920.

Srdce a vřava světa. Edice Června, sv. 24, Praha 1922.

Bouřlivé jaro. Edice Června, sv. 29, Praha 1923.

Z politické svatyně. Satiry a pamflety na politiky, průmysl lihový, veřejné mínění a politiku vůbec. Komunistické knihkupectví a nakladatelství, Praha 1924.

Itálie. Psáno v srpnu a v září 1924. Zlatokvět, kniha 17, Fr. Borový, Praha 1925.

Struny ve větru. Dílo Josefa Hory, sv. 7, Fr. Borový Praha 1927.

Mít křídla. Editio princeps, sv. 1, Karel Janský, Praha 1928.

Deset let. Fr. Borový, Praha 1929.

Tvůj hlas. Fr. Borový, Praha 1930.

Tonoucí stíny. Balady a jiné básně. Dílo Josefa Hory, sv. 11, Fr. Borový, Praha 1933.

Dvě minuty ticha. Slunovrat, sv. 13, Družstevní práce, Praha 1934.

Popelec. Svět a kumšt. Fr. Borový, Praha 1934.

Tiché poselství. Dílo Josefa Hory, sv. 12, Borový, Praha 1936.

Máchovské variace. Fr. Borový, Praha 1936.

Domov. České básně, sv. 26, Fr. Borový, Praha 1938.

Jan houslista. Krásné tisky Melantricha, sv. 1, Praha 1939.

Rekviem. Zlatokvět, II. řada, sv. 2, Praha 1940.

Zahrada Popelčina. (Obsahuje sbírky *Rekviem* a *Popelka přebírá hrách*). Dílo Josefa Hory, sv. 16, Fr. Borový, Praha 1940.

Zápisky z nemoci. Melantrich, Praha 1945.

Život a dílo básníka Aneliho. Fr. Borový, Praha 1945.

Proud. Fr. Borový, Praha 1946.

Pokušení. Družstvo moravského kola spisovatelů, Brno 1946.

B) Próza (první vydání):

Hliněný Babylon. Knihovna aktualit a kuriozit, sv. 3 V. Boučková, Praha 1922.

Socialistická naděje. Politický román. Komunistické knihkupectví a nakladatelství, Praha 1922.

Probuzení. Prózy. Edice Aventinum, sv. 106, Praha 1925.

Hladový rok. Příběh města. Knihovna Proud, sv. 33, Čin, Praha 1926.

Smrt manželů Pivodových. Edice Dobrá četba, sv. 50, Pokrok, Praha 1928.

Dech na skle. Příběh Jana Trázníka. Knihovna Lidových novin, Praha 1938 - 1939.

C) Stati kulturně-politické a literární (první vydání):

Kultura a třídní vědom: poznámky k otázce proletářské kultury. Komunistické knihkupectví a nakladatelství, Praha 1922.

Literatura a politika. Otto Girgal, Praha 1929.

Karel Toman. Postavy a dílo, sv. 3, Fr. Borový, Praha 1935.

D) Překlady (první vydání):

Sergej Jesenin: *O Rusku a revoluci*. Uspořádali a přeložili B. Mathesius a J. Hora, Edice Aventinum, sv. 130, Praha 1926.

Sergej Jesenin: *Jiná země*. A. Srdce, Praha 1927.

Boris Pasternak: *Lyrika*. Edice Poezie, Melantrich, Praha 1935.

A.S. Puškin: *Eugen Oněgin*. Vybrané spisy A.S. Puškina, Melantrich, Praha 1937.

M. J. Lermontov: *Démon*. Melantrich, Praha 1939.

Hvězdy nad Triglavem: moderní poesie slovinská. (Vybral, upořádal a přeložil s Otonem Berkopcem a dalšími). Melantrich, Praha 1941.

M. J. Lermontov: *Bratr smutek: Výbor z lyriky.* Melantrich, Praha 1941.

Ivan Mažuranič: *Smrt Smail – agy Čengice.* Melantrich, Praha 1947.

E) Soubory díla (první vydání):

Dílo Josefa Hory. Borový, Praha 1927 – 1940. Vyšlo 12 svazků z šestnáctisvazkového souboru.

Dílo Josefa Hory. Pořádá A. M. Píša (původně M. Novotný), 16 svazků, Fr. Borový a Československý spisovatel, Praha 1946 – 1961.

Svazek č.:

I. *Kořist smyslů.* (Obsahuje sbírky *Básně, Strom v květu, Itálie*). Fr. Borový, Praha 1948.

II. *Kniha srdce a vřava světa.* (Obsahuje sbírky *Pracující den, Srdce a vřava světa, Bouřlivé jaro, Mít křídla, Deset let*). Fr. Borový, Praha 1948.

III. *Kniha času a ticha.* (Obsahuje sbírky *Struny ve větru, Tvůj hlas, Tonoucí stíny, Dvě minuty ticha, Tiché poselství*). Fr. Borový, Praha 1948.

IV. *Kniha domova.* (Obsahuje sbírky *Domov, Popelka přebírá hrách, Máchovské variace, Jan houslista, Rekviem*). Fr. Borový, Praha 1946.

V. *Písně hodin večerních.* (Obsahuje sbírky *Proud, Život a dílo básníka Aneliho, Zápisky z nemoci*). Československý spisovatel, Praha 1950.

VI. *Zapomenuté básně.* Československý spisovatel, Praha 1951.

VII. *Socialistická naděje a jiné prózy.* (Obsahuje soubor *Probuzení* a novelu *Smrt manželů Pivodových*). Fr. Borový, Praha 1949.

VIII. *Hladový rok. Příběh města.* Československý spisovatel, Praha 1949.

IX. *Dech na skle. Příběh Jana Trázníka.* Fr. Borový, Praha 1948.

X. A. S. Puškin: *Eugen Oněgin.* Československý spisovatel, Praha 1949.

XI. *Kniha slovanské poezie.* (Obsahuje: Z ruských bylin, a autory A. S. Puškina, A. J. Lermontova, A. Bloka, J. Kupala, A. Bezymenského, I. Mažuraniče). Československý spisovatel, Praha 1949.

XII. *Jesenin a Pasternak.* Fr. Borový, Praha 1947.

XIII. *Kniha satiry a rozmaru.* (Obsahuje sbírky *Z politické svatyně, Popelec, Pokušení*). Československý spisovatel 1953.

XIV. *Z německé poezie*. Československý spisovatel, Praha 1954.

XV. *Poezie a život. Úvahy, studie, soudy*. Československý spisovatel, Praha 1959.

XVI. *Dny a lidé. Soubor fejetonů*. Československý spisovatel, Praha 1951.

F) Výbory z díla Josefa Hory (první vydání):

Vybrané básně Josefa Hory. Uspořádal J. Hora. F.J. Müller, Praha 1942.

Pod Zvonem Řípu: Vzpomínky na kraj mladosti. Jaromír Robek, Roudnice nad Labem 1947.

Pozdravy. Uspořádal A. M. Píša. Československý spisovatel, Praha 1949.

Sen o zítřku pracujících: Výběr z díla Josefa Hory. Uspořádal F. Trenčík. SNDK, Praha 1950.

Výbor z básní. Uspořádal F. Buriánek. Mladá fronta, Praha 1954.

Básně. Uspořádal L. Fikar. Československý spisovatel, Praha 1955.

Lásku dej lásce: Výbor z veršů. Uspořádal A. M. Píša. SNDK, Praha 1958.

Domov a jiné básně. Uspořádal A. M. Píša. SNKLU, Praha 1961.

Čas, bratr mého srdce. Uspořádal F. Hrubín. Československý spisovatel, Praha 1965.

Lod' se zlatem: Výbor milostných veršů. Uspořádal L. Fikar. Československý spisovatel, Praha 1971.

Básně. Uspořádal B. Štorek. Československý spisovatel, Praha 1975.

Prsty bílého hvězdáře: výbor z lyriky. Uspořádal Zdeněk Pešat. Československý spisovatel, Praha 1975.

Rozkvetlá větev: Výbor z poezie. Uspořádal V. Kún. Práce, Praha 1978.

Šetřte láskou. Uspořádala J. Mourková. Odeon, Praha 1984.

Hudba ticha. Uspořádal Zdeněk Hron. BB art, Praha 2002.

Slunovrat. Uspořádal V. Justl. Odeon, Praha 2003.

Závěr

Literární tvorba Josefa Hora, o jejíž celkové zachycení, interpretaci a zhodnocení jsem se pokusil ve své diplomové práci, je natolik rozsáhlá a různorodá, že by si jistě zasloužila hned několik dílčích studií, jež by se zabývaly jen některými jejími přesně vymezenými a ohraničenými oblastmi.

Horovo dílo básnické lze považovat v několika obdobích jeho života za výjimečné a vystupující z řady, pokud jde o českou literární scénu. Jeho vstup do literatury (*Básně*, 1915) byl sice poznamenáno vlivem jeho vzorů a tehdejších básnických směrů vitalismu, symbolismu a civilismu, ale už v nich se projevil jeho sklony k melancholii, rozvažování a intelektuálnosti pro něj tak typické. Ovšem již jeho druhé období dokázalo, že bude stát ve své tvorbě často osamocen. Sbírkky, jež jsou obvykle řazeny do tzv. proletářské literatury (*Pracující den*, 1920; *Srdce a vřava světa*, 1922), se od ostatních odlišovaly výraznou lyričností a citlivým vnímáním okolí. Sociální problémy mu byly vlastní po celý život a nabádal proto lidi k etické odpovědnosti i za životy druhých, což by mělo vycházet z přirozeného řádu světa.

Od proletářské linie se brzy odklonil a začal zkoumat život svůj i ostatních, vzhledem k jeho omezenosti v čase. Nejprve pod vlivem cest a pohledů do minulosti (*Itálie*, 1925) a budoucnosti světa (*Struny ve větru*, 1927), později pak vzhledem k perspektivě vlastní existence (*Tvůj hlas*, 1930; *Tonoucí stíny*, 1933). Koncem dvacátých let se rozešel s komunistickou stranou, ale nikdy nepřestal hájit myšlenky na zlepšení podmínek obyčejných lidí, s nimiž vždy soucítit. Tento rozchod se zástupci idejí, jimž do té doby pevně věřil, ale chápal je jinak než oni, jej hluboce zasáhl. Pokusil se s nimi vyrovnat jak po stránce ideologické (*Literatura a politika*, 1929), tak i umělecky rekapitulací svého života (*Deset let*, 1929).

Ve sbírkách z počátku třicátých let u něj tak i z tohoto důvodu sílí pocit marnosti, zbytečnosti a nesmyslnosti života. Spolu s časem nám dle něj uplývá i náš život a nelze to nikdy a nijak zvrátit. Sílí tak jeho pesimismus a čas je pro něj pastí, z níž není úniku (*Dvě minuty ticha*, 1934). Vlivem cest a poznání nových možností života však překonal tuto skepsi a navrátil času jeho pozitivní hodnoty, tedy krásné okamžiky, jež nám přináší (*Tiché poselství*, 1936), a také možnost stát se nesmrtelnými svým dílem (*Máchovské variace*, 1936). V době ohrožení republiky zase upozornil na hojivou schopnost času, kdy všechny křivdy prožité v minulosti zapomene a víra v lepší budoucnost se pro nás může stát důvodem pro život v těžké přítomnosti (*Domov*, 1938).

Dále se opět vrátil k otázce nesmrtelnosti díla jak u umělce (*Jan houslista*, 1939; *Život a dílo básníka Aneliho*, 1945), tak i u ostatních lidí v jejich práci. Právě práce byla pro něj vždy smyslem života a hledal v ní útěchu i naplnění. Jeho poslední básnické sbírky byly poznamenány těžkou a vleklou chorobou, ale ani tehdy se básník nevzdával a snažil se reagovat nejen na svou nemoc, ale i na vnější svět (*Zápisky z nemoci*, 1945; *Proud*, 1946). V neposlední řadě psal po celý život i básně a epigramy na nejaktuálnější témata z veřejného života, jež shrnul ve sbírkách *Z politické svatyně* (1924) a *Popelec* (1934). Snaha o maximální aktuálnost jeho děl byla další charakteristickou vlastností pro celou Horovu tvorbu.

Horova prozaická díla byla velmi těsně provázána s jeho poezií. Ve dvacátých letech psal povídky s tematikou vzpomínek na válku a její dopad na život lidí (*Probuzení*, 1925; *Hladový rok*, 1926), případně prózy silně sociálně zaměřené a také politicky angažované (*Socialistická naděje*, 1922). Později se však zaměřil na popis vnitřního života hrdinů a na hledání jejich místa ve světě (*Smrt manželů Pivodových*, 1928; *Dech na skle*, 1938).

Pro své překlady z ruštiny si vybíral autory, kteří mu vyhovovali povahou své poezie (Jesenin, Pasternak), případně jejichž hrdinové se podobali jeho (Puškin a jeho Eugen Oněgin). Za války přeložil i několik děl z jihoslovanských literatur (Mažuranič) a paradoxně i překládal německé autory, jichž si vážil (Goethe, Lenau, Chamisso), a viděl v nich protiváhu tehdejších Němců a jejich barbarskému přístupu ke kultuře. Tyto jeho překlady jsou dodnes vysoko ceněny a stále vydávány.

Jelikož se celý život věnoval žurnalistické činnosti především v kulturní oblasti, zůstalo po něm nepřeberné množství kritik, úvah a pojednání na nejrůznější literární témata. Též psal i fejetony, doslovy ke knihám, vydával sborníky a zabýval se další publicistickou tvorbou, především v době vzrůstajícího ohrožení vlasti i celého světa fašismem.

Josef Hora byl ve dvacátých a třicátých letech dvacátého století jednou z vůdčích postav na české literární scéně, o čemž jistě vypovídá i šíře jeho tvorby, jež jsem uvedl výše. Stál sice v mnoha ohledech mimo tehdejší módní literární proudy a nebyl středem pozornosti, ale byl svými současníky vždy velmi ctěn a považován za autoritu ve všech ohledech.

Jeho význam pro českou literaturu i kulturu je dnes, dle mého názoru, dost přehlížen nebo minimálně dostatečně nedoceňován. Ale i přesto je jeho místa v dějinách české literatury nezastupitelné a zasloužilo by si proto jistě více pozornosti

Seznam použité literatury

A) primární:

HORA, J.: *Kořist smyslů*. (Obsahuje sbírky *Básně, Strom v květu, Itálie*). Fr. Borový, Praha 1948.

HORA, J.: *Kniha srdce a vřava světa*. (Obsahuje sbírky *Pracující den, Srdce a vřava světa, Bouřlivé jaro, Mít křídla, Deset let*). Fr. Borový, Praha 1948.

HORA, J.: *Kniha času a ticha*. (Obsahuje sbírky *Struny ve větru, Tvůj hlas, Tonoucí stíny, Dvě minuty ticha, Tiché poselství*). Fr. Borový, Praha 1948.

HORA, J.: *Kniha domova*. (Obsahuje sbírky *Domov, Popelka přebírá hrách, Máchovské variace, Jan houslista, Rekviem*). Fr. Borový, Praha 1946.

HORA, J.: *Písně hodin večerních*. (Obsahuje sbírky *Proud, Život a dílo básníka Aneliho, Zápisky z nemoci*). Československý spisovatel, Praha 1950.

HORA, J.:

HORA, J.: *Socialistická naděje a jiné prózy*. (Obsahuje soubor *Probuzení* a novelu *Smrt manželů Pivodových*). Fr. Borový, Praha 1949.

HORA, J.: *Hladový rok. Příběh města*. Československý spisovatel, Praha 1949.

HORA, J.: *Dech na skle. Příběh Jana Trázníka*. Fr. Borový, Praha 1948.

HORA, J.: *Kniha slovanské poezie*. (Obsahuje: Z ruských bylin, a autory A. S. Puškina, A. J. Lermontova, A. Bloka, J. Kupala, A. Bezymenského, I. Mažuraniče). Československý spisovatel, Praha 1949.

HORA, J.: *Jesenin a Pasternak*. Fr. Borový, Praha 1947.

HORA, J.: *Kniha satiry a rozmaru*. (Obsahuje sbírky *Z politické svatyně, Popelec, Pokušení*). Československý spisovatel, Praha 1953.

HORA, J.: *Z německé poezie*. Československý spisovatel. Praha 1954.

HORA, J.: *Poezie a život. Úvahy, studie, soudy*. Československý spisovatel, Praha 1959.

HORA, J.: *Dny a lidé. Soubor fejetonů*. Československý spisovatel, Praha 1951.

HORA, J.: *Pokušení*. Družstvo moravského kola spisovatelů, Brno 1946.

HORA, J.: *Karel Toman*. Postavy a dílo, sv. 3, Fr. Borový, Praha 1935.

HORA, J.: *Život a dílo básníka Aneliho*. Fr. Borový, Praha 1945.

B) sekundární:

BLAHYNKA, M. a kol.: *Čeští spisovatelé 20. století*. Československý spisovatel, Praha 1985. s. 190-193

BURIÁNEK, F.: *Česká literatura první poloviny XX. století*. Československý spisovatel, Praha 1981, s. 158-160, 219-221.

ČAPEK, J. B.: *Záření ducha a slova: Literární stati a studie československé*. J. R. Vilímek, Praha 1948.

ČERNÝ, V.: *Zpěv duše*. Václav Petr, Praha 1946.

GÖTZ, F.: *Básnický dnešek: Vývoj perspektivy nové české poezie*. Václav Petr, Praha 1931, s. 301-309.

HORA, J.: *Duch stále se rodící*. Uspořádala Jarmila Víšková. Doslov Jarmila Mourková. Československý spisovatel, Praha 1981.

HORÁLEK a kol.: *In memoriam Josefa Hory*. J. L. Bayer pro Kruh přátel dobré knihy, Kolín 1945.

KOŽMÍN, Z.: *Studie a kritiky*. TORST, Praha 1995, s. 456-475.

KRÝSA, J. V.: *Josef Hora: Sborník posmrtných článků československého tisku*. Všetečka s spol., Praha 1945.

MOURKOVÁ, J.: *Josef Hora: Studie s ukázkami z díla*. Melantrich, Praha 1981.

NEZVAL, V.: *Moderní básnické směry*. Československý spisovatel, Praha 1973. s. 175

PÍŠA, A. M.: *Josef Hora*. Vydavatelství ministerstva informací, Praha 1947.

PÍŠA, A. M.: *Stopami poezie: Studie a podobizny*. Československý spisovatel, Praha 1962.

POHORSKÝ, M.: *Portréty a problémy*. Mladá fronta, Praha 1974.

ŠALDA, F. X.: *O nejmladší poezii české: Dvě přednášky a dvě stati*. Otto Girgal, Praha 1928.

ŠALDA, F. X.: *O předpokladech a povaze tvorby*. Československý spisovatel, Praha 1978, s. 231-233, 245-248, 556.

VÁCLAVEK, B.: *Od umění k tvorbě: Studie z přítomné české poesie*. Jan Fromek, Praha 1928.

VÁCLAVEK, B.: *Literární studie a podobizny*. Československý spisovatel, Praha 1962.

VÁCLAVEK, B.: *Kritické stati z třicátých let*. Československý spisovatel, Praha 1975.